

వివరణ విష్ణు సహస్రనామతో వ్యాఖ్యానం

1875

అపరశంకరుడు

1914

శ్రీ బెల్లంకాండ రామరాయ కవీంద్రులు

శ్రీ వివర్ణాదివిష్ణు
సహస్రనామావళిః
సవ్యాఖ్యా

పండిత శ్రీ బెల్లంకొండ రామరాయకవీంద్ర విరచితా

మండ్రణద్రవ్యదాత
(శ్రీ) కొండ కోటయ్యోపంతులుగారు

ఆంధ్రోక్తిః మదరాసు

గ్రంథసంపాదకుడు
కవితావేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి
నరసరావుపేట.

BELLAMKONDA CHAKDRADHAR KUMAR, NRT

MY GRAND FATHER

కీ॥శే॥ బెల్లంకొండ నరసింగరావు (కరణంగారు)
1914 - 1960 జమిందారు పమిడిపాడు సర్వా అగ్రహారం

BELLAMKONDA

శ్రీ హ య గ్రీ వా య న మః
శ్రీ విపర్వాదివిష్ణు
సహస్రనామ పఠ్యేః
స వ్యాఖ్యే

AUTHOR :- SRI BELLAMKONDA RAMA RAYA KAVINDRULU.

(1875-1914)

FIRST PRINTING EDITION : 1953

FIRST DIGITAL EDITION : MARCH 2012.

DIGITALISED BY : BELLAMKONDA CHAKRADHAR KUMAR.

(GREAT-GRAND SON OF AUTHOR)

ADDRESS :

SRI BELLAMKONDA RAMA RAYA KAVINDRULA TRUST.

Do.No:12-8-5/5, PRAKASH NAGAR,

NARASARAO PET(P.O) PIN :-522 601.

GUNTUR (Dt) ANDHRA PRADESH.

Ph.No'S : (+91) 0 9866400133 & 0 9700311109.

E-Mail Id :- bvlnckumar@gmail.com. (or) www.bellamkonda.webs.com

NOTE:- Please download and take A4 size prints preferable.

BELLAMKONDA

వివర్ణాదివిష్ణుసహస్రనామావళి

ఆంధ్రపీఠిక

రచయిత

దక్కనాచార్య

మహాపాధ్యాయ. కాస్త్రవిశారద;

జియ్యలమండక పాదవరాహశర్మ

ఏ. సి. కాలేజి గుంటూరు

వివర్ణాదివిష్ణుసహస్రనామావళి

ఆంధ్రపీఠిక

రచయిత

దక్కనాచార్య

మహాపాధ్యాయ. కాస్త్రవిశారద;

జియ్యలమండల పాఠశాలాధ్యక్షుడు

ఏ. సి. కాలేజి గుంటూరు

పీఠిక

శ్రీ రామారాయల నానావిధ గ్రంథములలో నీవివ
ర్ణాది విష్ణు సహస్రనామావళి భగవదనుసంధాన మొనర్చు
సాధకులకు బాగుగా నుపకరింపగలదు. భారతములోని విష్ణు
సహస్రనామావళి భారతతాత్పర్యమును విశదముచేయునదిగా
లోకమున ప్రసిద్ధిపొందినది. విష్ణుప్రియులు పా రాయణము
చేయుచున్నారు. శ్రీకృష్ణదేవుడే మహానాయకుడు. శాంతమె
ముఖ్యరసము. మోక్షమె పరమపురుషార్థము. ప్రపంచవిరసావ
సానత్వమె ప్రధానము. ఇట్టిభారతమహార్థము విష్ణునామావళి
యందును గలదు. దాని వ్యాఖ్యానించిన పెద్ద లట్లేసూచించి
నారు. అట్టిసూచనమెయుక్తము. శంకరరచితమని లోక మను
కొను విష్ణుసహస్రభాష్యమును శాంకరతత్వమునుచక్కగా
గుర్తించిన రామారాయకవి యిట్లు వివర్ణాదివిష్ణుసహస్ర
నామావళి రచించి వ్యాఖ్యానించెను.

విష్ణునామ సహస్రమందు వివర్ణాదినామము లేబదిగలవు.
అందును విశ్వపదము మొదటి కలవి పదియున్నవి. ఆరీతిని భా
వించిన యీరచయిత వేయినామములను వివర్ణాదికముగా
రచించి యందును విశ్వపదాదినామములను రెండువందలకు
పై గా నిబంధించెను. ఏకారమమృతబీజము. ఇకార మమృతే
శ్వరీరూపము. ఈసమావేశమును కవి 'వి' నర్ణమునందు భావిం
చినాడు. అనంతనామములుకల విష్ణుదేవునకు సహస్రనామ
నిబంధనమన్నది యుపలక్షణము. కొన్ని సహస్రనామావళు
లలో వేయికన్న నధికముగ నామములు గలుగకలదు. నామ
సాహస్రము మాలామృతము. మంత్రచైతన్యముకల మహా

నీయుల సూక్తులు మంత్రాత్మకములని ప్రామాణికుల నిశ్చయము. కావుననే ధ్యానశ్లోకములను మంత్రరూపముగా మనముమననముచేయుచున్నాము. సహస్రనామపారాయణము భక్తిసంప్రదాయములోను ప్రసిద్ధముగానున్నది. ఆత్మకుండలినీ విశ్రాంతిస్థానమయిన సహస్రార చక్రవిశేషము ననుసరించి సాధకులు సహస్రనామముల ననుసంధానముచేయుదురు. అభీష్ట దేవతనానాబాహువులందున్న నానావిధాయుధములను నానాస్థానములందుంచి భావించినపుడు నానారూపము లేర్పడును. చతుర్భుజుడయిన శ్రీమహావిష్ణువు నాల్గుబాహువులందు ధరించు శంఖచక్రగదాఖడ్గములను వివిధముగా విచ్యసించి భావించినందున కేశవాది చతుర్వింశతిరూపము లేర్పడినవి. సాధకుడు తన యభీష్టానుసారమున రూపముల నెన్నుకొని ధ్యానించును. సహస్రరూపసిద్ధియు నిట్లుసగతిమయినట్లు భావింపనచ్చును. సహస్రశీర్షుడు, సహస్రసాక్షుడు, సహస్రపాదుడునయిన విరాట్పురుషుని సహస్రధాభావించుటకై సహస్రనామములుదయించినవనియు గుర్తింపవచ్చును. ఇంకసిట్టివిషయములందలి విశేషములను సగ్రహదాయ మర్యాదలననుసరించి తెలియవలయును. మంత్రవిద్యారహస్యముల నత్యంతముగుప్తముగా నుంచవలదని, యత్యంతము ప్రతిఘటముచేయరాదని మహామహేశ్వరులు శ్రీమదభినవగుప్తపాదులు పలికిరి.

భగవద్భావనమున ననర్థనివారణమును సంపత్సాధనమును సాధకులు శాస్త్రీగతురు. అందుచనే యిష్టదేవతయుగరూపమున నుండుటను శాంతిరూపమున నుండుటను

భావించుటయున్నది. సాధకులందు గుప్తగూఢములైయున్న
 వివిధశక్తులు వికాసముపొందుటకు సహస్రనామము లుద్దిష్టము
 లగుచున్నవి. బెలంకొండరామారావుగారు సాధకుడై, యోగి
 యై, కవియై, తాత్త్వికుడై దీనినిట్లురచించెను. ఆయాదేవతా
 దేశమున నాయామంత్రములు ప్రసిద్ధములైయున్నవి. నామ
 సహస్రముకూడ మంత్రరూపమని మంత్రచైతన్యము కలవా
 రందురు. ఇదియంతయు మాణామంత్రము. మంత్రచైతన్యవివే
 కముకల మహనీయుల వాక్కులును మంత్రములు. అందు
 ననే వారురచించిన శ్లోకములను ధ్యానమునం దు ప యో
 గించుచున్నాము. పారాయణ చేయుచున్నాము. అనుసంధా
 నము చేయుచున్నాము. మంత్రచైతన్యము సముల్లసింపగా
 యోగసమాధిలో భావించి రచించిన రా మా రా య క వి
 సూక్తి మాణామంత్రముగా ననుసంధానము చేయదగిన దని
 జాపకులుగుర్తింతురుగావుత. ఆజన్మయోగియయిన రా మా
 రాయని హృదయోద్భారముగా వినర్ణాది సహస్ర నామానలి
 వెలువడినది. ఇందు పారాణిక ములయిన సర్వ విషయములు
 క్రోడీకృతములయినవి. ఉచితమునలి తత్వమి దున్నది.
 విరాడూపానుగుఢానమున్నది. అన్ని విషయములందు
 నాధ్యాత్మికసమన్వయము పొందియున్నది. స్వప్రసాదముచేర
 మయిన తనభావముయవిశేష మిందున హృదయస్పృశయనం వా
 దము కూర్చగలదు. వేయినామములందును వినర్ణానత్యమును
 సానధానముగా హేలావాయముగా నిబంధించిన రా మా
 రాయకవి విశ్వమయును విశ్వాతిగుఢయున విష్ణుస్రను సాక్షా

తక్కిరింపజేయుటకై దీనిని లోకమునకు సాధనముగ ననుగ్రహించెను. సాధకులకిది సముచితమయిన స్వాభీష్టమును గూర్చు గావుత.

భగవద్భావాను సంధాన మొనర్చువారల కనిష్ట నివారణ మిష్టప్రాప్తియను రెండు నభీష్టములు. కావున నే యుపాస్యదేవతయందు సర్వాయుధశోభి, నానాభాషలు విరాజితము సముదగ్రమయిన రూపమొకటియు, ప్రసన్నము సర్వమంగళాస్పదము శివాత్మకము భక్తానుగ్రహపరమయిన రూపము వేరొకటియు సంభావితమగుచున్నది. సాధకుడు సాధనపథము ప్రవేశించుటకు శత్రువినాశ మానశ్యకము. అంతశ్శత్రువులు బహిశ్శత్రువులని ఆశత్రువులు ద్వివిధమున నుందురు. ఉగ్రరూపానుసంధానమున ద్వివిధశత్రువినాశము సుకరమగును. కామక్రోధాద్యంతః శత్రువులు నశింపకపోయినచో బహిఃశత్రువినాశము శక్యముకాదు. అంతరమునందున్న శత్రుభావమే బయటివ్యక్తులం దాపాదితమగునని సంవిచ్ఛాస్త్రము చెప్పుచున్నది. స్వసంవేదనమున సంవిత్సామాన్యమును గుర్తించుట ప్రతిభాసముత్తేజనము కలవారలకు మాత్రమే శక్యమగును. రామారాయకవి యట్టిన్యక్తియని నేను విశ్వసించుచు పాఠకులందరట్లు విశ్వసింప వలెనని సూచ్యసూచనమున కుత్సుకపడుచున్నాను. దృష్టశ్రుతరూపములై యుండు బహిరంతః శత్రువులు మానవులను వ్యాధిరూపమున పీడించును. ఆవ్యాధులను భావనాత్మకమయిన పరమాషధమున

నశింపజేయవచ్చును. అట్టిపరమాషధమునే రామారాయకవి వివర్ణాదిరూపమున నిందు నిరూపించెను. మంత్రవర్ణములందు గ్రాత్తకమయినభావనభావించుకొందరికిభీజనకముగనున్నను దానియర్థమును భావించిద భీజనకముగనుండదా. అందుననే శాంతాత్మకమయిన రూప మనుసంధానింపవలెను. స్వభావ శాంతము ప్రసన్నమునయిన రూపమును భావించినచో నంత రంగములోని భావోల్లోలకల్లోల ముపశమించును. ఈ రీతి సహస్రనామ సంభావనమున రూపద్వయానుసంధానముకూడ అంతరుల్లాసమున నఖండభావముపొంది యద్వయతత్వముగనే గోచరించును. రామారాయకవి యట్టి యద్వయతత్వము గుర్తించియే యీవివర్ణాది సహస్రము రచించెనని సాధకులు గుర్తింపగలరు.

సాధకుడయిన జీవుడనంత శక్తులకు కేంద్రము. అట్టి యాతనికి శక్తివికాసము ముఖ్యము. విశ్వమయుడయిన పరమాత్మ ననుసంధానించిననే యది సులభమగును. శక్తిచక్ర సముల్లాసమున స్వస్వరూపము గోచరించుననుట యీనామా నళియందు స్పష్టమయినది. “విశ్వంవిష్ణుః” అని విష్ణుసహస్ర నామావళి ప్రారంభమగుచున్నది. “విష్ణుర్విశ్వం” అని దీని ప్రారంభమున్నది. విష్ణువును విశ్వమునకన్న వేరుగాభావించుట కంటె విశ్వమునె విష్ణువుగా భావించుట యుక్తమని వివిధాశయములతో విశిష్టులయిన రామారాయకవులకు ప్రతిభాతమై యుండును. విష్ణువును మొదటనుపక్రమించి యాతడు విశ్వమం

తట ననుగత్తుడై యుండుటను ఈనామావళి నిర్దేశించును. సామాన్యముగా నామములన్నియు నానుభూర్వితో కూడి యున్నవనుట రామారాయవ్యాఖ్యయే నిరూపించినది. “వివిధాశయాంచితః” అని యిందలి చివరినామము. శ్రీవిష్ణువే యట్టి వాడగుట కాదు. రామారాయకవియు వివిధాశయాంచితుడు. సాధకులు నామపారాయణానుసంధానమున “వివిధాశయాంచితులు” అగుదురు గావుత. ఆర్లవిద్యాసక్తులందరు విష్ణుమంత్రోపదేశము పొంది పూజావిశేషములందు దీనినుపయోగింప వచ్చును. పారాయణముచేయవచ్చును. మంత్ర ముపదేశము పొందనివారయినను నిత్యమీనామావళిని పఠించుదురుగావుత. సర్వదేవతలందును తనదేవతనె భావించుట, తనదేవత కితరదేవత లంగముగానున్నట్లు భావించుటయను సంప్రదాయవిశేషములును సూక్ష్మముగా నిందున్నవి. దేవీదేవుల మహాశృంగారమును రామారాయకవి సర్వభేదయుక్తముగా కీర్తించి మహాభావముద్బోధించెను. స్వదేశమతములందెకాక విదేశములనుండి వచ్చిన విమతములందును విష్ణువిభూతి ప్రదర్శించుచు రామారాయకవి నామకీర్తనముజేసెను. ఈసహస్రనామావళి కాన్యముగా ధర్మతత్వములను సూచించునదిగా, స్వానుభవము చెప్పనదిగా, భావసాధనమిచ్చునదిగా నున్నది. దీనిని సాధకులనుకూలముగ స్వీకరించి యభీష్టము పొందుదురుగాక!

రామారాయకవి జీవనచరిత మితరగ్రంథములందు విశదముగ నున్నది. వీరియీగ్రంథములు కాలగర్భమున పడిపోవు

నపుడు శ్రీకవితా వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు పట్టుదలతో
ముద్రణమునకై యత్నముచేయుట ప్రశంసాస్పదము. ముద్రణ
మునకు వలయు ద్రవ్యమిచ్చి ధర్మకర్మనిరతులయిన వదాన్యు
లును అభినందనీయులు. ఇట్టిగ్రంథములు వెలువడుట లోక
భాగ్యము. ఈనామావళి సంస్కృతప్రియులకందరకు సంతృప్తి
నిచ్చుటకై నాగరాక్షరముల ముద్రితమయినను సంస్కృతము
రాని తెలుగువారికందర కుపకరించుటకై కాలాంతరమున
తెలుగుతాత్పర్యములతో వెలయుగావుత.

వివర్ణాది విష్ణు సహస్రనామావళీ వ్యాఖ్యా

శ్లో॥ విష్ణు ర్విశ్వం విశ్వకర్తా విశ్వహృ ద్విశ్వపాలకః
విశ్వదూరో విశ్వగతో విశ్వాత్మా విశ్వచేతనః.

హ రిః ఓ మ్

విష్ణవే నమః. కోసావిష్ణురత ఆహ-విశ్వమితి. యదేతద్దృశ్యమాన మఖిలం జగత్తదేవ విష్ణుః. “సర్వం పురుషఏవేద” మితి, “సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేతి” చ శ్రుతేః. నను జగదిదమనిత్యం కార్యత్వాద్భుటవ దిత్యను మానాత్ యది విశ్వం విష్ణుస్తర్హి సకార్యభూతోఽనిత్య ఏవ స్యాదత ఆహ-విశ్వక రేతి. విశ్వనిమిత్తకారణం విశ్వప్రసృప్త్యర్థః. నను బ్రహ్మణా విశ్వం సృజ్యతే, రుద్రేణ హన్యతే, విష్ణునా రక్ష్యతే, ఇతి ప్రవాదాత్కథం విష్ణోర్విశ్వకర్తృత్వమితి శక్ష్మా-యాం - న కేవలం కర్తృత్వం, కిన్తు హర్తృత్వం హతృత్వఞ్చేతదుభయమపి తస్యైవేత్యాహ - విశ్వహృద్విశ్వ పాలక ఇతి. “అహం బ్రహ్మ చ శర్వశ్చ జగతః కారణమృర” మితి భాగ వతా జ్జగత్కారణ మేకమేవే శ్వరాత్మకం వస్తు. బ్రహ్మదినామత్రయ- మూర్తిత్రయ - కార్యత్రయ - భాగభవతీత్యర్థః. ఏతేన యచ్చ విశ్వం యే చ విశ్వహేతవో బ్రహ్మదయస్తత్సర్వం విష్ణురేవేతి ఫలితమ్. నను విరుద్ధ మిదముక్తం, యద్విశ్వకర్తరి విష్ణో విశ్వత్వం.న హి ఖుటకర్తరి కులాలే ఖుట త్వమస్తి! అత ఆహ - విశ్వదూర ఇతి. న హ్యాయం కులాలాది సమాన లక్షణః, కిన్తు విశ్వవిలక్షణః, తేన విష్ణో విశ్వత్వం విశ్వకర్తృత్వఞ్చేత్యుభ యమస్త్యైవేతి భావః. వైలక్షణ్యమేవ ప్రథయితుం విరుద్ధాన్తరమాహ - విశ్వగత ఇతి. ఏకస్మిన్విష్ణో విశ్వత్వవిశ్వకర్తృత్వ విశ్వగతత్వ యాపం విరుద్ధం ధర్మత్రయమస్త్యేవ. తస్య విరుద్ధబహుధర్మ సమావేశయోగ్య విశ్వ విలక్షణ వస్తుత్వాదితి భావః. విశ్వగతత్వమేవ దర్శయతి - విశ్వాత్మేతి. సర్వస్మి న్న ప్యాత్మయాపే జాస్తీతి విశ్వగతత్వమస్త్యేతి భావః. అస్య విశ్వా త్మత్వే ఉపపత్తిమాహ - విశ్వచేతన ఇతి. చేతయితృత్వమాత్మధర్మ ఇతి

సార్వజనీనమ్. తథాచ - ఇదం జగద్యచ్ఛేతయతి స ఆత్మా విష్ణురేవేత్యర్థః.
 “ఏకో దేవస్సర్వభూతేషు గూఢ స్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరా” త్యేతి
 శ్రుతేరితి భావః. (అత్ర నవ నామాని) (౯)

విశ్వయంతా విశ్వతను ద్విశ్వవి ద్విశ్వదుర్గమః

విశ్వాజ్ఞేయూత్మకో విశ్వనిదానం విశ్వపావనః

౬

నను యో ఘటాదీనాం చేతయితా స జీవ ఏవ. తే చ జీవా
 బహవః స్వస్వదేహాదికం చేతయంతి. అతః కథ మిశ్వరస్య విశ్వచేతనత్వమత
 ఆహ - విశ్వయంతేతి. జీవానాం వ్యావహారికం పారమార్థికఞ్చేతి రూప
 ద్వయమస్తి. తత్ర సచ్చిదానందాత్మకం పారమార్థికరూపం భగవానేవ.
 యత్పునర్వ్యావహారికం వర్ణజాత్యాద్యభిమాన ప్రయుక్తం, తద్రూపవంతో
 జీవా అనంతా అపి భగవత్పురతంతా ఏవ. ఆతస్తేపి స్వచ్ఛందేన చేతయితు
 మిదం న శక్నువన్తి. కింతు భగవదనుగ్రహేణైవ. తస్మాద్విశ్వక్రేరకో భగవా
 నేవ విశ్వచేతయితా. ఆపరఞ్చ హేతుమాహ - విశ్వతమరితి. ఏకస్యాత్మనః
 వ్యవ్యభిమాని పురుషస్య స్వాంతన శరీరచేతయితృత్వమేవ యథా కథ
 ఞ్చితాన్యత్. న తు విశ్వచేతనత్వమ్, విష్ణోస్తు సమవ్యభిమాని పురుషస్య సర్వం
 జగత్తనురేవేతి స్వాంతన సర్వజగచ్ఛేతయితృత్వ మస్తితి భావః. విశ్వతను
 త్వేహేతుమాహ - విశ్వవిదితి. యథా జీవః స్వాంతనం శరీరం స్వీయ
 త్వేన వేద, తథా విష్ణుర్జగత్స్వీయత్వేన వేత్తీత్యర్థః. నను స్వాత్మన స్వస్య
 సులభత్వా ద్విశ్వాత్మాఽయం కిం విశ్వస్య సులభః? ఇత్యత ఆహ - విశ్వ
 దుర్గమః విశ్వస్య దుష్ప్రప ఏవాయమ్. తత్ర హేతుమాహ - విశ్వాజ్ఞే
 యాత్మక ఇతి. విశ్వమిదం యస్య. స్వరూపమేవ న వేద, తం కథం
 ప్రాప్నుయాదిత్యర్థః. “దేవోఽసవోఽక్ష మనవో భూతమాత్రా-నాత్తాన
 మన్యఞ్చ విదుః పరం యత్ సర్వం పుమాన్వేద గుణాంశ్చ తజ్జ్ఞో న వేద
 సర్వజ్ఞ మనంతమిదే” ఇతి భాగవతాత్. అజ్ఞేయత్వే హేతుమాహ-విశ్వ
 నిదానమితి. నిదానన్త్యాదికారణ మిత్యమరః. ప్రధానకారణ మిత్యర్థః.
 “యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే” ఇతి శ్రుతేః స్వోపాదానం
 స్వస్మాత్ప్రాక్సిద్ధం వస్తు కథం జ్ఞేయం స్యాత్స్వస్యేతి భావః. నను నిమిత్త
 కారణమిశ్వర ఇతి తార్కికాః, ఉపాదానఞ్చేతి వేదాన్తినః. తత్ర వేదాన్తి

మతే - యథా విశ్వమిద మన్యతజడదుఃఖాత్మతయా అశుద్ధం, తథా ఈశ్వరోప్యశుద్ధ ఏవ స్యాత్, మృద్ధుటయోరివ కార్యకారణయో స్సమాన ధర్మకత్వాదితి శబ్దాయామాహ - విశ్వపావన ఇతి. నాత్ర మృద్ధుట న్యాయః ప్రసారయితవ్యః, మృది ఘటోపాదానత్వమేకమేవాస్తి, న తు ఘటనిమిత్తత్వమ్. ఈశ్వరే తు విశ్వనిమిత్తత్వోపాదాన త్వయో ర్ద్వయో స్సత్వా త్సర్వవిలక్షణ ఏవాయమ్. తేనాస్మి నిశ్వపావనత్వమేవాస్తి న తు విశ్వవ దశుద్ధత్వమితి భావః (2 నామాని) (అహత్య ౧౬.)

విశ్వోదయో విశ్వలయో వివిశ్వో విశ్వపారగః

విశ్వమృగో విశ్వమయో విశ్వభు - విశ్వమోహనః. 3

విశ్వోపాదనత్వమేవ ప్రపంచయతి - విశ్వోదయో విశ్వలయ ఇతి. యద్వస్తు యస్మానుదేతి యస్మిన్లీయతే తస్య వస్తునస్తమపాదానం స్యాత్. యథా మృద ఉదేతి, మృది లీయతే, ఘట ఇతి ఘటస్య మృదుపాదానం. “యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే-యేన జాతాని జీవంతి-యత్రప్రయన్యభిసంవిశంతి శ్రుతేః. నను కారణే కార్యం నూత్నరూపేణ వర్తతే, బీజే వృక్షఇవేతి సిద్ధాంతాత్. కిం తథా ఈశ్వరే విశ్వమప్యస్తీత్యత ఆహ - వివిశ్వ ఇతి. నను జగదిదం జీవస్పృష్టమేవ ప్రాసాదాదివ దిత్యత ఆహ - విశ్వపారగ ఇతి. విశ్వస్యాంతమధిగస్తుం జగదంతఃపాతినో జీవా న శక్నుయుః, ఏక ఏవేశ్వరో జగదంతమధిగచ్ఛతి. అత ఈశ్వరే ఏవ జగల్లీయతే ఇతి వక్తవ్యమ్. తేన స ఏవ జగదుదయస్థాన మితి భావః నను విశ్వోదయో విశ్వలయ ఇతి నామభ్యా మాద్యంతయో ర్విశ్వస్య ఈశ్వరే స్థితిర్దర్శితా, మధ్యే తు జగదిదం కుత్రాస్తీత్యత ఆహ - విశ్వమృగ ఇతి. మృదీవ ఘట ఈశ్వరే ఏవ జగద్వర్తతే ఇతి భావః. ఏతావతా సిగమర్థమాహ-విశ్వమయ ఇతి. నిఖిలాత్మక ఇత్యర్థః. “ఏవం గజేంద్రముపవర్ణిత నిర్విశేషం బ్రహ్మ దయో వివిధ లింగభిదాభిమానాః నైతే యదోపసస్యపుర్నిఖిలాత్మకత్వా త్తత్రాఖిలామరమయో హరిరావిరాజీ” దితి భాగవతాత్. ఈశ్వరస్య విశ్వ మయతా నామ ఇయమేవ. విశాత్మత్వ విశ్వోదయత్వ - విశ్వలయత్వ - విశ్వమృగత్వ - విశ్వతనుత్వాది ప్రయుక్తేతి బోధ్యమ్ - నను విశ్వమయ శబ్దే మయట్ కిం స్వాధే? ఉత వికారాధే? ఉత ప్రాచుర్యాధే? నాద్యః,

విశ్వమిత్యనేన పానరుక్త్యాత్. న ద్వితీయః, విశ్వకారణే ఈశ్వరే విశ్వకార్యత్వాసమ్భవాత్, అనిత్యత్వాది ప్రసజ్ఞాచ్చ న తృతీయః, వివిశ్వఇత్యనేన వ్యాఘాతాత్. యత్ర విశ్వం సూక్ష్మతయాపి నాస్తి కుతస్తత్ర స్థూలతయా విశ్వస్యస్థితిః? ఇతి చే దుచ్యతే. ప్రాచుర్యే మయడితి. న చ స్వవచనవ్యాఘాతః. విచిత్రే భగవతి విరుద్ధధర్మసమావేశస్య సత్త్వాత్. కథ మన్యథా వివిశ్వే విశ్వమ్భరత్వం స్యాత్. ప్రాచుర్యచ్చ కార్యతయా హార్యతయా సాల్యతయా ధార్యతయా వేద్యతయా నియామ్యతయా ఏవమాది బహు ప్రకారై ర్విశ్వస్య విష్ణో విషయే ఉచ్యమానత్వమితి బోధ్యమ్. నను విష్ణో విశ్వమయత్వమసిద్ధమ్ “సోనన్తోస్తకరః కాలోనాదిరాది కృదవ్యయః, జనం జనేన జనయ స్మారయ స్మృత్యునాస్తకం.” ఇతి భాగవతాత్ — కాల ఏవ విశ్వజన్మాదిహేతురిత్యత ఆహ — విశ్వభుగితి. యశ్చ నిత్యః కాలస్స పరమాత్మైవ. యశ్చ జన్యస్తృటి నిమేషాదిరూప స్సకాలో విశ్వాంతః పాతిత్యేన విశ్వవదీశ్వరేణైవ భుజ్యతే. తస్మాత్ విశ్వం కాలకర్మాదిరూపం సర్వం జగద్భుజ్యే ఇతి విశ్వభుక్. ఈశ్వర ఏవ న తు కాల ఇతి భావః. నను యద్యేవ మీశ్వర ఏవ సర్వహేతుస్తర్హీ మే జనాః మామయం హన్తి, మమాయం పితేత్యేవం జీవినేన కిమితిమన్యస్తే? అత ఆహ — విశ్వమోహన ఇతి. భగవంతాయయా సర్వేపి మోహితాః తత్త్వం న విదురిత్యర్థః(౧)(౨౪)

విశ్వానన్దో విశ్వదుఃఖదూరో విశ్వసుఖప్రదః

విశ్వప్రియో విశ్వసఖో విశ్వధృద్విశ్వరూపధృత్.

4

విశ్వమయత్వాదేవ భగవానయం విశ్వానన్దః. విశ్వస్య యో య ఆనన్దోస్తి స సర్వో భగవద్దామ్యేవ. యథా స్వానన్దస్వాత్మగామి. విశ్వస్యానన్దో విశ్వానన్దః సోఽస్యాస్తీ త్యర్థ ఆద్యచ్. నన్దేవం విశ్వదుఃఖప్రసక్తి రిత్యత ఆహ — విశ్వదుఃఖదూర ఇతి. నను యథా స్వదుఃఖం స్వాత్మగామి తథా విశ్వదుఃఖం విశ్వాత్మగామి కుతో న స్యాదితి చేదుచ్యతే. భగవత ఆనన్దమయత్వా త్రేజోమయే భాస్కరే తమస ఇవ భగవతిదుఃఖస్య న సంబంధ ఇతి ఆనన్దమయత్వమేవ స్ఫుటయతి. విశ్వసుఖప్రద ఇతి. యస్స్వయం సుఖీ సోఽన్యానపి సుఖయతీత్యర్థః. “ఏష ఏవ ఆనన్దయం” తీతి శ్రుతేః అత ఏవాయం విశ్వప్రియో విశ్వసఖశ్చ విశ్వస్య ! పేమాస్పదం సఖా చ. సోహ

ర్దమేవ దర్శయతి - విశ్వధృదితి. కూర్మ వరాహాదిరూపేణ విశ్వం సర్వదా
ధరతి పాతి వా. విశ్వమయత్వే నిదర్శనమాహ - విశ్వరూపధృదితి. కృష్ణ
త్రివిక్రమాద్యవతారేషు విశ్వరూపస్య దర్శితత్వాదితి భావః (2) (3౧)

విశ్వక్రీడో విశ్వసేవో విశ్వదో విశ్వసమ్మతః

విశ్వభోగ్యో విశ్వగుణో విశ్వచక్షు ర్విరిఞ్చిక్యత్.

5

విశ్వమయతయా భగవతః ప్రయోజనమాహ - విశ్వక్రీడ ఇతి. విశ్వేన
క్రీడా యస్య సః. యథా రాజా దీప్యత్యైస్తథా భగవాన్ విశ్వేన క్రీడతి
త్యర్థః. క్రీడైవాస్య ప్రయోజనమితి భావః. విశ్వేనాస్య ప్రయోజనాభావేపి
విశ్వస్య అనేన ప్రయోజనమస్తీతి కృత్వా విశ్వస్యామం సేవ్య ఏవేత్యాహ -
విశ్వసేవ్య ఇతి. ప్రయోజనమేవ దర్శయతి - విశ్వద ఇతి. తృణజలకాన్త
సస్యాదిరూపం ప్రజాపత్వాదిరూపం సర్వమపి దదాతీత్యర్థః. ప్రాణిభ్య
ఇతి భావః. అతఏవ విశ్వసమ్మతః, న తు కస్యాపి ద్వేష్య ఇత్యర్థః. విశ్వమ
ప్యస్య సమ్మతమేవ. భోగ్యత్వాదిత్యాహ - విశ్వభోగ్యఇతి. పరమాత్మనో
భోక్తృత్వాజ్జగదిదం తస్య భోగ్యభూతమేవ. నను పరమాత్మా భోక్తా జగ
దోభ్యగ్య మిత్యత్ర కిం నియామకమత ఆహ - విశ్వగుణ ఇతి. గుణభూతం
విశ్వం గుణీతు పరమాత్మా. గుణస్య గుణిపరతన్త్రత్వాద్గుణిభోగ్యత్వముచి
తమ్. యథా - దేహో దేహినః భోగ్యభూతః. విశ్వం గుణో యస్య స ఇతి
విగ్రహః. ఉక్తార్థే హేతుమాహ - విశ్వచక్షురితి. యథా చక్షుర్భాసో
ఘటశ్చక్షుషో గుణభూతో భోగ్యశ్చ, తథా విష్ణుభాస్యం విశ్వం విష్ణోర్గుణో
భోగ్యశ్చ. తస్మాదయం విశ్వస్య ఘటప్రాయస్య చక్షుఃప్రాయ ఇత్యర్థః,
విశ్వావభాసక ఇతి యావత్. “విశ్వాత్తం విశ్వశంభువ”మితి శ్రుతేః. నను
త్రిమూర్తిమధ్యే బ్రహ్మణ ఏవ హిరణ్యగర్భత్వ విరాడ్రూపత్వాదిస్మరణాత్త
స్యైవ విశ్వం భోగ్యం భవతీత్యత ఆహ - విరిఞ్చిక్యదితి. “యో బ్రహ్మణం
విదధాతి పూర్వ”మితి శ్రుతేః (౫) (3౯).

విశ్వచక్షుర్మణ్డలస్థో విశ్వచక్షుఃప్రకాశకృత్

విశ్వో విశ్వాన్తరో విశ్వతను - ర్విశ్వప్రచోదనః.

6

నను భగవాన్ విశ్వే ఆత్మరూపేణాస్తీత్యుక్తమ్. తద్రూపస్య దుష్టే
యత్వం ప్రతిపాదితమ్. అతస్తద్భాతుమశక్యమేవ. అథభగవతో విశ్వ
రూపత్వముక్తమ్. తచ్చ మనసి దురారోపమేవ మందప్రజ్ఞానామ్. అతః కా
గతిర్మదానామిత్యత ఆహ - విశ్వచక్షుర్మణ్డలస్థ ఇతి. “య ఏషోఽక్షీపురుష”
ఇతి శ్రుతేః. సర్వస్యాపి చక్షుష్యాయతనే పురుషోఽస్తి స విష్ణురేవ, సచ
సులభో ధ్యాతుమితి భావః. తస్య కృత్యమాహ - విశ్వచక్షుఃప్రకాశకృతిది.
యత్రప్రకాశబలాదేవ చక్షుర్ఘటాదికం ప్రకాశయతి, స పురుష ఇత్యర్థః
నను స్వప్రకాశస్య జీవస్య ప్రకాశబలాదేవ చక్షురాదీనాం ప్రకాశ ఇతి కి
మిశ్వరపర్యంతానుధావనక్లేశేనేత్యత ఆహ - విశ్వ ఇతి. విశ్వో జీవః, స వస్తుత
ఈశ్వర ఏవేత్యర్థః. అవిద్యావచ్ఛిన్నం చైతన్యం జీవః, మాయావచ్ఛిన్నస్తు
ఈశ్వర ఇతి పరిభాషా. తత్ర విశేషణాంశే భేదేపి చైతన్యాంశే అభేదాదితి
భావః. యద్వా అనేన జీవేనాత్మనాను ప్రవిశ్యేతి శ్రుతేః. ఈశ్వరస్యైవ
జైవం రూపమపి విశ్వరూపవదితి భావః. కింఞ్చాయం స్థూలశరీరాభిమానీ
జీవస్స్వాయతన చక్షురాదికం ప్రకాశయతు నామ; న పునర్విశ్వస్య చక్షు
రాదికం ప్రకాశయితుం శక్నోతి, వ్యష్టిపురుషత్వాత్. తస్మాత్ యోగ్య
జీవస్యాంతరః పురుషః పరమాత్మా స ఏవ విశ్వచక్షుఃప్రకాశకృతి కృత్వా
అంతరత్వమేవాహ - విశ్వాంతర ఇతి. “య ఆత్మని తిష్ఠన్ నాత్మానమంతరా
యమయతి యస్యాత్మా శరీర”మితి శ్రుతేరితి భావః. స్థూలశరీరాద్యభిమా
నిషు జీవేషు యదాంతరం చైతన్యం తదేవేశ్వర ఇతి బోధ్యమ్. విశ్వాంతర
త్వాదేవ విశ్వతనుః. విశ్వా జీవాస్తనవశ్శరీరాణి యగ్య స తథోక్తః. విశ్వ
తనుత్వాదేవ విశ్వప్రచోదనః. శరీరిణా హి శరీరం ప్రేర్యతే. (౬) (౪౫)

విశ్వాంశో విస్మయావాసో విశ్వకల్యాణభాజనమ్

విశ్వబిమ్బా విశ్వనిధి ర్విశ్వమాయో విభామయః.

7

ఏవం విశ్వవిష్ణోశ్శరీరశరీరభావరూప నియామ్యనియామక భావరూప
సమృద్ధిద్వయముక్త్వా అథ అంశాశిభావరూపం సంకల్పమాహ - విశ్వాంశ
ఇతి. విశ్వా జీవా అంశా యస్యేతి. “మమైవాంశో జీవలోకే జీవభూతస్స
నాతన” ఇతి గీతావచనాత్. నను నిరవయవయోర్జీవేశ్వరయోర్నిరంశత్వా

దంశాంశిత్వకల్పనం విచిత్రమత ఆహ - విస్మయావాస ఇతి. సర్వాశ్చర్య నిలయే హరా కిమన్యద్విచిత్రమిత్యర్థః. నను అంశే విశ్వే యథా దుఃఖాద్య ముజ్జలోపలంభస్తథా అంశినీశ్వరే పీత్యత ఆహ - విశ్వకల్యాణభాజనమితి. సర్వేషాం కల్యాణానాం ముఖ్యస్థానభూతః. నను అవిద్యాప్రతిబిమ్బిత చైతన్యం జీవః, మాయాప్రతిబిమ్బితమిశ్వర ఇతి సిద్ధాంతా త్ప్రతిబింబితత్వాంశే న కోపి విశేష ఇతి కుత ఏకస్య అమృతశత్రవ మన్యస్య సమృద్ధశత్రవ మత ఆహ - విశ్వబిమ్బఇతి. జీవానామ్ప్రతి బిమ్బభూతానామిశ్వరో బిమ్బభూత ఏవ. “త్వత్ప్రభుజీవప్రియమిచ్ఛసిచేన్నరహరిపూజాం కురు సతతం, ప్రతిబిమ్బాలజ్ఞుతివిధికుశలా బిమ్బాలజ్ఞుతిమాదధతే” ఇతి శబ్దరోక్తేః. నను విశ్వో తైజసః ప్రాజ్ఞ ఇతి జీవస్త్రిధా. తత్ర విశ్వ తైజసోస్సంసారిత్వేనామృతశత్రవే ప్రాజ్ఞ సమృద్ధశత్రవేత్యత ఆహ - విశ్వనిధిరితి. విశ్వా జీవా నితరాం ధీయంతే అస్మిన్నజ్ఞానోపాధికప్రాజ్ఞే ఇతి - విశ్వనిధిః. ప్రాజ్ఞస్య ఈశ్వర ఏవేతి భావః. నన్వేపం నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్త స్వభావస్యాసంసారిణః ప్రాజ్ఞస్య ఈశ్వరస్య కథంజీవత్వమితి శబ్దాయాం మాయయేత్యాహ - విశ్వమాయ ఇతి. విశ్వా ఇతి మాయా కపటం యస్య సః. అనేన ఈశ్వరస్య జగద్రూపత్వం మాయయైవేత్యుక్త ప్రాయమ్. విశ్వమితి మాయా యస్య స ఇతి వ్యుత్పన్నస్తరాశ్రయణా త్సుఖతోక్తమితి వా. నను గ్రాహకాభావే గ్రాహ్యభావః యథా చక్షురాద్యభావే ఘటాద్యభావః, తదేవం సుషుప్తౌ గ్రాహకాభావాద్ద్రాహ్యస్య ప్రాజ్ఞస్యాప్యభావ ఏవేత్యత ఆహ - విభామయ ఇతి. ప్రచురవిభః, స్వయంప్రభ ఇతి యావత్. ప్రాజ్ఞ ఏవ సర్వస్య గ్రాహకః చక్షురాదికన్తు తద్ద్రాహ్యమేవ. అతస్సుషుప్తౌ సౌషుప్తమస్సుఖానుభవకాలీ ప్రాజ్ఞోస్త్యేవ. సుఖమహమస్వాప్సం, న కిచ్చిదవేదిషమితి ఉత్థితస్మృత్యా అనుభవానుమానాదితిభావః. (2)

వివస్వన్మణ్డలాంతస్థో విద్యాసుఖసదాత్మకః

వివస్వాన్విగ్రహాదిత్యో వివస్వద్భాసకో విభుః.

8

నను తేజోనిధిస్సూర్య ఏవేతి ప్రసిద్ధిరత ఆహ - వివస్వన్మణ్డలాంతస్థ ఇతి. “ధ్యేయస్సదా సవిత్పుష్కలమధ్యవర్తీ నారాయణ” ఇతి స్మృతేః.

ఏతావతా భగవనుపాసనస్య స్థానత్రయం దర్శితమ్. విశ్వమేకమాయ
తనమ్ చక్షుర్ద్వితీయమ్ సూర్యస్తు తృతీయమితి. ఉక్తేష్వాంతశేషం వర్త
మానస్యేశ్వరస్య పారమార్థికం రూపమాహ - విద్యాసుఖసదాత్మక ఇతి.
సచ్చిదానందస్వరూపః. ఇదమేవేశ్వరస్య స్వయాపలక్షణమ్. తటస్థలక్షణస్తు
విశ్వకర్తృత్వాద్యుక్తమేవ. నను “ఉద్యంతమస్తం యంతమాదీత్యమభిధ్యా
యాతే”తి శ్రుతేరాదిత్య ఏవ ధ్యేయ ఇత్యత అహ - వివస్వానితి. స చా
దిత్యో విష్ణురేవేతి భావః. ఏతేన చక్షుః, తద్గతపురుషః, తదధిపాతా
నూర్వోదేవః, తదంతస్థానారాయణశ్చేత్యే తచ్చతుష్టయం విష్ణురేవేతి ప్రతి
పాదితమ్. ఏవమేవేంద్రియాంతరస్వప్రూహ్యమ్. ఉక్తమిదం చతుష్టయమపి
కల్పితమేవ. వస్తుతస్తు విగ్రహాదిత్యః. విగ్రహః గ్రహః చంద్రాదయ అదిత్యా
ద్వాదశ చ యస్మిన్ స తథోక్తః. “న తత్ర నూర్వో భాతి న చంద్రితా
రకా”ఇతి శ్రుతే రితి భావః. నను దర్శితశ్రుతౌ “తస్య భాసా సర్వ
మిదం విభా”తిత్యుక్తమ్ యత్తదసిద్ధమ్. సూర్యజైవ సర్వస్య ఘటపటాదే
ప్రకాశ్యమానత్వాదత అహ - వివస్వద్భాసక ఇతి. సూర్యమణ్డలమపి
భూమణ్డలతుల్యమేవ, కిన్తు భగవాంస్తత్ర స్థిత్యా స్వతేజసా సూర్యం జగచ్చ
భాసయతి. “యదాదిత్యగతం లేజో జగద్భాసయతే”తి ఖలమ్ యచ్చంద్ర
మసి యచ్ఛాగ్నౌ తత్తేజో విద్ధి మామక”మితి గీతావచనాదితి భావః. నన్వే
కత్ర స్థితస్య తస్య కథం నిఖిలావభాసకత్వమత అహ - విభురితి. సమర్థస్య
శ్వరస్య కిమశక్యమితి భావః. (౬)

వికర్తనసహస్రసాభో విష్వక్సేనో వికుంతగః

విద్యుత్ప్రీతామ్బరో విద్యామన్దిరో విష్వరశ్రవాః.

9

సూర్యమణ్డలాంతర్వర్తినో నారాయణస్య కీదృశీప్రభేత్యాకాక్షాయా
మాహ - వికర్తనసహస్రసాభ ఇతి. సహస్రశబ్ద అనన్త్యవాచీ. తస్య ఈశ్వ
రత్వమాహ - విష్వక్సేన ఇతి. విష్వక్ సర్వత్రాప్రతిహతా సేనా యస్య
స తథోక్తః. అథ చతుర్థం ధ్యానాయతనమాహ - వికుంతగ ఇతి. జైకుంత
నగరే భగవాన్ ధ్యేయ ఇత్యర్థః. తస్మాదైకృత్యాదికం సజ్జేపేణాహ
దశభిర్నామభిః. విద్యుత్ప్రీతామ్బరః విద్యామన్దిరః విద్యావేదవేదాక్షా
దయో మన్దిరే యస్య స తథోక్తః. విష్వరశ్రవాః విష్వరమాసనవిశేషః
దర్భగ్రన్ధిర్వా తత్తుల్యకర్ణః. (౭)

వినాయకో విప్రబంధు ర్విద్యుత్ప్రస్మగ్గ విగ్రహః

వియద్గజ్ఞాపదామౌభజో విక్రమక్రాంతలోకకః.

10

వినాయకః ప్రభురహితః సర్వేశ్వరఇత్యర్థః. విప్రబాంధుః పైడికానాం బంధుః. విద్యుత్ప్రస్మగ్గ విగ్రహః యస్య స విద్యుత్ప్రస్మగ్గ విగ్రహః. వియద్గజ్ఞాయుక్తం పదామౌభజం యస్య సః తస్య పాదాంజుష్ఠా ద్గజ్ఞా నిత్యం స్రవతీత్యర్థః. విక్రమేణ పరాక్రమేణ క్రాంతా అక్రాంతా లోకాస్సర్వే యస్య స తథోక్తః. శేషాద్విభాషేతి కః. (౧)

విరిఞ్చినాభీకమలో వినతాతనయధ్వజః

విషాయనో విషధరస్వామిశయ్యో విషోదయః.

11

విరిఞ్చియుక్తం నాభీకమలం యస్య స తథోక్తః. వినతా తనయో గరుడో ధ్వజో యస్య సః. అథ పఞ్చమం స్థానమాహ - విషాయన ఇతి. విషం జలం సముద్ర ఇతి యావత్. ఆయనం స్థానం యస్య స తథోక్తః. నారాయణఇత్యర్థః. తత్ర కఞ్చిత్పురికరమాహ - విషధరస్వామిశయ్య ఇతి. శేషకాయిత్యర్థః. శేష ఏవ తస్య తదా పరికర ఇతి భావః. నను తచ్చ జలం కేన సృష్టం? యస్మిన్నయం శేతే, అత ఆహ - విషోదయ ఇతి. “అప ఏవ ససర్జాదా”వీతి స్మృతేరితి భావః. (౧)

విషాపహరీ విషధిస్తోమకుక్షీర్వియస్సయః

విలయామ్బుధి విశ్రాంతో వికారరహితో విధుః.

12

తస్య కిఞ్చిత్కృత్యమాహ - విషాపహరీతి. ఉద్వేలం సాగరజల మపిబదిత్యర్థః. నాత్ర విస్మయః కార్య ఇత్యాహ - విషధిస్తోమకుక్షీరితి. కుక్షీస్సముద్రా ఇతి భాగవతమ్. యస్య సర్వే సముద్రాః కుక్షీస్తస్య సము ద్రజలపానం కియదితి భావః. నాస్య సముద్రసానాదిభిః కోపి వికాత ఇత్యాహ - వికారరహితి ఇతి. తత్ర దృష్టాంతమాహ - వియత్సయ ఇతి. విశ్వవిద్యున్నేమాదిగ్రసనైర్యథా అకాశస్య న కోపి వికారస్తద్వదితి భావః. ఉక్తం హి - “విశ్వాకారం గగనసదృశం మేఘవర్ణం శుభాజ్ఞ”మిత్యభి

యుక్తైః ప్రళయే తస్య కిం చేష్టితమిత్యత ఆహ - ప్రళయామ్బుధివిశ్రాంత
ఇతి. విశ్రాంతిరేవ చేష్టేతి భావః. కుతో విశ్రాంతికామనే ఇత్యత ఆహ -
విధురితి. విదధాతి సర్వమితి విధుః. యథా జీవో జాగ్రతి సర్వం వ్యవ
హరం విధాయ విశ్రాంతికామనయా సుషుప్తిమ్భజతే, తద్వదీశ్వరోపి సర్వ
జగత్సుప్తిసితి సంహరైశ్రాంతస్సన్విశ్రాన్త్యర్థం ప్రళయాబ్ధా స్వపితీతి
భావః. యద్వా అహో మహిషాస్య! యస్య సముద్రా ఏవ కుక్షిరాసన్ని
త్యత ఆహ - వియత్సమ ఇతి. వియత ఇవ నాస్య మహిముః పార
ఇతి భావః పునః కిమన్యదస్యచేష్టితమత ఆహ - విలయామ్బుధివిశ్రాంత
ఇతి. విశ్రాంతత్వాదేవ వికారరహిత శ్చాంతాకార ఇత్యర్థః. కేన కృతోఽ
యం ప్రళయామ్బుధిరత ఆహ - విధురితి. యః ప్రపఞ్చామ్బుధిం నిర్మమే
స ఏవ ప్రళయామ్బుధిమపి యదయం సర్వకర్తా ఇతి భావః. (౬)

విధిరుద్రేంద్రాదాసేరో విబుధావళిపక్షగః

విబుధేశో విధూతాఘో విరుగ్మధుకైటభః.

13

సముద్రప్రసక్తాత్ప్రళయం కిఞ్చిదభివర్ణ్య పునస్సింహావలో కితకేన
శేషశాయినం వర్ణయతి. విధిరుద్రేంద్రా) దాసేరా యస్య సః. క్షీరసముద్రే
శేషశాయినం భగవంతం బ్రహ్మదయః పరిచరస్తీత్యర్థః. కిమర్థమేతే పరి
చరస్తీత్యత ఆహ - విబుధావళిపక్షగ ఇతి. దేవపక్షపాతిత్వాదేవా ఏనం
సేవంత ఇత్యర్థః. అతఏవాయం విబుధేశః దేవానామిశ్వరః, కుతోస్య
తాదృశవైశ్వర్యమత ఆహ - విధూతాఘ ఇతి. సర్వవిధపాపరేశరహితః.
ఇంద్రాదీనాన్తు పరోత్కర్ణాసహిష్ణుత్వాది దోషజన్యపాప సదృశవాన్నే
దృశవైశ్వర్యమితి భావః. బ్రహ్మదిభిస్సేవితేన బ్రహ్మదిపక్షపాతినా కిమ
నేన కృతమత ఆహ - విరుగ్మధుకైటభ ఇతి. దేవద్వేషిణం మధుకైట
భఞ్చ జఘానేత్యర్థః. హయగ్రీవావతారం ధృత్వేతి భావః. (౭)

విధుమణ్డలమధ్యస్థో విధుసూర్యవిలోచనః

విధుసుందరవక్త్రాబ్జో విధుహేతు హృదమ్బుజః.

14

అథ షష్ఠమాయతనమ్. మధుకైటభహంతా స హయగ్రీవః కుత్రేత్యా
కాంక్షయామాహ - విధుమణ్డలమధ్యస్థ ఇతి. “వందేపూరితచంద్రిమండలగత”

మితిబ్రహ్మణపురాణాత్. ప్రాకూర్వమణ్డలే, అధునా చంద్రమణ్డలే చ స్థితి
రీశ్వరస్యాభివర్ణితా. న కేవలం సూర్యచంద్రావస్య ఆలయస్థానీయా కిన్తు
నేత్రస్థానీయావపీత్యాహ - విధుసూర్యవిలోచన ఇతి. తత్తన్మణ్డలే స్థిత్యా
తత్తద్వారా సర్వం పశ్యతీతి తత్తన్నేత్రత్వమస్యేతి భావః. తస్య సౌందర్యా
దికం కింఞ్చిద్వర్ణయతి. విధుసుందరవక్త్రాజ్ఞః. వక్త్రమిహ ఫాలమ్ తదబ్జ
తుల్యం చంద్రసుందరఞ్చ. తన్మనశ్చుతిశీతలమిత్యాహ - విధుహేతుహృద
ముబ్జ ఇతి. “చంద్రమా మనసో జాత” ఇతి శ్రుతేః, చంద్రస్య శీతలత్వ
ప్రత్యక్షాచ్చ. చంద్రేణ కార్యేణ చంద్రకారణే మనసి శీతలత్వానుమానం
సుకరమితి భావః. (౪)

విధులేఖానఖో విజ్ఞో విభయో విద్రుమాదరః

విషణ్ణాసురరాట్రాతా వినాథజనరక్షణః.

15

చంద్రకళాతుల్యా అస్య నఖాః. నన్వాస్తాం సౌందర్యమ్, తత్త్వమస్య
వదేత్యత ఆహ-విజ్ఞ ఇతి. విం పరమాత్మానం జానాతీతి విజ్ఞః. స్వతత్త్వం
స్వయమేవ వేదాయమ్. న తు వయమ్. అతః కథం బ్రూమ ఇత్యర్థః.
విజ్ఞ త్వే నిదర్శనమాహ - విభయ ఇతి. “ద్వితీయోద్వై భయమ్భవ” తీతి
శ్రుతేః. అద్వితీయం బ్రహ్మ యో వేద తస్య కుతో భయమ్? అతః భయత్వ
లిజ్జేన బ్రహ్మవిత్త్వమనుమేయమితి భావః. నిదర్శనాంతర మాహ - విద్రు
మాదర ఇతి. విః పరమాత్మైవ ద్రుర్వృక్షః తస్య యా మా సంపత్ స్వయ
మృకాశత్వతేజోమయత్వేదిరూపా ఫలపుష్పదిరూపా చ తస్యా ధరః
ధర్తా. నను పరమాత్మనః సర్వసమత్వం ప్రధానలిజ్జమ్! ఆయన్తు దేవపక్ష
పాతీ ఆలో న పరమాత్మైత్యత ఆహ-విషణ్ణాసురరాట్రాతేతి. అసురరాట్
బలిః సాతారే బలిం స్థాప్య తద్వారి తిష్ఠన్ తం రక్షతీత్యర్థః. దేవపక్షపా
తినో రాక్షసపాలనం కథం స్యాదతో నాయం పక్షపాతీతి భావః.
తథాపి వ్యవహారనిర్వాహయాస్యాపి కశ్చిత్పక్షపాత ఇత్యాహ-వినాథజనర
క్షణఇతి. విః స్వయం నాథో రక్షకో యేషాన్తే వినాథాః సాత్వన్తః, తేషాం
సాత్వతాం జనో బృన్దం తస్య రక్షణః, కల్పవృక్షవ దయమాత్మాశ్రయం
జనం రక్షతి, తస్మాదప్య స్వాశ్రయణరూపోపాధీ రక్షణే విషయే ఆస్తీతి
భావః. కథమన్యథా దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ రూపపరమాత్మ వ్యవహారస్య
నిర్వాహస్యాదితి గూఢాశయః. (౬)

విభవో విహతారాతి - ద్విస్పష్ట కమలేక్షణః

విరిఞ్చివనితాగీతో నిమృష్టమణినూపురః.

16

నన్వేకత్ర స్థితస్య కథమస్య సర్వసాత్వద్రక్షణం స్యాదత ఆహ - విభవ ఇతి. విశేషేణ సర్వత్ర భవతీతి విభవః. యత్ర యత్ర శిష్టజనోపరోధస్తత్ర తత్ర స్వయమావిర్భవతీత్యర్థః. శిష్టరక్షణస్య దుష్టశిక్షణపూర్వకత్వాదాహ - విహతారాతిరితి. విహతాశ్చిక్షితా ఆరాతయశ్చత్రవో దుష్టా ఇతి యావత్, యేన సః. ఏవం శత్రుశిక్షణేపి నాస్య చిత్తస్య రోషాక్రాంతతాప్రాకృతజనవదిత్యాహ - విస్పష్టకమలేక్షణ ఇతి - వికసితశ్వేతాబ్జతుల్యనయనః. రోషే సతి నేత్రం వ్యాఘ్రస్యేవారుణం రక్తోత్పలతుల్యం స్వాదితి భావః. అత ఏజైనం త్రిలోకవద్ద్యాపి సరస్వతీ నిత్యం గాయతీత్యాహ - విరిఞ్చివనితాగీత ఇతి. కిఞ్చ సనాతనోయం చిరాల్లోకపాలాదిభిః ప్రణమ్యతే ఇత్యాహ - నిమృష్టమణినూపుర ఇతి. నన్తృజనకిరీటోద్భుష్టమణిమయనూపురః ఆస్య పాదయోర్నూపురాణి దేవాసురాదికిరీటమణిఘ్నణవశాత్కిఞ్చిదుత్తేజితాని కృకాని చేతి భగవతోస్య ఆనాదిత్వం వ్యజ్యతే ఇతి భావః. (౧)

విద్యుద్రుచిరలక్ష్మీక్రూ విలసత్సేరచన్ద్రికః

వికస్వరసురోర్ద్విజ పుష్పమాలానిభేక్షణః.

17

నను భగవానయం కిమద్వితీయస్సేవ్య ఉత సద్వితీయ ఇత్యత ఆహ - విద్యుద్రుచిరలక్ష్మీక ఇతి. పరమాత్మా ద్వివిధః. నిర్గుణస్సగుణశ్చేతి. తత్ర నిర్గుణోఽద్వితీయం బ్రహ్మైవ సగుణస్తు సద్వితీయ ఏవ. అతో విష్ణువల్లక్ష్మీరపి సేజ్యేవేతి కృత్వా సలక్ష్మీకో విష్ణుస్సేవ్య ఇతి భావః. నన్వయం విశ్వసేవ్య ఏవ భవతి-తథాపి కదాయం సేవ్యః? రాజానో హి యదా ప్రసన్నాస్తదా సేవ్యా; అతః కోఽస్య సేవాసమయ? ఇత్యత ఆహ - విలసత్సేరచన్ద్రిక ఇతి. సర్వదాప్యయం సేవ్య ఏవ, సర్వదాపి ప్రసన్నత్వాత్ప్రసన్నస్య చ లింగం స్మితసహితం వదనమేవేతి భావః. ప్రసాదస్య లింగాంతర మాహం వికస్వరాణాం వికసనశీలానాం సురోర్ద్విజపుష్పాణాం మందారసుమానా-

మాలయా తుల్యాని ఈక్షణాని కటాక్షాః ధారాధూతానీతి భావః యస్య స తథోక్తః (3)

విరూపాక్షప్రియో విద్యద్ధృదయామ్బుజబమ్భరః

విముక్తో విషయాసక్తో విపత్సమయబాన్ధవః.

18

ఏనం విధత్వాదేవాయం శమ్భరతీవ ప్రేమాస్పదమిత్యాహ - విరూపాక్షప్రియ ఇతి. అథ సప్తమం స్థానమాహ - విద్యద్ధృదయామ్బుజ బమ్భర ఇతి. విద్వాంసః హృదయాజ్ఞే ఏనం ధ్యాయన్తి, ఏష చ తత్ర భృజ్గవద్రమతే. “అజ్ఞుష్ఠమాత్రః పురుషో మధ్య ఆత్మని తిష్ఠ” తీతి శ్రుతేః. (ఆత్మామనః) న చాయం జీవవత్సంసారీ పురుష ఇత్యాహ - విముక్త ఇతి. నిత్యముక్తః. తత్రలిజ్జమాహ - విషయాసక్త ఇతి. విషయేషు శబ్దాదిష్వసక్తః. ఇదమేవ ముముక్షోస్సాధనం చేతి బోధ్యమ్. యాని సీద్ధస్య లిక్ణాని తాన్యేవ సాధకస్య సాధనానీతి న్యాయాదితి భావః. నను యత్ర కుత్రాపి వా అయతనే సమ్పదుద్రిక్తాః పురుషా నైవ సేవన్తే ఇత్యత ఆహ - విపత్స మయబాన్ధవ ఇతి. విపది ధనాదిమదాపగమాద్భగవతి మతిస్సాదితిభావః. “విపదస్సన్తు నశ్యశ్వద్యాసు సజ్గీర్త్యతే హరి” రితి కున్తిప్రార్థనాత్. (౫)

విపులోరా విశాలాక్షో విపులాంసో విజిత్త్వరః

విమలో వితతఖ్యాతి - ద్విశ్వనామా విభీషణః.

19

తస్య రూపం కిచ్చిద్వర్ణయతి - విపులోరాః విశాలాక్షః విశాలనేత్రః విపులాంసః విజిత్త్వరః విజయశీలః విమలశ్శుభ్రః వితతఖ్యాతిః ప్రసిద్ధప్రఖ్యాతిః తస్య నామ కిమత ఆహ - విశ్వనామేతి. సర్వాణి నామాని తదీయాన్యేవ. “స సర్వనామా స చ విశ్వరూపః ప్రసీదతా” మితి భాగవతాత్. తస్య ప్రాధవ మాహ - విభీషణ ఇతి. విశేషేణ సర్వాణాం భీషయతీతి విభీషణః. “భీషస్మాద్వాతః పవత” ఇతి శ్రుతేరితి భావః. (౬)

విలాసీ విలసద్భూషో వివిధాయుధభాన్ధవః

విశ్వచ్ఛురాపతి - ద్విశ్వాతిక్రాంతమహిమా విధిః.

20

విలాసీ విలాసవాన్ విలసద్భూషః భూష భూషణాని. వివిధైరాయుధైశ్శుభ్రచక్రాదిభిర్భాన్ధవః ప్రకాశనశీలః. నను కిం విష్ణుసేవయా? భూపతి

స్నేహ్యతామ్' స భువం ధనాది వా జాన్యతీత్యత అహ - విశ్వమ్భరాపతిరితి. అయమేక ఏవ చతుర్దశభువనకుక్షేర్ధరాయాః పతిః, అన్యే తు రాజానః పత్యాభాసా ఏవేతి భావః. కథమేతదత అహ - 'విశ్వాతిక్రాంతమహిమేతి. అస్య మహిమా సర్వమపి జగదతిక్రమ్య వర్తతే. అతో మహామహిమా అయమేవ భూపతిరితి భావః. నను త్రిలోకాధిపతిరిన్ద్రః చతుర్దశలోకాధిపతిర్బ్రహ్మేతి ప్రసిద్ధిరత అహ - విధిరితి. స చ బ్రహ్మ భగవతోస్యావతారభూత ఏవ. అతోఽయమేవ బ్రహ్మపీత్యర్థః. "అత్మా శైపుత్రనామా" నీతి శ్రుతేశ్చేతి భావః. (౬) నను యథా విష్ణుర్విధిస్తథా విధిరపి విష్ణురేవ, అతో లోకాధిపతిర్విధిరేవ లోకరక్షకస్నేహ్య ఇత్యత అహ - ౬.

విధిత్రాతా విధితపఃఫలదో విధిదేశికః

విధిస్తుతో విధివిధుశ్రీకణ్ఠాత్మా విధీశ్వరః.

21

విధిత్రాతేతి. అయమ్భావః - కార్యం కారణాత్మనా పరిణమతే. ఇతి కృత్వా విష్ణుర్విధిర్భవత్యేవ, కార్యస్తు న కారణాత్మనేతి విధిర్విష్ణుర్న భవతి. శ్రుతావపి అత్తా వై పుత్రనామానీతి పితా పుత్రో భవతీత్యుక్తమ్! న తు పుత్రః పితా భవతీతి, అథ య ఏవ విధిమపి రక్షతి స ఏవాస్మానపీతి. కృత్వా విధిరక్షకో విష్ణురేవ నేవ్య ఇతి భావః. రక్షణమేవ ప్రపఞ్చయతి - విధితపఃఫలదః - విధిర్జగత్స్రేష్ఠం ప్రవృత్త స్త్రతాశక్తస్సక్తశ్చక్తిసహృద నాయ భగవంతం ప్రతి తపస్తేషే, స చ తుష్టస్తస్తే తపః ఫలం దదావీతి భాగవతమ్. విధిశక్తిప్రద ఇత్యనేన తు తపఃఫలం సుఖటీభవిష్యతి. యద్వా - విధిః పద్మే జాతస్సన్ స్వజనకం విచేతుం ప్రవృత్తః, తమప్రాప్య తదర్థం తపశ్చకార, తతస్తుష్టస్తస్తే భగవాన్ స్వలోకం దర్శయామాస; ఇతి భాగవతమత్రాను సన్ధేయమ్. తథా చ తపఃఫలం నామ భగవల్లోకప్రదర్శన మేవేతి బోధ్యమ్. కింఞ్చ విధిదేశికః "హేబ్రహ్మన్! త్వం తపఃకురు" ఇతి విధేరుపదేశకోపి విష్ణురేవేత్యర్థః. అతఏవాాయం నిత్యం విధినా స్తూయతే ఇత్యాహ - విధిస్తుత ఇతి. అయమేవ జీవానామివ త్రయాణామపీశ్వరాణామస్తరాత్మేత్యాహ - విధివిధుశ్రీకణ్ఠాత్మేతి. న చ విష్ణుః కథం విష్ణో రాత్మా స్యాదితి వాచ్యమ్. మాయా వచ్చిన్నం చైతన్యం హి విష్ణుర్విధిశ్శుబ్ధశ్చ, తత్ర అవచ్చిన్నే శుద్ధచైతన్యం విశేష్యభూతమితి చైతన్యమాత్రస్య

అస్తరాత్మతా ఉచితా. తస్మాదీశ్వరతయా బ్రహ్మతయా చ నిర్దేశభేదా
ద్విష్ణోరీశ్వరస్య విష్ణుర్బ్రహ్మ అత్మా స్యాదేవేతి భావః. న చైవం త్రయా
ణాం సామ్యం వాచ్యమిత్యాహ - విధీశ్వర ఇతి. సత్త్వరజస్తమసాం
గుణానామ్మధ్యే సత్త్వస్య ఉత్కృష్టత్వాత్సత్త్వత్మకో విష్ణుర్బ్రహ్మశివ
యోరీశ్వర ఏవేతి భావః (౯)

విధి శక్తి ప్రదో విశ్వశక్తి - ర్విధివిమోహనః

వివిధాత్మజ్ఞానబలక్రియాశక్తి - ర్విలక్షణః.

22

విధీశ్వరత్వమేవాహ - విధిశక్తిప్రద ఇతి. విధేరపి జగత్సర్జనసామర్థ్య
మనేనైవ దత్తమిత్యయమేవ విధేరీశ్వర ఇతి భావః. న కేవలం విధిశక్తిప్రదః,
కిన్తు విశ్వశక్తిప్రద ఇత్యాహ - విశ్వశక్తిరితి. విశ్వస్య సర్వస్యాపి శక్తిర్య
స్మాత్స తథోక్తః. విధీశ్వరత్వే హేత్వన్తరమాహ - విధివిమోహన ఇతి.
కృష్ణావతారే వత్సాపహరసమయే ఇతి భావః. యది విధిరీశ్వరస్త్వత్సర్వ
స్యాత్సత్త్వ మతోస్య మోహ ఇతి బోధ్యమ్. నను విధిశక్తిప్రదో విష్ణుశ్చ
త్త్వస్య శక్తిప్రదః కః ఇతి శక్త్యామనవస్థారూపదోషాన్తేవమిత్యాహ -
వివిధాత్మజ్ఞాన బలక్రియాశక్తిరితి. వివిధా బహువిధాః ఆత్మనస్సాన్నిభావి
కాః జ్ఞానబలక్రియాశక్తయః యస్య స తథోక్తః. “పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ
క్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా”చేతి శ్రుతేః. ఆతఏవాయం విలక్షణః
సర్వభ్య ఇతి శేషః. (౧౦)

విశ్వోత్తమో విసదృశో విద్వద్వో విగతవ్యయః

విమత్సరో విశ్వసిద్ధి - ర్విజితాత్మా విముక్తిదః.

23

ఆత ఏవాయం విశ్వోత్తమః విశ్వేషు పురుషేషాత్తమః శ్రేష్ఠః ఆతఏవ విస
దృశః సదృశవస్తురహితః. ఉత్తమత్వమేవ ప్రసజ్చయతి. విద్వద్వః ద్వద్వా
తీతః బ్రహ్మదయో జీవాస్తు సుఖదుఃఖాదిద్వద్వోపహతా ఇతి భావః. విగత
వ్యయః అవ్యయః. బ్రహ్మదయస్తు కల్పే కల్పే జాయంతే మ్రియంతే చ.
ఆతస్తే సవ్యయా ఏవ. విమత్సరః తే తు మాత్సర్యపితౌచగ్రస్తాః. విశ్వసిద్ధిః
విశ్వాస్సర్వా అణిమాద్యా సిద్ధయో యస్య సః. తేషాస్తు కాశ్చిదేవ
సిద్ధయః సత్వీశత్వవశిత్వాదయః సర్వా ఇతి భావః. విజితాత్మా జిత

మనాః తే తు అస్వాధీన హృదయాః కామాదిపరిభూతత్వాదితి భావః.
విముక్తిదః “మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనా”దితి మోక్షప్రదం దైవమయమేక ఏవ.
తే తు సమ్పదాదిదాతార ఏవ. (౮)

విశ్వవృక్షా భారహరో విష్వద్రీచీనవైభవః

వివిధప్రాణికరుణో విద్రావితజనాంతకః.

24

విశ్వవృక్షాభారహరః భూభారభూతమష్టనాశనః రామకృష్ణాద్యవ
తారైరితి భావః. తే తు భువో భారం శమయితుం న శక్నువన్తి కథ
మన్యథా భారతప్తాయామ్భువి గోరూపధారిణ్యాం బ్రహ్మలోకగతాయాం
బ్రహ్మ తయా సహ విష్ణులోకం జగామ. విష్వద్రీచీనవైభవః సర్వవ్యాప్యై
శ్వర్యః. తేషాన్తు వైభవం తత్తల్లోకేష్వేవేతి భావః. వివిధప్రాణికరుణః సర్వ
భూతదయః సర్వసమత్వాదితి భావః. బ్రహ్మదయన్తు స్వస్వపూజకేష్వేవ
దయాశాలిన ఇతి భావః. విద్రావితజనాంతకః జనాంతకో మృత్యుః యేన
విద్రావితః సః “మృత్యుర్ధావతి పశ్చిమ”ఇతి శ్రుతేః. తే తు మృత్యుగ్రస్తా
ఏవ. (౮)

విధూతమాయావిభవో విఖ్యాతబలపౌరుషః

వినిద్రో విజరో విత్తో విదోషో విఫలక్రియః.

25

జీవేశ్వరయోరేవ మత్యంతతారతమ్యే ప్రధానహేతుమాహ - విధూ
తమాయావిభవ ఇతి. జీవాన్తు మాయాపరతన్తా ఇతి భావః. విఖ్యాతబల
పౌరుషః యస్య బలం పౌరుషం శ్రుతిస్మృత్యాదిషు విఖ్యాతం ప్రసిద్ధం
సః. తే త్వల్పబలా అల్పపౌరుషశ్చేతి భావః. వినిద్రః నిద్రారహితః. బ్రహ్మ
దయన్తు నిద్రాగ్రస్తా ఏవ. విజరః జరారహితః. తే తు జరసా గ్రస్తాః.
విత్తః ప్రసిద్ధః. రాజా హి ప్రసిద్ధో జీవాన్తు భృత్యా ఇవ దైవమితి భావః.
విదోషః దోషలేశరహితః. నిఖిలహేయ ప్రత్యేక కల్యాణగుణైకతాసతా
విష్ణవేవ, న తు జీవేష్వీతి భావః. విఫలక్రియః పూర్ణకామత్వాన్నాస్య
సృష్ట్యాదిక్రియాభిః కిచ్చిత్ఫలమ్. జీవానామపూర్ణకామత్వాత్ తుత్తదా
దినివారణం భోజనాదిక్రియాఫలమస్తీతి భావః. (౯)

విజ్ఞానవాదీ విమదో విక్రోధో విజితేంద్రియః

వినేతా విశ్రుతకథో విమలాశయదర్శనః.

26

విజ్ఞానవాదీ విజ్ఞానోపశేష్టా శ్రీకృష్ణవ్యాసాదిరూపేణేతి భావః. తే
తు శిష్యో ఏవ. విమదః. నాస్య పృథివ్యాదిమదః. జీవాస్తు మనగ్రస్తా ఏవ.
విక్రోధః కామాహతత్వాన్నాస్య క్రోధః, కామేప్రతిష్ఠిద్దేహి క్రోధం
అవిర్భవేత్, జీవాస్తు కామహతా ఇతి క్రోధగ్రస్తా ఏవ. కుత ఏవమత అహ-
విజితేంద్రియ ఇతి. ఇంద్రియజయే సతి కథం క్రోధాదీనామవకాశ ఇతి భావః.
వినేతా శిక్షకః అజితేంద్రియాణామితి శేషః. జీవాస్తు స్వయమజితేంద్రి-
యాః కుతః పరశిక్షణావకాశ ఏషామితి భావః. విశ్రుతకథః ఏతస్య సముద్ర
మథనాదికథాః జగతి విశ్రుతాః, జీవానాస్తు కా కథేతి భావః. కిఞ్చాయం
విమలాశయదర్శనః విమలే కామాదిరహితే అశయే దృశ్యత ఇతి తథోక్తః.
తే తు బహిరేవోపలభ్యంతే. అశయే విమలీకృతే తు నైవోపలభ్యంతే. (2)

వితర్కహీనో విరుజో విభేదో విప్రియాప్రియః

విజ్వరో వికచాంభోజచరణో వినతాఖిలః.

27

వితర్కహీనః క్వాపి జ్ఞేయాంశే నాస్య సంశయః. జీవానాస్తు
సర్వత్ర సంశయ ఏవ. విరుజః నిరామయః, తే తు సర్వావస్థాస్వపి రోగా
క్రాంతా ఏవ. విభేదః భేదబుద్ధిరహితః, ఆత్మస్వరూపజ్ఞత్వాదితి భావః.
జీవాస్తు బ్రాహ్మణోఽహముత్తమశూద్రోఽయమథమ ఇత్యాదిభేదబుద్ధ్యా
క్రాంతాః. విప్రియాప్రియః అస్య న కిఞ్చిత్ప్రియం నాపి కిఞ్చిదప్రియమ్.
జీవానాస్తు ఇష్టం ప్రియ మనిష్ట మప్రియఞ్చేతి భావః. అతఏవ విజ్వరః సంతాప
రహితః జీవాస్తు “యస్మాత్ప్రియాప్రియవియోగసుయోగజన్మతాపాగ్నినా
సకలయోనిషు దహ్యామాన” ఇతి ప్రహ్లాదవచనాత్తాపవన్తః. లోకే ఏతస్య
ప్రియ మప్రియఞ్చ న స్యాతాం నామ! లోకస్య తు అస్మిన్ సర్వం ప్రియ
మేవ, న తు కిఞ్చిదప్రియమ్, తత్ర ప్రధానం ప్రియం చరణారవిన్దమేవ
త్యాహ - వికచాంభోజచరణ ఇతి. అత ఏవ వినతాఖిలః సర్వేషాం ప్రియ
తమత్వాదస్యచరణే నిత్యం వినతా భవన్తి. (2)

విధికర్తా విధానజ్ఞో, విధి - ర్విధిఫలప్రదః

విధిదృష్టక్రియాభ్యర్చ్యో విధిహీనో విధిప్రియః.

28

ఏవం పురుషోత్తమత్వముపపాద్య అథాయం కర్మణా భక్త్యా జ్ఞానేన
చ లభ్య ఇతి వక్తుమాదౌ కర్మమార్గం ప్రతిపాదయన్ తత్ర కర్మణశ్చాస్త్రా
ధీనత్వాత్తచ్చాస్త్రస్య ప్రామాణ్యఞ్చ తత్కర్తృధీనత్వాదాదౌ శాస్త్ర
కర్తారం భగవంతమేవ నిర్దిశతి - విధికర్తేతి. శాస్త్రకృత్ భ్రమప్రమాదాది
దోషగన్ధానాక్రాంతః పరమేశ్వర ఏవ కర్తేతి శాస్త్రం ప్రమాణధూతమేవేతి
భావః. తత్ర హేతుమాహ - విధానజ్ఞ ఇతి. యస్య కర్మణో యాదృగ్వి
ధానం తత్సర్వమయమేవ వేద. సత్వస్య ఇత్యయమేవ శాస్త్రకర్తా.
సహ్యజ్ఞశ్చాస్త్రం కుర్యాదితి భావః. నను మీమాంసకాః కర్తృవ బ్రహ్మేతి
వదన్తీత్యత ఆహ - విధిరితి. సర్వస్య విష్ణుమయత్వాత్కర్మైపి విష్ణురేవే
త్యర్థః. మీమాంసకమతం నిరాకరోతి విధిఫలప్రద ఇతి. ఫలప్రదానస్య
చేతన కార్యత్వాదచేతనస్య కర్మణః ఫలప్రదానాసమ్భవాత్. జ్యోతిష్టో
మాది కర్మణాం స్వర్గాదిఫలశ్రవణాచ్చ కర్మఫలప్రదో భగవానేవ బ్రహ్మ,
న తు జడం కర్మ బ్రహ్మేతి భావః. తాళ్ళ విధివిహితాః క్రియా భగవ
దర్చనాయామేవోపయుజ్యేరన్నిత్యాహ - విధిదృష్టక్రియాభ్యర్చ్య ఇతి.
ఇన్ద్రాదిదేవతాస్తరార్చనస్తు అవివేకవిలసితమేవేతి భావః. నను యథా
వయం కర్మశాస్త్రబద్ధాస్తథా ఈశ్వరోపి కిమిత్యత ఆహ - విధిహీన ఇతి.
శాస్త్రాబద్ధ ఇత్యర్థః. న హి శాస్త్రకర్తా శాస్త్రేణ బద్ధతే, నాపి బ్రహ్మణి
శాస్త్రం ప్రవర్తతే ఇతి భావః. యస్మాదయం విధికర్తా తస్మాదేవ విధి
ప్రియః, విధయః విహితాని కర్మాణి ఫలాభిసన్నిరహితానీతి భావః. ప్రియాణి
యస్య సః తథోక్తః. భగవత్ప్రీత్యర్థం విహితం కర్మ కుర్యాదిత్యయం కర్మ
మార్గనిష్కర్షః (2)

విధినూత్రాబద్ధలోకో విధివత్కృతకర్మపః

విహితత్యాగి సంశాస్తా విహితావిహితాగతిః.

29

నచాయం త్యక్తుం శక్య ఇత్యాహ - విధినూత్రా బద్ధలోక ఇతి.
“స్వకర్మనూత్రగ్రథితో హి లోక” ఇతి శాస్త్రాదితి భావః. యద్వా-విధి
శ్చాస్త్రం తదేవ నూత్రం తేనాబద్ధః లోకః యేన స తథోక్తః. “అహర

హస్సన్యాముపాసీ" తేత్యాదికాస్తేణ లోకమిమం కర్మమార్గే దృఢం
బద్ధితవాన్ స్వయమేవ భగవానతో నాయం కర్మమార్గస్త్యాజ్యఇతిభావః.
యేత్యేతన్మార్గస్థాస్తాన్ స్వయమేవ రక్షతీత్యాహ - విధివత్కృతకర్మస
ఇతి. విధివద్యభాశాస్త్రంకృతాని కర్మాణి యైస్తాన్ జనకాదీనిత్యర్థః.
పాతీతి విధివత్కృతకర్మసః. ఏతత్ప్రతికూల శిక్షణమపీత్యాహ - విహిత
త్యాగిసంశాస్తేతి. విహితత్యాగినో నాస్తికాః. తేషాం సంశాస్తా శిక్షకః
యమదణ్డనద్వారేతి భావః. నను విహితత్యాగిత్యాదీశ్వరోపి దణ్డ్య ఏవే
త్యత ఆహ - విహితావిహితాతిగ ఇతి. విధినిషేధా ద్వానప్యయమతి
క్రాంతవాన్. తే తు నాస్తికా నైవ మతస్తే దణ్డ్యా ఏవేతి భావః. జీవానా
మేవ విధినిషేధా ఈశ్వరాజ్ఞానూపా బాధకా భవతః నత్యీశ్వరస్యేతి
తత్త్వమ్. (౪)

విహితాఖిలమర్యాదో విధిరుద్రాదిశాసనః

విధివత్కర్మసంగోస్తా విధివిద్యేషిభంజనః.

30

ఇయం వ్యవస్థా ఈశ్వరేణైవ కృతేత్యాహ - విహితాఖిలమర్యాద
ఇతి. యథా వర్ణాశ్రమధర్మమర్యాదాః కృతాస్తథా జీవేశ్వరధర్మవ్యవస్థా
అపీశ్వరేణైవ కృతా ఇతి భావః కిమనేన కృతాం వ్యవస్థాం సర్వే పాల
యంతీత్యత ఆహ - విధిరుద్రాదిశాసన ఇతి. బ్రహ్మదయ ఏవైతదాజ్ఞాము
ల్లజ్ఞీతుం న శక్నువన్తి, కిముపరస్యే ఇతి భావః. న చైషాం కర్మణాం
రక్షకాభావశ్శంక్య ఇత్యాహ - విధివత్కర్మసంక్షోప్తేతి. స్వయమేవ భగ
వాన్ రక్షతి అతఏవ శ్రాద్ధాదిషు సంరక్షకస్య విష్ణోరారాధనం క్రియతే
ఇతి భావః. కర్మరక్షణస్య కర్మద్యేషిశిక్షణపూర్వకత్వాదాహ - విధివిద్యేషి
భంజనఇతి. విధివిద్యేషిణో రాక్షసాః తేషామభిజ్ఞానో నాశకః, శ్రీరామావ
తారే మారీచసుబాహ్వాదీనాం విశ్వామిత్రమఖద్యేషిణాం హతత్వాదితి
భావః. (౪)

విధాతృదర్శితపదో విధిలోపాపహాభిధః

విలసత్కమలావతౌ విప్రదైవో వివద్ధరః.

31

అస్మిన్కర్మమార్గే ప్రథమః పాన్థో విధాతైవ. స చానేనైవ భగవ
త్పదం దృష్టవానిత్యాహ - విధాతృదర్శితపద ఇతి. విధాత్రే దర్శితం

పదం స్వరూపం యేన స తథోక్తః. “సత్రే మమాస భగవాన్ మాయ శీర్ష ఏవ సాక్షాత్స యజ్ఞ పురుష స్థపనీయవర్ణ” ఇతి బ్రహ్మోక్తేరితి భావః. నను మంత్రలోప ద్రవ్యలోప క్రియాలోపాదిభిః కర్మణో దుష్కరత్వాను సన్ధానేన లోకోయం బిభేతీత్యత ఆహ - విధి లోపాపహాభిధ ఇతి. విధా కర్మణి యే లోపాః తానపఘ్నంతీతాదృశా అభిధా నామాని యస్య స తథోక్తః. “యస్య స్మృత్యా చ నామోక్త్యా తపః పూజాక్రియాదిషు న్యూనం సమ్పూర్ణతాం యాతి సద్యో వదే తమచ్యుత” మితి స్మరణాదితి భావః. నను కర్మ ద్రవ్యసాధ్యం! కథం క్రియతామత ఆహ - విలసత్కమ లావతా ఇతి. యదపాజ్ఞవశా త్సామాజ్యాదిలాభ ఇన్ద్రాదీనాం సా దేవీ లక్ష్మీస్సవ్యయం యస్యోరసి వర్తతే తదనుగ్రహే సతి ద్రవ్యస్య కః ప్రయాస ఇతి భావః. య ఏవం కర్మరతా స్తానయం భగవాన్ బహుమన్యత ఇత్యాహ విప్రదైవ ఇతి. విప్రా వేదాధ్యయన తదర్థానుష్ఠితారః దైవం యస్య స తథోక్తః. “దైవాధీనం జగత్సర్వం మంత్రాధీనమ్ దైవతమ్ తన్మంత్రం బ్రాహ్మణాధీనం బ్రాహ్మణో మమ దైవత” మితి స్మరణాదితి భావః. నను విపత్సు కథం కర్మ కార్యమత ఆహ - విపద్ధర ఇతి. వైదికా నాం న కాపి విపదితి భావః. (౫)

విధు విద్యోతమానాబ్జో విరోచన సుదర్శనః

విద్విడ్రక్తాచితగదో వివన్నాభయ కృత్కరః.

32

కథమనేన విధయో రక్ష్యంతే పరికరహీనేవేత్యత ఆహ - విధు విద్యోతమానాబ్జః చంద్రివద్భాసతే పాఞ్చజన్యోస్య కరే ఏకస్మిన్, అన్య స్మిన్స్తు సూర్యవద్భాసతే చక్రమ్, అపరత్ర తు శత్రురక్తవ్యాప్తా కామా దకీ భాసతే, చతుర్థస్తు కరో విపన్నేభ్యోఽభయం దత్తే; అతో రక్షణ త్నమ ఏవాయమితి భావః. అనేన వివిధాయుధభాస్వర ఇతి నామ ప్రప ఞ్చితమ్. న చ పునరుక్తిః, తత్రాయుధవిశేషణ నిర్ధారణాభావా త్తస్యా కాఙ్క్షత్వాచ్చేతి. (౪)

విశుద్ధ విజ్ఞాన ఘనో విజ్ఞానకేలనప్రభుః

వితీర్ణ విమలప్రజ్ఞో విశ్రాణనసురద్రుమః.

33

నను భ్రమయతి భాస్తీవ ఉరువృత్తిభి రుక్మజడానితి కర్మజడా నిన్ద్యన్త
 ఏవేతి కుతః కర్మమార్గ ప్రపంచన మతతహ - విశుద్ధేతి. యే కర్మణాక్షీణ
 కల్మషస్తేషాం విజ్ఞానమప్యయమేవ దిశతి. పరిశుద్ధవిజ్ఞానఘనత్వాదిత్యర్థః.
 నను భగవాన్ విజ్ఞానఘనో భవతు నామ! కిం తావతా నః. న హి రాజ్ఞ
 భనికే సతి దరిద్రాణామ్మనోరథపూర్తిరత ఆహ - విజ్ఞానకలనప్రభుః. విజ్ఞా
 నం దాతుం సమర్థః “నను కూపే పశ్య పయోనిధావపి ఘటో గృహ్ణోతి
 తుల్యం జలమితి న్యాయాన్నాస్మాకం విజ్ఞానగ్రహణేశక్తిః కిన్తు భగవత్స
 న్నిధావపి వయం పరిమితమేవ కర్మ గ్రహీతుం శక్నుమ ఇత్యత ఆహ -
 వితీర్ణవిమలప్రజ్ఞ ఇతి. కర్మణాక్షీణే కల్మషే సతి భగవదనుగ్రహేణ తేషాం
 విమలా ప్రజ్ఞా సా జాయతే యయా భగవదుపదిష్టం విజ్ఞానం గృహ్ణీయా
 దితి భావః. నను విజ్ఞానం దదాతు నామ! లోకే గురవోపి శిష్యేభ్యః విజ్ఞా
 నం దిశన్త్యేవ, కిన్తు ప్రజ్ఞాదానం చిత్రమిత్యత ఆహ - విశ్రాణనసురద్రుమ
 ఇతి. కల్పవృక్షవదయం సర్వం దదాత్యేవ, అతో న ప్రాకృతగురుశిష్య
 న్యాయోఽత్ర సఞ్చారయితవ్య ఇతి భావః. (౪)

విధికోటిశతానందో వివాదావిషయో విశః

విహ్వలద్విరదత్రతా విషాటీంద్రవిదారణః.

34

కర్మభిరేవాస్య మహానానందః విధిప్రియత్వాదిత్యాహ - విధికోటి
 శతానందః విధికోటిభ్యశ్శత మమితమానందం యస్య స తథోక్తః. భగవత్ప్రీ
 త్యర్థం జనకాదిభిః కర్మసు బహుషు క్రియమాణేషు సత్సు భగవానయమతీవ
 నన్దతీత్యర్థః. నను ఈశ్వర ఏవ అస్తీతి నాస్తీతి వివాదాక్రాంతః. కిమునః
 కర్మేతి నాస్తి కాశక్త్యాం వారయతి-వివాదావిషయ ఇతి. తత్రహేతుమాహ -
 విశ ఇతి. విశతి ప్రవిశతి రక్షణార్థం యజ్ఞాదిష్వీతి విశః, పచాద్యచ్. యత్ర
 యత్ర యజ్ఞాదికం తత్ర తత్ర భగవాన్ప్రవిష్టస్సన్నస్త్యేవేతి నాస్తి వివాదావ
 కాశ ఇతి భావః. అథ భక్తిమార్గమవతారయన్ భక్తా భగవతా రక్ష్యన్త
 ఇత్యేతన్నిదర్శనాయాహ - విహ్వలద్విరదత్రతేతి. భక్తరక్షణస్య అభక్త
 శిక్షణపూర్వకత్వాదాహ - విషాటీంద్రవిదారణ ఇతి. విషం జలం తత్రాటన్తి
 మత్స్యేదయః తేషామిన్దోగ్రాహవిశేషః తస్య విదారణః ఛేత్త “భక్త్యా

తుతోష భగవాన్ గజయూధపామయేతి భాగవతాద్భక్త్యైవ భగవాన్
గ్రాహనాశనపూర్వకమ్ గజేంద్రం రక్షితవానితి భావః. (౫)

వివిధాఖ్యానసంస్థాన నిర్మాతా విశ్వతోముఖః

విష్వక్భజానీకశతో వికచాబ్జాయుతేక్షణః.

35

భక్తిర్ద్వివిధా - సగుణా నిగుణాచేతి. సాలగ్రామార్చవతారాదిమ
భగవద్బుద్ధ్యా యా ప్రీతిరర్చనఞ్చ సా సగుణా. అన్తర్ముది భగవత్స్వ
రూపం కల్పయిత్వా తద్భజనస్తు నిగుణా. తత్ర సగుణా మద్దప్రజ్ఞవిషయా,
నిగుణభక్తిమార్గే చ ప్రథమ విశ్రాంతిధూమి ర్విశ్వరూపమేవ. భక్తిమార్గ
మారురుక్షాణాం బృహతి విశ్వరూపే మనఃప్రవేశనిస్య సుకరత్వాత్.
తతో విశ్వరూపం తావద్వర్ణనీయమ్. విశ్వరూపఞ్చ బహువిధనామరూప
సంబంధసిద్ధ మతస్తావన్నామ రూపనిర్వహణం వక్తవ్యమిత్యాహ - వివిధేతి.
బహువిధనామరూప నిర్వాహకః. అథవిశ్వరూపమాహ - విశ్వతోముఖః
విశ్వతస్సర్వత్ర ముఖాని యస్య సః విష్వక్భజానీకశతః సర్వత్రభుజబృన్ద
సమూహభాక్. వికచాబ్జాయుతేక్షణః వికచాబ్జత్యుక్త్యాని అయుతాని
అమితానీక్షణాని యస్యసః. (౪)

విష్వక్భిరా విష్వగజ్ఞి - ర్విచ్యక్తోచ్చత్రో విసృత్వరః

విష్వగురు - ద్విష్వగురా విష్వక్కంఠో విపుష్కరః. 36

విష్వక్ సర్వత్ర శిరాంసి అజ్ఞ్రియః శ్రోత్రాణి ఊరవః ఉరాంసి
కంఠాశ్చ యస్య సః. విసృత్వరః ప్రసరణశీలః, వ్యాపీతి యావత్. విపు
ష్కరః నిరాకాశః, అవకాశ రహిత ఇత్యర్థః. “సర్వతః పాణిపాదం
తత్సర్వతోక్షి శిరోముఖమ్ సర్వతశ్శృతిమల్లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠతి”
“సహస్రశీర్షా పురుషస్సహస్రహస్రహస్రహస్రపాత్” ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిభ్య
ఇతి భావః. (౫)

విద్యుత్త్వత్కేశనిచయో విటపివ్రాతలోమకః

విష్ణుపద్యాది తటినీ నాడీకో విష్టపాకృతిః.

37

విద్యుత్త్వన్తో మేఘా ఏవ కేశనిచయో యస్య సః, విటపివ్రాతః
వృక్ష సమూహ ఏవ లోమాని యస్య సః విష్ణుపదీ గజ్ఞా, తదాది తటిన్య

ఏవ నాద్యో యస్య సః, విష్టసా లోకాశ్చతుర్దశైవ ఆకృతిశ్చైత ఆదిసంస్థా
నం యస్య సః. (౪)

వివస్వత్తనయోదారదంష్ట్రో విష్ణుపదాక్షికః

విన్ధ్యాదిభూమీధరాస్థి - ర్విద్యాహాసో వికమ్పనః. 38

వివస్వత్తనయో యమ ఏవ ఉదార దంష్ట్రాః, దీర్ఘదంష్ట్రాః, యస్య
విష్ణు పదం గగనమేవ అక్షిగోళకం యస్య, విన్ధ్యాదిభూమీధరా ఏవ అస్తీని
యస్య, విద్యా మాయైవ హాసో యస్య, వికమ్పనః అచలః పూర్ణత్వాదితి
భావః. (౫)

విబుధేశభుజవ్రాతో వియదైర్వద్యోరునాశికః

విదిక్కర్ణో విధిస్థానమకాలి - ర్విశ్వమ్భరావదః. 39

ఇన్ద్రాది లోకపాలా అస్య భుజాః అశ్వినా నాసికే వివిధా దిశో
విదిశ ఏవ కర్ణౌ యస్య. విధిస్థానం సత్యలోకో మకాలిః విశ్వమ్భరా భూలో
కః పదం శరణమ్ (౬)

విహజ్గమవ్యాకరణో వియన్మధ్యో విరాడ్వపుః

విదీప్తసన్ధ్యావసనో విధృతోడు గుమస్రజః, 40

విహజ్గమాః పక్షిణ ఏవ వ్యాకరణం వ్యాహరః విచిత్రాలాప ఇతి
యావత్. యస్య సః. వియదేవ మధ్యో యస్య. ఏవం విధం విరాడ్రూప
మేవ వపుర్యస్య సః. విదీప్తా విశేషేణ దీప్తా సన్ధ్యా వసనం యస్య సః.
విధృతా ఉదూనాం నక్షత్రాణామేవ సుమానాం స్రజో మాలా యేన స
తథోక్తః. ఉక్తార్థే స్రమాణాని “ఈశస్య కేశా నివిదురమ్భవాహా” నిత్యా
దీని పద్యాని భాగవతే ద్రష్టవ్యాణి. (౭)

విదీర్ణ కాణ్డపటహో వియదమ్బునిషి క్తవత్

విలయాబ్ధికృతాచామో విశ్వాహరో విశృజ్భలః. 41

విదీర్ణః కాణ్డో బ్రహ్మణ ఏవ పటహో యేవ సః. బ్రహ్మణాన్త రవ
కాశో భావా దితి భావః. ప్రధితమేత త్త్రివిక్రమావతాతే. వియదమ్బునా

బ్రహ్మణోపరికర్షకే భగ్న సతి తదావరణజలం బ్రహ్మణే పతితం, తదేవ
వియదంబ్వీత్యుచ్యతే. నిషిక్తా నితరాం నిక్తా పాదౌ యస్య సః. ప్రభృతి
గ్రహణస్య ప్రకారార్థత్వాత్పదస్య పదాదేశః. విలయాబ్ధికృతాచామః
విలయాబ్ధిరుద్వేల స్సాగరః ప్రళయ ఏవ సముద్రస్యోద్వేలత్వాదితి భావః.
తేన కృతఅచామో అచమనం యేన స తథోక్తః. విశ్వాహారః విశ్వం జగ
దాహారో యస్య సః తాదృశమహాపురుషస్య సాగర ఏవాచమన స్థానీయః,
ప్రపంచఏవాహారస్థానీయశ్చేతి భావః. విశృంభలః అనర్గళః క్వాప్యస్య ప్రతి
బద్ధో నాస్తీత్యర్థః. (౫)

విస్ఫుర్వరతమస్సిన్ధు మధ్యస్థో విగతాశయః

విలీనశక్తి-ర్విశ్రాంతో విహితాత్మనుభాశనః.

42

ప్రసక్తాద్విశ్వరూపోప సంహారమాహ - విస్ఫుర్వరేతి విశ్వస్య సము
ద్రస్య చ నష్టత్వాత్తదానీం తమ ఏకమేవాసీత్. తస్య చ తమసో మధ్యే
భగవానేక ఏవాసీదిత్యర్థః. విగతాశయః వాసనారహితః, విలీనశక్తి స్సుప్త
శక్తిః, విశ్రాంతః విశ్రమం గతః, విహితమాత్మనుభస్య నిజానందస్వాశన
మనుభవో యస్య స తథోక్తః. (౫)

విక్షేపహీనో వికృతి - ర్విగుణో విగతావృతిః

విలీనాపురుషాజ్ఞానోపాధి - ద్విశ్వపరాయణః.

43

మాయాయా అవరణ శక్తి ర్విక్షేపశక్తిశ్చేతి శక్తిద్వయమస్తి. తే
చ శక్తి భగవతి న ప్రసరతః. చిన్మయత్వాత్తస్య. వ్యవహార దశాయాస్తు
ఈశ్వరో విక్షేపశక్త్యా జగత్సృష్ట్యాదికార్య కృత్. జీవస్త్వావరణశక్త్యా
ముహ్యతి. ఏవంస్థితే ప్రళయే పరమార్థదశాయా మిశ్వరస్య విక్షేప శక్త్య
భావమాహ - విక్షేపహీన ఇతి. ఆతఏవ వికృతిః కృతిరహితః. విగుణో
గుణరహితశ్చ. ఈశ్వరత్వాదావరణశక్తేః ప్రసక్తి రేవ నాస్తీత్యాహ - విగతా
వృతిరితి. నను ప్రళయే కిం బ్రహ్మ నిరుపాధిక ముత సోపాధికమ్? అద్యే
ప్రళయే సర్వేషాం బ్రహ్మణి లయస్మరణా త్సర్వముక్తి ప్రిసజ్గః. ద్వితీయే
తు - ప్రళయేపి ప్రపంచప్రసజ్గః. మాయాయాస్సత్త్వాదత అహ - విలీన
పురుషాజ్ఞానోపాధిః, విలీనాః పురుషా లిజ్గళరీరోపాధయో జీవా యస్మిం

స్తో. విలీన పురుషం తచ్చ తదజ్ఞాన కుపాధిర్యస్య స తథోక్తః. గుణ సామ్యావస్థా ప్రకృతిరేవేహజ్ఞానమ్. అతో న ప్రపంచప్రసజ్ఞః. కాలాద్గుణ త్తోభే సత్యేవ ప్రపంచోదయాత్. నాపి సర్వముక్తిః జీవోపాధీనా మనస్త త్వాదితి భావః. నను వ్యవహారే జీవ ఈశ్వరో జగచ్ఛ్రేణి త్రయమస్తి, తత్ర ప్రళయే జీవానామీశ్వరోపాధా లయ ఇత్యుక్తమ్. అథ జగతః కా గతిరత ఆహ - విశ్వపరాయణ ఇతి. విశ్వస్య పరమయనం స్థానం స్థితిరితి యావత్. యస్మిన్ స తథోక్తః. తచ్చ భూత నూత్నాది రూపేణ తస్మిన్నీ శ్వరే ఏవ విలీన మిత్యర్థః. (౬)

విశ్వాదృష్ట వశత్య క్తయోగ నిద్రో విబుద్ధభీః

విశ్వాజ్జనాభి - వివిధ ప్రాణి బీజ కృతోదయః.

44

అథ కథమస్య వ్యాపారస్వీకార ఇత్యత ఆహ - విశ్వాదృష్టవశ త్య క్తయోగనిద్ర ఇతి. జీవానా మదృష్ట వశాద్భగవతా యోగనిద్రా త్యజ్యతే. యోగే త్యక్తే సతి ప్రకృత్యున్మేషో భవతి త్యాహ - విబుద్ధభీః. సుప్తప్రాయా ప్రకృతిః పునః ప్రబుద్ధేత్యర్థః. తతస్సస్మిన్ ప్రాగ్జీనం విశ్వం పునరజ్జుర యతి త్యాహ - విశ్వాజ్జనాభిః విశ్వాత్మకమజ్జం నాథా యస్య సః. వివిధప్రాణి బీజ కృతోదయః వివిధానాం ప్రాణిబీజానాం కృత ఉదయ అవిరభావో యేన స తథోక్తః. (౪)

విరిశ్వాది ప్రజానాథ సముత్పాదిత సత్ప్రజః

విశ్వభూరుణ్మూలకన్దో విశ్వవృద్ధి విధాయకః.

45

అథ ప్రపంచం వర్ణయతి - విరించ్యాదిభిః ప్రజానాథైః. ప్రయోజ్య క ర్తృభిరుత్పాదితాస్సత్యః శోభనాః ప్రజాః యేన స తథోక్తః. అతఏవ విశ్వ భూరుణ్మూలకన్దః విశ్వమయస్య వృక్షస్య మూలకన్దభూతః, విశ్వమయ పద్మ నాభిత్వాదితి భావః. ఏవం విశ్వస్య సృష్టిలయహేతుత్వముక్త్యా వృద్ధి హేతుత్వమప్యాహ - విశ్వవృద్ధివిధాయక ఇతి. (3)

విచిత్రవీర్యోవిచిత్ర కృత్యో ' విశ్వకుటుమ్బకః

విచిత్రావతరో విశ్వరక్షో వహితమానసః.

46

అతఏవాస్య వీర్యాణి కృత్యాని చ విచిత్రాణిత్యాహ - విచిత్ర
వీర్యః విచిత్రకృత్య ఇతి. తత్పుత్ర పౌత్రప్రపౌత్రాది సంతత్యాక్రాంత
త్వాదిదం విశ్వం సర్వమప్యస్య కుటుంబమేవేత్యాహ - విశ్వకుటుంబక
ఇతి. నను ద్విపాద్విశేషస్య విష్ణోర్బ్రహ్మయదేంద్ర ప్రజాపత్యాది ద్విపా
త్సంతతిరస్తు నామ. కథం క్రిమికీటాదిసంతతిరత ఆహ - విచిత్రావతర ఇతి.
విచిత్రామత్స్యకూర్మాదయో వతరా అవతారా యస్య స తథోక్తః.
విష్ణోర్బ్రహ్మయూపత్వాద్బ్రహ్మ విధ ప్రాణి సంతతి హేతుత్వముచితమితి
భావః. అవతారధారణే హేతుమాహ - విశ్వరక్షావహితమానస ఇతి, అవ
హితం వ్యగ్రం సావధానమితి యావత్. (౫)

విచిత్రాలయమాయేశో విశ్వపావనచేష్టితః

విద్యానిధి - ర్విద్వదాప్తో విరక్తజనశేవధిః.

47

నను జీవానాం విచిత్రవీర్య త్వాదికం కుఱో నేత్యత ఆహ -
విచిత్రాలయమాయేశ ఇతి. విచిత్రాణామాలయభూతా యా మాయాయా
ఈశస్సామీ, జీవాస్తు మాయావశ్యా ఇతి భావః. సముద్రమధనసేతు
బద్ధనాది విచిత్రకృత్యాణాం ఫలమాహ - విశ్వపావనచేష్టిత ఇతి. విశ్వస్య
పవిత్రీకరణమేవ ఫలమితి భావః. అథ జ్ఞానమార్గం వర్ణయతి. జ్ఞానమార్గ
కృదపి భగవానీవే త్యాహ - విద్యానిధిరితి. విద్యానాం వేదవేదాజ్ఞా
దీనాం నిధిః. అత ఏవాయం విద్వదాప్తః. విమషమాప్తః ప్రియః
“ప్రియోహం జ్ఞానినోత్యర్థ” మితిగీతా. కీదృశీ ప్రీతిరిత్యత్ర దృష్టాన్త
మాహ - విరక్త జనశేవధిరితి. సంసారిణాం శేవధా యాదృశీ ప్రీతి
ర్విరక్తానాం విమషమస్మిన్ తాదృశీ ప్రీతి రిత్యర్థః. యే విద్వాః సస్తే
జ్ఞాతతత్త్వతయా సంసారే విరక్తా భవంతి విరక్తశబ్దోఽత్ర విద్వద్వాచీతి
బోధ్యమ్. (౫)

విత్ప్రో విరతో విస్తో విక్రీడో విదితాత్మకః

విహ తేన్ద్రియసంఘ్నో విదితావిదితేతరః.

48

జ్ఞానమార్గీ తావత్ జీవేశ్వరజగదాత్మ పరమాత్మనాం స్వరూ
పం జ్ఞాతవ్యమ్. తత్ర జీవేశ్వర జగన్తి ప్రతిపాదిత స్వరూపాణ్యేవ. అథ

అత్మ పరమాత్మనోస్వరూపం వక్తవ్యమ్. తత్ర అవిద్యోపహిత ఆత్మా, మా యోపహితః పరమాత్మేతి ఉపాధిభేద ఏవ. వస్తుతస్తు అత్యైవ పరమాత్మా. “అయమాత్మా బ్రహ్మాతి శ్రుతేః. పరమాత్మ న స్వరూప ఇచ్చ సచ్చిదానందముక్తమేవ. విద్యాసుఖసదాత్మక ఇతి “సత్యం జ్ఞాన మానందం బ్రహ్మాతి శ్రుతిరత్ర ప్రమాణమ్. ఏవం విధం పరమాత్మా నం యో వేద స ఈశ్వర ఏవ. విదితాత్మతత్త్వస్య ఈశ్వరస్య కిం లిజ్జ మత ఆహ - వితృప్త ఇత్యాది ప ఇచ్చనామాని. ఈశ్వరోఽయం పర మాత్మన్యేవ తృప్తః రతః స్థితిమాన్ క్రీడావాన్ భవతి. “అత్మరతిరాత్మ క్రీడ” ఇతి శ్రుతేః. నను జీవాకుత ఏవం విధా న స్యురత ఆహ - విది తాత్మక ఇతి. అనైనైకేనైవ అత్మస్వరూపం విదితమ్. జీవైస్తు న విదితమ్. అతో న తే వితృప్తత్వాది లక్షణ లక్షితా ఇతి భావః. న చ ఋషభ భరతాదిభి ర్విదితమేవేతి వాచ్యమ్. తైరపి యథావన్న విదితమేవ. యది విదితమేవేత్యాగ్ర హస్తర్హితే ఈశ్వరా ఏవ, న జీవా ఇతి బోధ్యమ్. అథ పరమాత్మతత్త్వమాహ - విహతేంద్రియ సఞ్చారః యత్ర చక్షురాది న్ద్రియాణాం న ప్రవృత్తిస్స ఈశ్వరః. అతఏవ విదితా విదితేతరః. “అన్యదేవ తద్విదితాదథో అవిదితా” ఇతి శ్రుతే రితి భావః. “విదితాఽ విదితాభ్యా న్తత్ప్రథగ్భేద స్వరూపక” మితి విద్యారణ్యవచనాత్. వేది తేన భగవాన్. న తు విదితః, నాప్యవిదితః వేద్యే ఘటే ఏవ చక్షురాది ప్రవృత్తి ర్న తు వేదితర్యాత్మని. అతో న పరమాత్మా ఇంద్రియగోచర ఇతి బోధ్యమ్. (2)

విసాపో వికలో విసాస్వి విపుణ్యో విపరో వియత్

విదుఃభో విసుఖో విజ్యో వివాయుర్వివిరోచనః.

49

నన్యేవ మతీంద్రియం వస్తు కేన ప్రమాణేన జ్ఞేయమ్. న తావత్ప్రత్యక్షప్రమాణేన - ప్రత్యక్షప్రమాణమింద్రియమేవేతి తార్కికసమయా ద్వస్తు నోస్య అతీంద్రియత్వాచ్చ. నాప్యనుమానేన - వ్యాప్తి జ్ఞానాభావాత్. పర్వతే ధూమలిక్ష్ణా ద్వహ్నియనుమానస్య మహానసానుభవ జన్యం యత్ర ధూమస్తత్రవహ్నిరితి వ్యాప్తిజ్ఞానం హి కారణమ్. నైవం ప్రకృతే బ్రహ్మను మానే వ్యాప్తిజ్ఞానమస్తీతి భావః. నాప్యపమానం ప్రమాణమ్. బ్రహ్మ

సదృశద్వితీయవస్తునోఽభావాత్. “ఏక మేవాద్వితీయం బ్రహ్మేష్వత్తి
శ్రుతేరితి భావః. నాపి కాద్యేన. జాతిక్రియా గుణాన్యతమస్య శబ్దప్రవృత్తి
నిమిత్తస్య బ్రహ్మణ్యభావాత్. పృష్ట్యాచ భాగవతే. “బ్రహ్మనబ్రహ్మణ్య
నిర్దేశ్యే నిర్గుణే గుణవృత్తయః కథం చరన్తి శ్రుతయ సాక్షాత్సదసతఃపరే?”
ఇతి. తస్మాదప్రమాణమే వేదం బ్రహ్మేతి చేన్నేవమ్. శబ్దానాం బ్రహ్మణి
ద్యేథా ప్రవృత్తిరస్తి. విధిముఖేన నిషేధముఖేన చ. తత్ర సత్యంజ్ఞానమిత్యాది
శబ్దావిధిముఖేన, నిష్కలం నిష్క్రియమిత్యాది శబ్దా నిషేధముఖేన చ బ్రహ్మణి
ప్రవర్తంత ఏవేతి బ్రహ్మ శబ్ద ప్రమాణైక వేద్యమేవ. ఉక్త్యాచ వ్యాసేన
కాస్త్రయోనిత్యాది నూత్రముక్తవతా. తదేవమ్ విద్యాసుఖసదాత్మక ఇత్యా
దిభిర్విధిముఖేన శబ్దప్రవృత్తి రబ్రహ్మణి దర్శితైవ. అథ నిషేధముఖేనాహ-
విపాప ఇత్యాదిభిః. పాపం పుణ్యం స్వజనః పరజనః దుఃఖం సుఖ
మేవ మాదిద్వద్వం నాస్యస్మిన్ అస్య వా కలా అంశశ్చనాస్తి. అత
ఏవ వియత్ పరమాకాశరూపః. సర్వకూన్య ఇత్యర్థః. పంచభూతేషు మధ్యే
అకాశస్య స్వత ఏవ కూన్యత్వాత్తద్భిన్నభూత చతుష్టయా భావమాహ -
విజ్య ఇత్యాదినా - నామచతుష్టయేవ. జ్యా భూమిః. విరోచనోఽగ్నిః. (౧౧)

విజలో విగతస్పర్శో విరసో విగతధ్వనిః

విగన్ధో విమహ తత్త్వో విగతాహజ్జ్యుతి ర్విధః. 50

భూతతస్మాత్త్రా అపి నేత్యాహ - విగతస్పర్శ ఇత్యాదినా. ధ్వని
శబ్దః. ప్రకృతిమహదహజ్జ్యూరా అపి న సన్తీత్యాహ - విమహ తత్త్వ
ఇత్యాదినా. ధా బుద్ధిః ప్రకృతిరితి యావత్. (౮)

విరూపో విగతాభిభ్యో విస్త్రీభావో విపారుషః

విశ్ణో బ్యో విమనుష్యత్వో విదైవో విగతాసురః. 51

నాస్య రూపం నామ వా, స్త్రీత్వం పుంస్త్వం క్లిత్త్వం వా
నాస్య, మనుష్యత్వం దేవస్యేదం దైవం దేవత్వమ్, అసురస్యేదమాసురం
అసురత్వ్యాచ నాస్యస్తి. (౯)

విశేషో విశ్వధిక్కారశేషో విశ్వతమోరవిః

విసన్ధో విగతా సన్ధో విబన్ధో విశ్వబన్ధకృత్. 52

ఉక్తాతిరిక్తశ్చేషః స నాస్తి ఏవం విశ్వస్య జగతో ధిక్కారే నిషేధే యశ్చిష్యతే స విశ్వధిక్కార శేషః. “స తై న దేవాసురమర్త్య తిర్యజ్ను స్త్రీ న పణ్డో న పుమాన్మ జన్తుః నాయం గుణః కర్మ న సన్న చా స నిషేధశేషో జయతాదశేష” ఇతి భాగవతమ్. నన్వేపం నిష్ప్ర పిచ్ఛస్య బ్రహ్మణ స్సాక్షాత్కారః కథం స్వాత్మపిచ్ఛస్య ప్రతిబద్ధస్య సత్త్వాదత ఆహ - విశ్వతమారవి రితి. విశ్వమేవ తమస్తస్య రవిః ఘటాది సాక్షాత్కారే తమః ప్రతిబద్ధకం న తు రవేస్సాక్షాత్కారే. తద్వద్విష్ణుసాక్షాత్కారే విశ్వం నైవ ప్రతిబద్ధకమితి భావః. అత ఏవ విసజ్ఞః. “అసజ్ఞోహ్యాయముపురుష” ఇతి శ్రుతేః. తమసా నూర్యన్వేప విశ్వేనాత్మనస్సజ్ఞో నాస్తితి భావః. తథాపి నాస్య విశ్వేనాసజ్ఞః సర్వ వ్యాపిత్యాదిత్యాహ విగతాసజ్ఞ ఇతి, మాయయేతి భావః. (2)

విప్రాణో = ర్విపదో విశ్వగ్రాహీ విశ్వాతిగస్యదః

విచక్షు - ధ్వశ్వదృ - గ్విశ్వశోతా విగతకర్ణకః. 53

నన్వసజ్ఞస్య కథం ససజ్ఞత్వమితి శక్త్యా విరోధాన్తరాణాం పర్ల శేన పరిహరతి - “అప్రాణి పాదో జననో గృహీతా పశ్యత్యచక్షుస్సృశృ ణోత్యకర్ణ” ఇతి శ్రుతేః. నాస్య పాణి స్తథాప్యయం విశ్వం గృహీతా. నాస్య పాదౌ తథాపి విశ్వాతి క్రాన్తవేగః. నాస్య చక్షుః తథాపి విశ్వం పశ్యతి. నాస్య కర్ణౌ తథాపి విశ్వం శృణోతి. (౮)

విప్రాణో వివిధప్రాణి ప్రాణనో విమనా విఖః

విశుభ్రో విద్యుదాపీత శిఖాన్తస్థో వియత్పదః. 54

నాస్య ప్రాణా స్సన్తి నాపి మనః “అప్రాణో హ్యమనాశ్శుభ్ర” ఇతి శ్రుతేః, తథాపి వివిధాన్ప్రాణినః ప్రాణయతి జీవయతితి తథోక్తః. నను శ్రుతిగతా ప్రాణపదస్య విప్రాణపదస్య చ అర్థభేదోస్తి. అవిద్యమాన ప్రాణ ఇతి అపగతప్రాణ ఇతి చ తేన విప్రాణపదస్య మృత ఇత్యర్థః ఫలతి అతో దోష ఇతి చేన్తేవమ్. ప్రసక్తి పూర్వత్వాన్నిషేధస్య. అప్రాణపదాదపి స ఏవార్థః ప్రేతీయేత. తస్మాన్న తథా. కిన్తు యత్ర ప్రాణాదిరస్తిత్వేన భాతి తత్ర తద్భావం, మృషైవేతి వివక్షితత్వాన్న

దోష ఇతి. విమనా ఇతి. మనోనిషేధేన ఇన్ద్రియప్రసక్తేరాహ. విఖ ఇతి. ఖానీ ద్రియాణి యత్ర న సన్తి స విఖః. అత ఏవ విశుభ్రః విశేషేణ పరిశుద్ధః. అస్య స్థానమాహ-విద్యుదాపీతశిఖాన్తస్థ ఇతి విద్యుదివ ఆసమంతా త్ప్రీతా యా శిఖా తస్యాన్తస్థితీ తథోక్తః. “నీలతో యదమధ్యస్థా విద్యు ర్లేఖేవ భాస్వరా. నీవారశూకవత్తన్వీ పీతాభాస్వత్యణూపమా తస్యాశిఖా యామధ్యే పరమాత్మా వ్యవస్థిత” ఇతి. స్థానాన్తరమాహ - వియత్పద ఇతి. వియత్ ఖం పదం స్థానం యస్య సః “పరమే వ్యోమ” న్నితి శ్రుతేః (3)

విన్నో వినాయకాధీశో విఘ్నహర్తా వికామనః

విశ్వాసీ విశ్వజనకో విశ్వా యుష్యోపసజ్గ్రహః. 55

ఏవమాత్మ తత్త్వముపవర్ణ్య అథ పునరీశ్వరతత్త్వమేవ వర్ణయతి. విన్నఇత్యాదినా. నన్వవిచారితరమణీయ మీశ్వర తత్త్వ మిత్యత ఆహ - విన్య ఇతి. వేదైర్వేదవిద్భిశ్చ విచారిత ఏవాయమ్. కిమితి వినాయకా ధీశ ఇతి. యే వివిధా నాయకాస్తే హం సర్వేషామపి అధీశః. “తమీ శ్వరాణాంపురమం మహేశ్వర”మితి శ్రుతిరితి భావః. విచారణ సమయే విఘ్నాన్పురత ఆహ - విఘ్నహర్తేతి. ఈశ్వరస్య పరిపూర్ణకామత్వం ప్రధానలక్షణం. తస్య చ చిహ్నం కామాభావ ఏవేత్యాహ - వికా మన ఇతి. క్వాపి వస్తుని నాస్య వాఙ్మా విద్యతే. ప్రాప్తత్వాత్సర్వ స్యేతి భావః. నను నిర్ఘ్నేనానేన కిన్న ఇత్యత ఆహ - విశ్వాసీతి. కుతోస్యాస్మాసు విశ్వాసోఽత ఆహ - విశ్వజనకి ఇతి. జనకస్య జన్యేషు విశ్వాస ఉచిత ఇతి భావః. తస్య వైభవమాహ - విశ్వాయుష్యోపసజ్గ్రహః సర్వేషా మప్యాయుష్యముపసంగృహ్లాతీతి తథోక్తః. సర్వేషి బ్రహ్మాదయ ఏతస్య పురతో జాయంతే వీయంతే చేతి సర్వాయుష్యోపసజ్గ్రహణమన్యేతి భావః. (2)

విపదమ్బుధి పోతాజ్ఞిర్విచారాసహనాకృతిః

విరాజ ద్విక్రమాదిత్యో వివశ్చిద్గళభూషణమ్. 56

సంసారసాగరోత్తారణే ఏతదజ్ఞిపోతఏవావలంబున మిత్యాహ - విపదితి. నను నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభా వన్యేశ్వరస్య కథ మాకృతిస్సాచ

కిం సతీ? ఉతాసతీ! అత ఆహ - విచారా సహనాకృతిరితి. నిరాకార
సేవ్యశ్వరస్య సర్వేష్యాకారా మాయిత్యాద్విచారా సహనా ఏవ.
తథాపి నాయం తిరస్కరణీయ ఇత్యాహ - విరాజద్విక్రమాదిత్య ఇతి.
యస్య విక్రమ ఆదిత్యరూపేణ విరాజతే సః. అల్పవిక్రమా రాజాన
ఏవ న తిరస్కరణీయా దణ్డభయాత్కిమునరీశ్వర ఏవంవిధ ఇతి భావః.
అతఏవాాయం నిత్యం విద్వద్భిస్తాయతే ఇత్యాహ - విపశ్చిద్గళధూషణ
మితి. (౪)

వియచ్ఛత్రో విధుమయాదర్శో విశ్వమృభరాసనః

విరోచనవ్రతీహారో విద్యున్మాలా మయామృరః. 57

ఈశ్వరస్య సామాజ్యం వర్ణయతి. వియదేవ ఛత్రమస్య చన్ద్రోస్య
దర్పణః. సింహాసనస్తు వసున్ధరైవ. ద్వారపాలకస్తు సహస్రకిరణః. అస్య
పట్టామృరస్తు విద్యున్మాలైవ. (౫)

విషరాశిస్ఫురత్పాత్రో విటనాయకకందుకః

విదిక్పదిక్పాలభృత్యో విచరద్వాయుచామరః. 58

సముద్రవీవాస్య పాత్రమ్. మేరురేవ కన్దుకః. విదికాం దికాఞ్చ
పాలకా ఈకానేన్ద్రాదయోఽస్యభృత్యాః. సదాగతిర్వాయురేవ చామర
ప్రాయః. (౬)

విరోచనముఖో వివ్రముఖో విధిహుతాశనః

విడూరు ర్వివిధక్షత్రబాహు - ర్విధిక రాజ్ఞికః. 59

అగ్నిరేవాస్య ముఖమ్. అనేన చ ముఖేనాయం విధిహుతాశనః
విధినా హుతమక్షాతి అస్య చ మహాపురుషస్య ముఖే విప్రాః ఊర్వో
ర్వైశ్యాః బాహ్వోర్వివిధాని సూర్యచన్ద్రాదివంశ్యాని క్షత్రాణి అంఘ్ర్యై
స్తు విధికరాశ్శుక్రదాశ్చ జాతాః. “బ్రాహ్మణోస్య ముఖమానీ ద్వాహూ
రాజన్యః కృతః ఊరూ తదస్య యద్వైశ్యః పద్భ్యం కూద్రో ఆజాయ”
తేతి శుతే. విప్రో ముఖం యస్యేత్యేవం సమానాధికరణబహుప్రహయ
ఏవ. బ్రాహ్మణోస్య ముఖమానీ దితి శ్రుతావపి తథా శ్రవణాత్. అర్ధాత్తు
ముఖబ్రాహ్మణయోర్జన్యజనక భావ ఇతి బోధ్యమ్. (౭)

విశ్వంభరాతి వర్తిష్టు దశాజ్ఞుల మహాకృతిః
విశ్వభూతమయైకాంశో వివిశ్వత్రిపదామృతః.

60

ఏతస్య పురుషస్యాకృతేః పరిమాణ మాహ - విశ్వమృతాతివర్తిష్టు
దశాజ్ఞుల మహాకృతిః విశ్వమృతామతిక్రమ్య వర్తనకీలం దశాజ్ఞులమీ దశా
సామజ్ఞులానాం సమాహతో యస్యాస్స మహతీ అకృతిర్యస్య స
తథోక్తః “స భూమిం విశ్వతో వృత్వా అత్యతిష్ఠద్దశాజ్ఞుల”మితి శ్రుతేః.
ప్రపంచపరిమాణాత్తదాకృతీ పరిమాణం దశాజ్ఞుల మధిక మిత్యర్థః. అస్య
ఏకస్మిన్నంశే ఏవ సర్వే భూతాని సంతీత్యాహ - విశ్వభూతమయైకాంశ
ఇతి. ఆంశేషే అంశత్రయే కిమస్తీత్యత అహ - వివిశ్వత్రిపదామృత ఇతి.
విశ్వరహితే పదత్రయే అమృతమస్తి. “పాదోస్య విశ్వా భూతాని త్రిపా
దస్యామృతం చి” నీతి శ్రుతేః.

విద్యావిద్యాస్పృతిక్రాంతా విబుధాహవ సద్ధవిః
విపన్య విప్రసంచింత్యో వితానమయవిగ్రహః.

61

ధూమాదిమార్గోర్చిరాది మార్గశ్చేతి మార్గద్వయ మస్తి. మృతా
నాం తోకాంతర గమనే. తత్ర ఆర్చిరాది మార్గోఽన శనః. విద్యామార్గశ్చ
అన్యస్థు అవిద్యామార్గ స్సాశనః. విద్యామార్గేణ య ఏతి స న పునరా
వర్తతే. అన్యస్థు పునరా వర్తతే. దర్శితకర్మ భక్తి జ్ఞానమార్గ నిరతాస్థు
పుమాంః విద్యామార్గ గోచరా ఏవ. పామరాస్థు అన్యవిషయాః
భగవానీశ్వరస్థు మార్గద్వయమతిక్రాంత ఏవ. తేనైవ నిర్మితత్వా స్మార్గ
ద్వయస్యేతి భావః. తదేతదాహ - విద్యావిద్యాస్పృతి క్రాంతేతి. ఆయమేవ
పరమపురుషః పురా దేవానాం మానస యజ్ఞే పశురానీడితి పురుషనూక్తో
క్తార్థమాహ - విబుధాహవ సద్ధవిరితి. విబుధానాం దేవానామాహవే
యజ్ఞే స్రచ్చేష్టహవిః హవ్యపశుః “యత్పురుషేణ హవిషా దేవా యజ్ఞ
మతన్వ”తేతి శ్రుతేః. మానసయజ్ఞే అధికారిణ అహ-విపన్యవిప్రసంచిన్త్య
ఇతి. “విపన్యవో జాగ్రవాంసస్సమిన్ధత” ఇతి శ్రుతేః. పన్యర్వ్యవహారః
వ్యవహారశూన్యైర్విపేస్సవ్యక్ చిన్తనీయః. అస్య శరీరమేవ యజ్ఞోప
కరణానీత్యాహ - వితానమయవిగ్రహ ఇతి. యద్వా యజ్ఞే నిత్యమయం

ప్రతిష్ఠిత ఇత్యాహ - వితానమయవిగ్రహ ఇతి. యజ్ఞ ఏవాస్య శరీర మిత్యర్థః. అథవా ఆయమేవ యజ్ఞస్వరూప ఇత్యాహ - వితానమయ విగ్రహ ఇతి. విగ్రహ స్వరూపమ్. (౪)

వితానకృ - ద్వితానేశో వితానాజ్ఞాన పాశనః

వితానవీతిహోత్రాత్మా వితానాయుతదుర్లభః. 62

అస్యాపి మానస యజ్ఞస్య భగవానేవ ప్రథమాచార్య ఇత్యాహ - వితాన కృదితి. స్వయమాచరన్యోఽన్యైరాచారయతి స ఆచార్య ఇతి. సిద్ధాంతాద్భగవానేవ ప్రథమమ్మానసం యజ్ఞం కృత్వా పశ్చాదప్రవృత్తి దిభిః కారితవానిత్యర్థః. ఆయమేవ తస్యాపి ప్రథురిత్యాహ - వితానేశ ఇతి. సర్వేష్యపి యజ్ఞేషు ప్రథానాజ్ఞానాతా వపా యజ్ఞ పురుషేణ తేనైవ భుజ్యత ఇత్యాహ - వితానాంగవపాశన ఇతి. యచ్చ యజ్ఞే ఆహవనీయ గార్హ పత్య దక్షిణాగ్ని నామక మగ్నిత్రయం తదపీశ్వర ఏవేత్యాహ - వితాన వీతి హోత్రాత్మేతి. జ్ఞాన సహితైరేవ యజ్ఞైరయం సులభః న తు జ్ఞానశూన్యైః పామరవిషయైరిత్యాహ - వితానాయుతదుర్లభ ఇతి. అత్ర వితాన శబ్దోపలక్షణయా జ్ఞానహీనవితానవాచీ, యద్వా - జ్ఞానయజ్ఞ మనోయజ్ఞ ద్రవ్యయజ్ఞాదయో బహవో యజ్ఞా స్సన్తి. తత్ర జ్ఞానయజ్ఞ ఏవ భగవత్ప్రాప్తి హేతుర్నత్వన్యే ఇతి. వితానాయుత దుర్లభ ఏవ భగ వాన్ జ్ఞానయజ్ఞాతి రిక్త యజ్ఞవాచీ వితానశబ్దోయ మత్రేతి బోధ్యమ్. (౪)

విజయీ విజయా గీతనామా విజయదాయకః

విజయా జయ తుల్యాంశో విజేతవ్య వివర్జితః. 63

ఇంద్రో చంద్రాదివదస్య యజ్ఞాద్యసులభత్వాదేవ సర్వోత్కృష్టోయ మిత్యాహ - విజయీతి. విశేషేణజయ స్సర్వోత్కృష్టోయస్య స విజయీ. అత ఏవ పతిప్రతాపి పార్వతీ ఏతస్య నామ నిత్యం జపతీత్యాహ - విజ యాగీతనామేతి. స్వయం విజయిత్వా దేవ పరేషామయం విజయం దత్త ఇత్యాహ - విజయదాయక ఇతి. నచాయమాత్మోత్కృష్టేణ గర్విత ఇత్యాహ - విజయాజయతుల్యాంశ ఇతి. విజయాపజయా పుభావప్యస్య

సమానకక్ష్యే భవత ఏవేత్యర్థః. అంశ శబ్దోత్ర కక్ష్యావాచీ. విదితాత్మ తత్త్వత్వాదితి భావః. తథాపి సర్వమనేన జితమేవ స్వభావాదిత్యాహ - విజేతవ్య వివర్జిత ఇతి. (౫)

విశేషహీన చిద్రూపో విశిష్టో విగతాజ్ఞానః
విశేషణీభూతవిశ్వా విబుధాళిసుధాకరః.

64

కుతోనేన సర్వం జిత మత ఆహ - విశేషహీన చిద్రూప ఇతి. నిర్వి శేష చిన్మాత్రో హి భగవాన్ చైతన్యేన చ సర్వం వ్యాప్తమితి సిద్ధాంతాత్. వ్యాపకేన చైతన్యేన వ్యాప్యం విశ్వం వ్యాప్తమేవేతి జితమేవేతి భావః. వ్యాపకస్య జేతృత్వం వ్యాప్తస్య జితత్వఞ్చ లోకసిద్ధమేవేతి తత్త్వమ్. అత ఏవాయం విశిష్టః ఉత్తమాత్తమః తత్ర హేతుమాహ - విగతాజ్ఞాన ఇతి. నిరజ్ఞాన ఇత్యర్థః. చైతన్యస్య సర్వవ్యాపకత్వాదేవ సర్వ మప్యస్య విశేషణీభూత మిత్యాహ - విశేషణీ భూతవిశ్వ ఇతి. వ్యాపకో హి విశేష్యం వ్యాప్యం విశేషణ మితి భావః నను నిర్విశేష చిన్మాత్ర స్యాశ్రయణం వృథే త్యత ఆహ - విబుధాళి సుధాకర ఇతి. దేవేభ్యోఽ య మేవామృతం దత్తే నిత్యం చంద్రరూపేణేతి కృత్వా అస్మభ్యమపి తథైవ దాస్యతీతి నా స్యాశ్రయణం వ్యర్థమ్. న చ నిర్విశేషస్య కథం విధు మయత్వం వ్యాఘాతాదితి వాచ్యమ్. నిర్విశేషస్యాపి మాయయా విశ్వరూపత్వ మిత్యభిహితత్వాన్న హి మాయాయాం వ్యాఘాతో నామ ఏతేన “సోమోఽస్మాకం బ్రాహ్మణానాం రాజేతి సోమ ఏవ సేవ్య ఇతి శక్నోసి పరాంతా. (౫)

విశ్వకేతు మనోజ్ఞాజ్ఞో విధున్తుక ని కృన్తనః
విశ్వకేతు పితా విశ్వకేతు వై భవ వర్ధనః.

65

ఇతః ప్రాక్కర్మ భక్తిజ్ఞాన మార్గత్రయం దర్శితమ్. తత్ర భక్తిమార్గే విశ్వరూప చిన్తన ప్రకారోదర్శితః స్వాధీనే తు విశ్వరూపే పురుషప్రమాణే భగవద్విగ్రహే మానసికే మనోనివేశయితవ్యమ్. తస్య చ భగవద్విగ్రహస్య అతీవ సుందరత్వా తత్ర మః స్వతఏవానాయాసేన ప్రవర్తతే. సుందర స్త్రీజన ఇవే త్యాహ - విశ్వకేతు మనోజ్ఞాజ్ఞ ఇతి. మన్మథస్యేవాస్యాజ్ఞమ్

నోహరమ్. ఏవమతిసుకుమారమపి శత్రునిబర్హణ త్నమ మేవేత్యాహ -
విధుస్తుడ నికృంతన ఇతి. రాహుశ్చేత్తా మోహిన్యవతారే ఇతి భావః.
నను సాక్షాన్మన్మథ ఏవ ధ్యేయః కిమ్మునస్తత్తుల్యాంగో విష్ణురత అహ -
విశ్వకేతుపితేతి. పితృత్వాన్మన్మథస్యాపి స ఏవ సేవ్యః. కిమ్మునరస్మాకమితి
భావః. ఏతదుపాసనాదేవ మన్మథస్యాపి తాదృశం జైభవమిత్యాహ -
విశ్వకేతు జైభవ వర్ధన ఇతి. వర్ధనోవృద్ధి కరః. (౪౪)

విశ్వకేతు - ర్విశ్వకేతు జయీ విశ్వప్రలోభనః
విశ్వకేతుస్మరో విశ్వకేతు విశ్వజయప్రదః.

66

విశ్వకేతుర్మన్మథోఽప్యయమేవ. ప్రదన్నమ్నప్యూహ యాపత్వా
ద్విష్ణోరితి భావః. నచాయం శక్జురాదివన్మన్మథ పరతంత్ర ఇత్యాహ -
విశ్వకేతు జయీతి. తత్రహేతు మాహ - విశ్వప్రలోభనః విధిరుద్రేంద్ర
మన్మథాది సర్వజగద్వశ్చక్రః మాయిత్యాదితి భావః. నను నాయం మన్మథ
జయీ తథాత్వే లక్ష్మీకామనాది రస్య న స్యాదత అహ - మన్మథమన్మథ
ఇతి. మన్మథస్యాపి రతీదేవ్యాం కామస్తీతి క్రూయతే. స చ కామః
కిం మన్మథ ఏవ. ఉతాన్యః? న మన్మథః స్వస్య స్వయం మన్మథః కథం
స్యాద్వ్యాపూతాత్. అతోన్యేన మన్మథ మన్మథేన భవితవ్యమ్. స చ
విష్ణురేవ. యదుక్తం విష్ణోరత్కృయం కామ ఇతి. స మాయాప్రభావ ఏవేతి
భావః. విష్ణోరత్కృయ కామనాది విడమ్బనం మాయైవేతి తత్త్వమ్. సుమ
జ్గళః కశ్చన జ్ఞాతే హి మామితి లక్ష్మ్యేవ విష్ణోస్సన్మన్మథామా
భావస్య ప్రతిపాదితత్వాత్. అపి చ మన్మథో హి బ్రహ్మాది సర్వజగ
త్స్వీయత్తి కరోతి, తచ్చ భగవదనుగ్రహదేవ, న స్వత ఇత్యాహ -
విశ్వకేతు విశ్వజయప్రద ఇతి. (౫)

విద్యాధరాది వినుతో విభూతి సముపాసితః

విభూతి భూషిత ముని - ర్విభూతి మయ విష్టవః.

67

అత ఏవ విద్యాధరాదయో గేహ ఏనం నిత్యం స్తువనీత్యాహ -
విద్యాధరాది వినుత ఇతి. లేపి సిద్ధికాలిన ఏవ. కుత ఏనం స్తువనీత్యత
అహ - విభూతి సముపాసిత ఇతి. విభూతీర్విద్యాధరా దయస్సేవస్తే.

ఏవ తు విభూతిభిరేవ సేవ్యతే ఇతి విశేష ఇతి భావః. అత ఏవాయం స్వాశ్రితా మృనీన్విభూతిభి ర్భూషయతీత్యాహ - విభూతి భూషిత ముని రితి. తత్ర ప్రధానాం భగవతో యోగసిద్ధి మాహ - విభూతి మయ విష్టప - ఇతి. విభూతయో విభవావతారా ద్రువాదయః లోకోఽయమేత ద్విభవావతార ప్రచురః న హి యోగశక్తిం వినా ఏతద్భుటతే ఇతి భావః. (౪)

విభూత్యుబ్ధ స్వజనో విభూతి విభవప్రదః

విభూతి దుర్విభావాత్మా విభూతి సముదఞ్చనః. 68

ఇమాశ్చ సిద్ధయో మాయకా ఏవేతి నాస్త్వాకం తాసు రుచి రుచితే త్యత్ర వృద్ధాచారం ప్రమాణయతి. విభూత్యుబ్ధ స్వజన ఇతి. స్వజనో భృవాదిః విభూతిషు సిద్ధిషు అటృభాస్స్వజనా యస్య స తథోక్తః. తత్ర హేతుమాహ విభూతి విభవప్రద ఇతి. విభూతీనామయం విభవో దూరదృష్ట్యాది రూపో యస్మాదానీత్స ఏవ సేవ్య స్తాసామస్మాకం చేతి భావః. ప్రధాన హేతుమాహ - విభూతి దుర్విభావాత్మా యస్యాత్మా స్వరూపం విభూతిభిర్లక్షణయా విభూతిః పురుషైర్దుర్విభావ్యః. మనసాపి విభావయితు మశక్యః. స తథోక్తః. తాశ్చ విభూతయోఽస్మాదేవో దితా ఇత్యాహ - విభూతిసముదఞ్చన ఇతి. (౪)

వితథేతర సజ్కుల్పో వివిక్త బహుళక్రియః

వివిక్తరూపో వివిక్తనామా విశద సద్రదః. 69

నను కథం విభూతీనామయం స్రష్టేత్యత ఆహ - సజ్కుల్పాదితి. వితథేతర సజ్కుల్పః అమోఘోస్య సజ్కుల్పః “తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయే” యేతి శ్రుతౌ సర్వజగతోపి భగవతా సజ్కుల్పపూర్వకం సృష్టత్వం ప్రతిపాదితమేవేతి కృత్వా విభూతీనాం స్రష్టే కా కథేతి భావః. సజ్కుల్పపూర్వకా అస్య బహ్వ్యః క్రియా అతీవ పవిత్రాః. అత ఏవ విశ్వం సావయితుం శక్నువనీత్యాహ - వివిక్తబహుళ క్రియ ఇతి. న కేవలమస్య క్రియా ఏవ పవిత్రాః, కిన్తు నామాని రూపాణి చత్యాహ

వివిక్తరూపః వివిక్తనామా ఇతి. అథ తద్విగ్రహ ప్రత్యజ్ఞసాప్తవం వర్ణయతి. విశదసద్రద ఇత్యాది నామభిః. విశదాశ్శుభ్రాస్సన్తశోభనా రదా దంతా యస్య స విశద సద్రదః జీవానాన్త్యశుద్ధా అశోభనాశ్చ దంతా ఇతి బోధ్యమ్. ఏవ ముత్తరత్రా పూజ్యమ్. (౫)

వివిక్త చిహ్నో విస్పష్ట పద్మమాలో విశేషకీ
విటీన్ద్ర శృజ్గ మకుటో విశదోపలకుణ్డలః.

70

వివిక్తం పవిత్రం చిహ్నం శ్రీవత్సాఖ్యం యస్య సః వికసిత పద్మా నాం మాలా యస్య సః, విశేషకం తిలకం కస్తూరీ మయమితి భావః, తస్యైవ ప్రశస్తత్వా త్రృశంసా యామినో విధానాచ్చేతి విశేషకమస్యాస్తీతి విశేషకీ. ప్రశంసాయామినః. విటీన్ద్రో మేరుస్తస్య శృజ్గం జామ్బూనదం శిఖరమివ మకుటః కిరీటం యస్య సః. విశదోపల కుణ్డలః విశదోపలా వజ్రమణయః తేషాం కుణ్డలే యస్య సః. (౫)

విశ్వకేతు ధనుఃప్రాయ భూలతో విస్తృతాననః
విశ్వమాత్రా శయహరో విలోల మధుపాలకః.

71

విశ్వకేతోర్మన్మథస్య ధనుఃప్రాయే ధమస్తుర్యే భృవా లతే ఇవ యస్య సః విస్తృతం విస్తీర్ణం కమల తుల్యమితి భావః. ఆననం యస్య విశ్వమాతుర్లక్ష్మ్యో అపి ఆశయం చిత్తం హరతీతి తథోక్తః. విలోలా మధుసా ఇవ అలకా యస్య. (౪)

విముగ్ధనాసికా దణ్డో విశాల హనుసుందరః
విశ్వమాత్రాధర్మ గణ్డో వినీల శ్మశ్రుమణ్డలః.

72

విముగ్ధ స్సున్దరో నాసికా దణ్డ ఇవ యస్య సః విశాలాభ్యాం హనుభ్యాం సున్దరః, విశ్వమాతు రాదర్శ ఇవ గణ్డో యస్య విశేషేణ నీలం శ్మశ్రుమణ్డలం యస్య. (౪)

విశాలాఙ్గ్య రక్తకేఖో విస్తీర్ణ శ్రీకృతి శ్రవాః
విశ్వమాతృ కరగ్రాహ్యా చిబుకో విశదస్మితః.

73

విశాలయో రక్షో రాసమంతా ద్రక్తా రేఖా యస్య సః విస్తీర్ణే
శ్రీకృతీ ఇవ శ్రవసీ శ్రోత్రే యస్య. విశ్వమాత్రా కరేణ గ్రాహ్యం లాల
నీయం చిబుకం యస్య. విశ్వదం సర్వప్రదం ధ్యాతూణామితి భావః.
స్మితం యస్య. (౪)

విశాలఫాలో విషజగ్రీవో విషజరత్నధృత్

విలమ్బిహారరుక్మూర విశదోర స్థులాంతరః.

74

విశాలమస్యఫాలమ్. గ్రీవా తు శంఖ ఇవ, సముద్రజలజం కాస్తుభ
మణిం ధరతి. విలమ్బినాం హారాణాం ముక్తాహారాణాం రుక్మరేణ విశ
దం శుభ్ర మురస్థులాంతరం యస్య. (౪)

విషద్రేన్ద్రాయత భుజో విషాణి రిపు మధ్యమః

విసిమ్ననాభి - ర్విపులశ్రోణి - ర్వివిధలేఖనః.

75

విషద్రాస్సర్పాః. తేషా మిన్ద్రేణేషా వాసుకిర్వా. తద్వదాయతా
దీర్ఘా భుజా యస్య. విషాణీ గజస్తస్య రిపు సింహ స్తస్యేవ మధ్యమో
యస్య సః. విశేషేణ నిమాన గభీరా నాభి ర్యస్య. విపులే విస్తీర్ణే శ్రోణీ
యస్య, వివిధాని లేపనాని చన్దన కర్పూరాది విలేపనాని యస్య. (౫)

విన దత్స్వర్ణవలయో విద్యుద్వ్రతతిమేఖలః

విషాణి కరముగ్ధోరు - ర్విజతుణీర జంఘికః.

76

విశేషేణ నదన్త స్వర్ణమయా వలయాః కంఠాని యస్య. విద్యు
ద్వ్రతతిరివ మేఖలా యస్య. విషాణినో గజస్య కరావివ ముగ్ధౌ ఊరూ
యస్య. వి-ర్విష్ణు-స్తస్మాజ్జాయత ఇతి విజః మన్మథః. తస్య తూణీరే ఇవ
జంఘికే యస్య సః. (౪)

విగూఢజత్రు ర్విశ్వౌఘ శరణ్యాజ్ఞిపయోరుహః

విసారవజ్ర చక్రాబ్జ హలకేతవజ్రధృత్పదః.

77

విగూఢ జత్రు రసుటజత్రుః. విశ్వానాం జీవానా మౌఘస్య
బృన్దస్య శరణ్యే అజ్ఞిపయోరుహే యస్య. విసారో మత్స్యః. వజ్రమా

యుధం చక్రం సుదర్శనం. అబ్జం కమలం. హలః కేతుర్ధ్వజః. ఏతేషా
మజ్జాశ్చిహ్నాని ధరత ఇతి తథోక్తే పడే చరణే యస్య స తథోక్తః. (౪)

విద్రుమా రక్త నఖరో వివిధా మ్నాయనూపురః

విముగ్ధ స్నిగ్ధ రక్తాజ్ఞి తలో విసదృశాకృతిః.

78

విద్రుమవదా సమంతా ద్రక్తా నఖరా నఖా యస్య సః. వివిధా
అమ్నాయా వేదా ఏవ నూపురాణి యస్య సః. విముగ్ధం విశేషేణ సుస్తరం
స్నిగ్ధం మృదుళం రక్తాజ్ఞి అజ్ఞితలం పాదాధోభాగః యస్య సః. ఏవం
విధత్వా దేవ అసదృశాకృతిః. ఏతదాకారేణ సదృశా అన్యా ఆకృతిః
క్వాపి నాస్తీత్యర్థః. (౪)

విద్యారాజో విద్యమానో విద్యాకమలినీ రవిః

విద్యమానాగామిభూత ప్రభు - ర్విద్యాదురన్వయః.

79

“అకామస్సర్వకామో వా మోక్షకామో వా భగవన్తం సేవ” తేతి
భాగవతే ప్రతిపాదితమ్. తత్ర విద్యాకామిభిరప్యయ మేవ సేవ్య ఇత్యాహ -
విద్యా రాజః విద్యానాం వేదవేదాన్తా దీనామయమేవ రాజా “తృభ్యం
నమో హయగ్రీవ విద్యారాజాయ విష్ణవే” ఇతి బ్రహ్మణ్ణ పురాణాత్.
నను కస్మిన్కాలే అయం విద్యారాజ ఇత్యత ఆహ - విద్యమాన ఇతి.
సద్రూపం కాలత్రయా బాధ్యమస్య స్వరూప మతః. కాలత్రయే ప్యయ
మేవ సేవ్యః. అయమేవ విద్యారజ్జాకో పీత్యాహ - విద్యాకమలినీ రవి రితి.
యథా పద్మినీనాం రవిః, తథా విద్యానామ యమ్పు) కాశకరః. న కేవలం
కాలత్రయే ప్యయం విద్యానామేవ రాజా, కిన్తు సర్వస్యాపీ త్యాహ -
విద్యమానానాం వర్తమానానాం చరాచరాణాం ఆగామినాం భవిష్య
తాం భూతానామ తీతానాం ప్రభుః. విద్యా అపి సమగ్రమేనం న వదే
యు రిత్యాహ - విద్యాదురన్వయ ఇతి. విద్యానామన్వేతు మశక్యః.
“యతో వాచో నివర్తన్తే” ఇతి శ్చు)తేః. నిశ్చేష భగవత్తత్త్వం ప్రతిపాద
యితుం న విద్యానామస్తి శక్తిరితి భావః. న చ వాచాం సుతరా మవిషయ
ఇతి వాచ్యమ్. శాస్త్రయోనిత్వాదితి సూత్రవ్యాకోపాత్. (౫)

విద్యావల్లీ మూలకన్దో విద్యానన్దాబ్ధిఫేలనః
విద్యాలతోపఘ్న భుజో విద్యామోఘరుహబమ్భరః. 80

విద్యానామేవ వల్లీనాం మూలకన్దః. విద్యాజన్యా యే అనన్దాస్తేషా
మద్భా ఫేలనం క్రీడనం యస్య సః విద్యానిధిత్వాదితి భావః. విద్యా
నామేవ లతానా ముపఘ్నభూతో భుజో యస్య. ఏతదాక్రయణాభావే
విద్యాస్సజ్జోచం ప్రాప్నుయురితి భావః. ఆయమేవ విద్యాసార విది
త్యాహ - విద్యామోఘరుహబమ్భరః ఇతి. విద్యాస్వేవామోఘరుహేషు బమ్భర
తుల్యః యథా పద్మసారగ్రాహీ భ్రమరస్తథా విద్యాసారగ్రాహీ విష్ణు
రితి భావః. (౪)

విద్యాపద్మమరన్దాత్మా విద్యాపుష్కర చన్ద్రమాః
విద్యావినయ సమ్పన్న బ్రహ్మహస్త్యాది తుల్యధీః. 81

సోపి సాకో భగవానేవేత్యాహ - విద్యాపద్మమరన్దాత్మేతి. ఆయం
విద్యాసు గగనే చన్ద్ర ఇవ భాతీత్యాహ - విద్యాపుష్కర చన్ద్రమా
ఇతి. అస్య విద్యాసారవత్త్వే కిఞ్చిల్లిజ్జమాహ - విద్యావినయసమ్పన్నే
బ్రహ్మణి బ్రాహ్మణే హస్త్యాదౌ చ తుల్యా ధీర్యస్య సః. అత్మనస్సర్వత్ర
సమత్వాదితి భావః. (3)

విద్యానన్దమయో విద్యానన్దబిమ్బో వివిద్యకః
విద్యాప్రదాయీ విద్యాత్మా విద్యాఫలమయాకృతిః 82

విద్యాజన్యో య అనన్దస్య భగవానేవ. సర్వత్రాపి అనన్దస్య భగ
వద్రూపత్వాదితి భావః. తత్ర హేతుమాహ - విద్యానన్దబిమ్బిఇతి. బిమ్బ
భూత భగవదానన్ద ఏవ విద్యావాసితే. అన్తఃకరణే ప్రతిఫలితస్సౌ విద్యా
నన్ద ఇత్యుచ్యతే. బిమ్బ ప్రతిబిమ్బయో రైక్యం ప్రసిద్ధమేవేతి భావః.
ఏతాశ్చ విద్యా బుద్ధావేవ న స్వరూపే సన్తీత్యాహ - వివిద్యక ఇతి.
వివిద్య ఏవ వివిద్యకః. అనేనైవ విద్యా దీయన్తే రాజ్ఞా ధనమివేత్యాహ -
విద్యాప్రదాయీతి. సా చ విద్యా భగవద్రూపైవేత్యాహ - విద్యాత్మేతి.
సర్వస్యాపి భగవద్రూపత్వాదితి భావః. భగవద్దత్తయా విద్యయా కిమ్ఫల

మత అనా - విద్యాఫలమయాకృతిరితి. భగవత్స్వరూపదర్శనమేన ఫలమితి
విద్యాయాః ఫలం భగవత్స్వరూపమేవేతి భావః. (౬)

విద్యాలక్ష్మీ త్రచాకీర్తి తుష్టిపుష్టి సతీవృతః

విక్రాంతో విహ్వలత్రాతా వియాతో వినయాన్వితః. 83

విద్యా అత్యుదయ ఏనం మూర్తీభూయ సేవస్త ఇత్యాహ -
విద్యేతి. అసేన విద్యా కామ శ్చ) కామో హ్రీ కామః కీర్తి కామః పుష్టి కామః
పుష్టి కామశ్చ భగవన్తమేవైనం సేవతేతి భవంతమ్. అథ తస్య కాంక్షిగృహా
నాహ - విక్రాంతశ్శూరః. విహ్వలత్రాతా విహ్వలానా మాత్రానాం
త్రాతా రక్షకః. వియాతో ధృష్టః. పరైరప్రధృష్ట ఇత్యర్థః. వినయాన్వితః
భృగవాదిష్వితీభావః. (౫)

విరోధహీనో విస్మేహా విగుణో విమదో విమః

విక్లమో విగతాధర్మో వివృద్ధి - ర్విపరిక్షయః. 84

న చాస్య కేమ చిద్విరోధః, కేమచిచ్ఛన్నేహః, అత్మన ఏకత్వాది
తరస్య భూతజాతస్య జడత్వాదనిత్యత్వా చేతి భావః. నాయం కాలాధీన
వృద్ధిక్షయాది కాతి సత్త్వాది గుణవా నిత్యాహ - విగుణ ఇతి. శుద్ధ సత్త్వాత్మ
కత్వాన్నాస్య రజ అదిగుణజన్మ వృద్ధిక్షయ సంసర్గ ఇతి భావః. అతఏవ
విమదః అస్థమద రహితః. నా క్యేతచ్ఛరీరం కర్మవకాన్మియతే ఇత్యాహ -
విమ ఇతి. మా మృతిః, నాప్యస్య కార్యమ అయాసః. ప్రభూత శక్తిత్వా
దిత్యాహ - విక్లమ ఇతి. ధర్మాధర్మయోస్తుల్యత్వేపి లోకసజ్జహాయాయం
ధర్మమేవానువర్తత ఇత్యాహ - విగతాధర్మ ఇతి. ఏతచ్ఛరీరస్య నాస్తి
వృద్ధిః. నాపి పరిక్షయ ఇత్యాహ - వివృద్ధి ర్విపరిక్షయ ఇతి. అస్తిజాయతే
వర్థతే విపరిణమతే పరిక్షీయతే నశ్యతి ఇతి సదూర్మయో నాస్య దేహస్యేతి
భావః. (౯)

విస్వేదో విమలో విప్రహీనో విక్షు - ర్విరృ - డ్విభిః

విప్రాకృతో విభావిణ్డో విప్రమాణో విబన్ధనః. 85

అస్తః కల్పిత రూపప్రసజ్గా నిత్యవిభూతి విగ్రహ గుణానపి
కాంక్షిదాహ - ఆస్య దేహ స్వేదో నాస్తి. చక్షుర్మలాదిమలాని న సన్తి.

దుర్గతో నాస్తి. తుత్తృదాభ్యం పరిభవో నాస్తి. జన్మాపి నాస్తి. దేహ
స్యాస్య. అతఏవాముప్రాకృతః. అత ఏవ విభాషిణ్ణః దివ్యతేజోమయః.
న తు పాశ్చాత్యతికః. న చాస్య పరిమాణం విద్యతే. నాపి కాలకర్మాది
వశ్యతా రూపం బద్ధనమస్య విద్యతే. (౧౦)

విప్రకృష్టో వికుర్వాణో విహారీ విరళోదయః

విశామ్పతి-ర్వి శుతాత్తా వివిధామ్నాయ మృగ్యకృత్. 86

కిమిత్యేనం సర్వే న విమరత ఆహ - విప్రకృష్ట ఇతి. ఆవిదుషామ
తీవ దూరస్థః పునస్తస్య గుణానాహ - వికుర్వాణః సన్తుష్టమనాః విహారీ
విహరణ శీలః విరళోదయః క్వాచిత్తావిర్భావః. మత్స్యేద్యవతారాణాం
క్వాచిత్కర్తృత్వాదితిభావః. విశాం జనానామ్పతిః విశ్రుతః ప్రసిద్ధ ఆత్మా
స్వరూపం యస్య సః. అస్మాకం కా కథా యద్వేదా ఏజ్ఞేనం మృగయాన్తే
ఇత్యాహ - వివిధేతి. (౭)

వివిక్త సేవినేదీయాన్ వినాయక వివర్జితః

విదైవో విప్లవాహర్తా విధేయాఖిల దైవతః. 87

ఆవిదుషాం దూరస్థాపి విమషాం సన్నిహిత ఏవాము మిత్యాహ -
వివిక్తసేవినే దీయానితి. వివిక్తం విజనస్థలం సేవంత ఇతి వివిక్త సేవినః
తేషాం సేదీయాన్ సత్యదృష్టే సురూపదేశాదయం లభ్యః. తస్య శు న
గురుర్నాపి దైవం స్వతంత్రత్వాదిత్యాహ. వినాయకవివర్జితః వినాయకో
గురుః, విదైవః దైవం భాగధేయమ్. ఏతద్భజనే న కోప్యుపద్రవః, శక్త్యాది
భజన వదిత్యాహ - విప్లవా హర్తేతి. సర్వోపద్రవపరిహర్తా. నచైతదేకభజనే
అన్యదేవతానాం కోపస్సాన్యదితి వాచ్యమ్ ఇత్యాహ - విధేయాఖిలదైవత
ఇతి. యస్య విధేయేషు కార్యేషు అఖిలాని దైవతాని వర్తన్తే సః. అభా
యాం రాజసేవాయాం కిన్తద్భుత్యేదితి భావః. యద్వా - ఏతద్భజనే
నైతదనుగ్రహే సతి సర్వా దేవతా భగవదాజ్ఞయా భక్తకార్యనిర్వహణం
కుర్యురేవ. కాపునస్తేషాం కోపకథేతి భావః. (౮)

వికుణ్ఠలోక నిర్మాతా వికుణ్ఠో వికుణ్ఠభః

వికుణ్ఠాకూట తనయో వికుణ్ఠ నగరీప్రియః. 88

కాపునరస్య రాజధానీ! సా కేన వా నిర్మితేత్యత ఆహ - వికుణ్ఠ
లోక నిర్మాతా వికుణ్ఠస్య పురస్యేశః ప్రభుః పురరక్షకః క? ఇత్యతశ్చక్ర
మేవేత్యాహ - వికుణ్ఠభ ఇతి. వికుణ్ఠశుప్రతిహతం భాః చక్రం యస్య స
తథోక్తః. కస్మిన్మతారే నిర్మిత? ఇత్యత ఆహ - వికుణ్ఠాకూటతనయ ఇతి.
పత్నీ వికుణ్ఠా శుభ్రస్య తస్యాః కపటపుత్రః ఈశ్వరస్య జన్మాదివిడమ్బనం
కృత్రిమమేవేతి కూటశబ్దప్రయోగః. వైకుణ్ఠావతారే తస్మిన్కృత ఇత్యర్థః
వికుణ్ఠనగరీ ప్రియా యస్య సః సైవ రాజధానీతి భావః. (౫)

వికుణ్ఠపద్మమా ర్తణ్ఠో వికుణ్ఠ విభవాశ్రయః

వికుణ్ఠలోలో వికుణ్ఠ నారీనయన చంద్రమాః.

89

నగర్యాస్తస్యాయ మతీవ ప్రకాశకర ఇత్యాహ - వికుణ్ఠ పద్మమా
ర్తణ్ఠ ఇతి. వికుణ్ఠే చ తస్మిన్ యో విభవః గజాశ్వాది సంపత్. తస్య
అశ్రయః ఆధాభూతః. నిత్యమయం తస్మిన్నాసక్తః యాశ్చ తత్పుర
స్త్రియః తాసామయమతీవ నేత్రానన్ద కరః యథాస్మాకం చంద్రః. (౪)

వినతా సుత సద్భాహు భాసకో దు - ర్విభాసకః

విలోల తులనీమాలో వికచాబ్జ విధూననః.

90

అథైకాదశభి ర్వైకుణ్ఠనగరే తస్య గరుడోత్సవం వర్ణయతి. ధ్యా
త్మాణాం ధ్యానసౌకర్యాయ. వినతాసుతో గరుడః తస్య సతోహ్నోభన
యోర్భాహ్వో ర్భాసకా ఊరూ యస్య సః వింఖం భాసయతి ఉత్సవ
సమయే దీపాదిభి రితి విభాసకః గరుడే చలతి సతి శరీరస్య చలనాత్తత్ర
హరిచలన మిత్యాహ - విలోల తులనీమాల ఇతి. గరుడమారూఢస్య తస్య
కృత్యమాహ - వికచాబ్జ విధూనన ఇతి. వికచ మబ్జమేకేన కరేణ విశేషేణ
ధునోతి విలాసార్థ మితి భావః.

విశదోపల ముక్తాఘు ఛత్రద్వయ సమశ్చితః

వివస్వ దయుతచ్ఛక్ర ప్రదీపో విచలత్పటః.

91

విశదోపలా వజ్రమణయః ముక్తా మాక్తికాని తాసామౌఘస్సమూ
హః తస్య ఛత్రద్వయం తద్వికారాత పత్రయుగళం తేన సమశ్చితః

సమ్యక్సజితః వివస్వతాం నూర్యాణా మయుతస్య ఛద్మనా ప్రదీపా
యస్య సః. ఏ కైకో దీపో ఏకైక నూర్యవద్భూతీతి భావః. విశేషేణ
చలన్ పట ఉత్తరీయం యస్య. (3)

విధుబిమ్బ మయ ప్రాజ్య రాత్రికోడు ప్రదీపితః

విమర్దోత్థాపారగన్ధ మూర్ఛితాశా ప్రబోధనః. 92

విధు బిమ్బమయ్యాం ప్రాజ్యాయాం ప్రకృష్టాజ్యయుక్తాయా మా
రాత్రి కా యాం యాని ఉదూని వక్షత్రాణి దీపస్థానీయాని తైః ప్రదీపితో
నీరాజితః పురస్త్రీభిరితి భావః. విమర్దోత్థో యో ౭ పాఠో గన్ధః పరి
మళః. తేన మూర్ఛితా అకా దిశః ప్రబోధయతి స్వహార మణి ధ్వనిభి ర్మృజ
శవాద్య ధ్వనిభిర్వా తథోక్తః. (౨)

విశ్వమ్భరా కరామ్భాజ చామరానిల సేవితః

విద్యుద్భాషణ భూషాజ శ్రీముఖేన్దు ప్రభార్చితః. 93

విశ్వమ్భరాయా భూదేవ్యాః కరామ్భాజే యశ్చామరస్తస్మాద్యో
౭నిల స్తేన సేవితః. విద్యుతాం భూషణభూతా భూషా భూషణాని అజ్ఞే
యస్య సః. విద్యుతామివ భూషణానాం భూషాభూత మజ్ఞం యస్యా
ఇతి వా. తస్యాశ్చ)దేవ్యా ముఖస్త్యేవేన్దు నాదిప్రభయా చందన రసాయిత
యా ఇతి భావః. అర్చిత స్సేవితః లిప్తఇతి. యావత్ తథోక్తః. —
ఇత్యర్థ సహస్రం నామా ని వ్యాఖ్యాతాని. —

విధ్యంస విన్యస్తభుజో విష్వక్సేనాది సంవృతః

విధ్యణ్డలేణు సఞ్చార త్తమ రోమాన్ధు జాలకః. 94

అథ గరుడావరోహణం పదద్వయేనాహ - విధేర్భ్రహ్మణో ౭ సే
విన్యస్తో భుజో యేన సః విష్వక్సేనః అదిపదాత్సన్ద కుముదాదయః
తై స్సంవృతః పరీతః. అథ విష్ణురేవ పరమేశ్వర ఇతి భాగవతమతం వ్యవ
స్థాపయితుం తదితర హైరణ్యగర్భ శైవాదిమతాని నిరాచి కీర్తు స్తావ
ద్విష్ణో ర్మహి మానమాహ నామత్రయేణ. విధ్యణ్డా బ్రహ్మణా ఏవ రేణవః

తేషాం సత్కారే త్తమాణి రోమాను యాపాణి జాలకాని గవాక్షా
యస్య సః “పుంస్యేవాన్థుః ప్రహిః కూపః” మిత్యమరః. (3)

విశ్వమ్భరా రజః పుష్కగణకాగణ్య వీర్యవాన్

విష్టపత్రయ పుష్కర్థ్య లోక విష్కమ్భక స్యదః.

95

విశ్వమ్భరాయా యో రజః పుంజః తస్యాపి యే గణకాః గణనా
కర్తారః తైరపి గణితు మశక్యం వీర్య మస్యాస్తి. విష్టపత్రయస్య భూర్భు
వస్వర్లోక త్రయస్య పృష్ఠే య ఊర్ధ్వలోకః. మహర్లోక ఇతి యావత్.
తస్య విష్కమ్భకః కమ్భకః స్యదో వేగో యస్య సః. “విష్టోర్భు వీర్య
గణనాం కతమోఽర్హ తీహ యః పార్థివాన్యపి కవిర్విమమే రజాంసి
చస్కమ్భ య స్వరభసా స్థితాత్ర పృష్ఠం యస్మాత్త్రిసామ్యసదనా
దురు కమ్పయాన” మితి భాగవత మత్రాను సన్ధేయమ్. (౨)

విరిఞ్చి కల్పాంతసాక్షి విరిఞ్చిప్రీతివర్ధనః

విరిఞ్చియుత సాహస్ర జనకో విధిపావకః.

96

అచా హైరణ్య గర్భమతం నిరాకరోతి. ఇయఞ్చ తేషాముపపత్తిః
“హిరణ్య గర్భ స్సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక అసీ” దితి శ్రుతేః.
విరిఞ్చిరేవేశ్వరః త్రిమూర్తిషు చ స ఏవ ప్రథమతో నిర్దిశ్యతే. బ్రహ్మవిష్ణు
మహేశ్వరా ఇతి వరాహయాపీ విష్ణూరుద్రాశ్చాస్మాదేవ జాతాః ఇతి.
అథాహ భాగవతః - విరిఞ్చిర్న దైవమ్. తస్య మహాకర్మ అవర్జనీయ
నాశత్వాదితి. విరిఞ్చికల్పాంతసాక్షి బ్రహ్మప్రళయస్య సాక్షాద్దృష్టా భగవా
నేవేశ్వరః. యుష్మకమేవ విష్ణో ద్వేషః విరిఞ్చేస్తు ప్రీతిరేవేత్యాహ -
విరిఞ్చి ప్రీతివర్ధన ఇతి. విరిఞ్చిరాత్మని ప్రీతిం వర్ధయతీతి తథోక్తః. ప్రీత
హేతుమాహ - విరిఞ్చీనామయుత సాహస్ర స్యాపి జనకః. జనకే జన్యస్య
ప్రీతి రుచితేతి భావః. అనేన యస్మాదనేకే బ్రహ్మణో జాతాస్స విష్ణురేవే
శ్వరో న తు బ్రహ్మ, తస్య కార్యత్వాదితి సిద్ధమ్. విరిఞ్చిరప్యేతన్నామ
జపాదేవ పూత ఇత్యాహ - విధిపావక ఇతి. విధిం పావయతీతి
తథోక్తః. (౪)

విరిఞ్చి దత్తప్రవర రక్షః ఖణ్డాన వణ్డితః

విరిఞ్చి కార్యనిర్వాహా విరిఞ్చిపరదైవతమ్.

97

విరిఞ్చినా దత్తః ప్రకృష్టో వరో యేషాస్తేషాం రక్షసాం హిరణ్య కశిస్వాదీనాం ఖణ్డానే పణ్డితః. అనేన విరిఞ్చేరసర్వజ్ఞత్వం రక్షోభ్యో వరదానే యదనిష్టం భవేత్తస్య తేనావిదిత త్వాదితి భావః. విరిఞ్చి భక్తానా మవర్జనీయ నాశత్వేన విరిఞ్చేరనాశ్రయణీయత్వఞ్చ ధ్వనితమ్. విరిఞ్చేర్యత్కార్యం జగత్సర్జనం తదయమేవ నిర్వహతి. తస్య తత్రా శక్తత్వాదిత్యాహ - విరిఞ్చికార్యనిర్వాహ ఇతి. విరిఞ్చేరయ మేవ పర దైవతమ్. అతోస్సాకమపి స ఏవేత్యుచితమితి భావః. (3)

విరిఞ్చిపుత్రోప దిష్టతత్త్వో విధిహృదాలయః

వివఞ్చీ శిల్పదేవర్షి సజ్జీతో విధిసాహృదః.

98

విరిఞ్చేరతత్త్వ విత్త్వా తత్తుత్తేభ్య స్సనకాదిభ్య స్తత్త్వమనేనైవో పదిష్టమిత్యాహ - విరిఞ్చిపుత్రోపదిష్ట తత్త్వ ఇతి. విరిఞ్చిరపి నిత్యమముం మనసి కరో తీత్యాహ - విధి హృదాలయ ఇతి. విరిఞ్చి పుత్రో దేవర్షి ర్నారదః. తేన సమ్యగీతః. యది విరిఞ్చి రేవేశ్వరస్సాస్మి త్తర్హి తత్తుత్తః కథం విష్ణుం గాయే దితి భావః. విధేరపి కరణ ప్రవర్తకత్వా దయం సుహృదిత్యాహ - విధిసాహృద ఇతి. “న యస్య సఖ్యం పురుషో జైతి సఖ్య స్సఖా వవసత్ సంవసతః పురేన్మి” న్నితి బ్రహ్మాది జీవానాం సహజ సుహృదీశ్వర ఇతి భావః. (౪)

విధి స త్వోన్మేషకారీ విధివక్త్రాటవీహరిః

విధిలోకాతినే దీర్ఘా విధిముక్తి ప్రదాయకః.

99

అన్తరాత్మత్వాదయం విధేరపి సత్త్వ సోమ్యేషం వికాసం కరో తీతి తథోక్తః. విధిర్నిత్యమముమేవ జప తీత్యాహ - విధివక్త్రాటవీహరి రితి. సింహో యథాటవ్యాం విహరతి, తద్వద్భ్రహ్మ వక్త్రేషు విష్ణు రితి భావః. అయమేవ భగవతోఽనన్తరః సన్నిహితత్వాదిత్యాహ - విధిలో

కాతీనేదీయానితి. వైకుంఠలోకస్య సత్యలోక సన్నిహితత్వాదితి భావః. యది విధిర్భక్తస్యాత్మనా తస్య ముక్తి మయమేవ దిశతీత్యాహ - విధిముక్తి ప్రదాయక ఇతి. (౪)

విధి బంధర నాభ్యుజ్జో విధివక్త్రాబ్జభాస్కరః

విధిలోక కృతశ్రేయా విధిబన్ధు - ర్విధిప్రదః

100

అస్య నాభీకమలే విధిర్భుజ్జప్రాయః. ఏతద్దర్శనా దప్రిహ్మణో ముఖం విఃసతి అనన్దాత్. స్వర్గాదిలోకానాం సజ్కర్మణముఖాగ్ని నా దగ్ధత్వేపి సత్యలోకస్య అదగ్ధత్వమేత త్కృపయే వేత్యాహ - విధిలోక కృతశ్రేయా ఇతి. శ్రేయః దాహ భావ రూపః. తత్ర హేతుమాహ - విధిబన్ధురితి. న హి సమర్థో బన్ధువిపత్తిం సహతే ఇతి భావః. ఆత ఏవ విధి ప్రదః. యద్విధేర్వాఙ్మితం తత్సర్వం దదాతి. పుత్రవాత్సల్యాదితి భావః. (౫)

విష్టపే శీకృత విధి - ర్విధిదత్తాఖిలా గమః

విధి సౌ భాగ్య సన్ధాతా విధిచేతో విశోధనః.

101

కిం విధేర్వాఙ్మితం విష్ణునాదత్తమత ఆహ - అవిష్టపేతో విష్టపేః కృతః విష్టపేశీకృతో విధిర్యేన సః. విధేశ్చతుర్దశ లోకాధిపత్యం దత్త వానిత్యర్థః. కిం విధయే ఆగమా వేదా అఖిలా అప్యనేన దత్తాః. “తేనే బ్రహ్మహృదాయ అదికవయే”, ఇతి భాగవతాత్. అపి చ విధేస్సౌభాగ్య సన్ధాతా సుభగత్వప్రదః. కిమేభిర్విధేశ్చిత్తమప్యనేనైవ పరిశుద్ధం కృత మిత్యాహ - విధిచేతో విశోధన ఇతి. “ఉత్తుజ్గరక్త విలస న్ముఖచక్రవాళ జ్యోతస్సౌభిరాహత మహద్ధృదయాన్ధకార”మితి భగవచ్ఛరణే మనసి కృతే సతి సమూలాజ్ఞాననాశా న్మనః పరిశుద్ధం భవతీతి భావః. (౬)

విశ్వోపజీవ్యో విశ్వాన్యో విశ్వానన్యో విడర్దనః

విశ్వశమ్భు - ర్విరూపాక్ష జిహ్వోరజ్గస్థనటః.

102

న కేవలం విధిరేవాయం దర్శితరీత్యా ఉపజీవ్యః. కిన్తు విశ్వస్యాపీ త్యాహ - విశ్వోపజీవ్య ఇతి. నచాయం ప్రపఞ్చాన్తఃపాతీ విధివదిత్యాహ -

విశ్వానన్యఇతి. కారణత్వాదితి భావః. ప్రపంచస్తు నాస్మాదన్యః. కార్యస్య కారణాత్మకత్వాదిత్యాహ - విశ్వానన్య ఇతి. విశ్వమనన్యం యస్మాత్స్యః. అథ శైవమతం నిరాకరోతి. శైవా హి శివ ఏవేశ్వరః విధి సృష్టస్య విష్ణు పాలితస్యాపి విశ్వస్య నాశకత్వాత్ ఇత్యాది వదంతి. తత్రాహ భాగవతః విదర్దనః జనార్దనః ప్రళయే ఇతి భావః. శివనూర్య వహ్ని సముద్రాదయస్తు నిమిత్తమాత్రా ఏవేతి బోధ్యమ్. నను “తన్నో రుద్ర మృడ” యేతి శ్రుతే శ్చివ ఏవ లోకశుభకర ఇత్యత ఆహ - విశ్వశమ్భురితి. విశ్వస్య శం సుఖం భవత్యస్మాదితి విశ్వశంభుః. “విశ్వాక్షం విశ్వశంభువ” మితి శ్రుతేః. నను విష్ణుకృత శివస్తోత్ర దర్శనా ద్విష్ణుస్తుత శ్చివ ఏవేశ్వరోఽత ఆహ - విరూపాక్షస్య జిహ్వోరసనైవ రజ్జస్థలీ తస్యాం నటః నృత్యతీత్యర్థః. “శ్రీరామ రామ రామేతి రమే రామే మనోరమే” ఇతి మన్త దర్శనాదితి భావః. శివేన పార్వత్యై ప్రోక్తం తదితి బోధ్యమ్. (౬)

విరూపాక్ష జటాకాశ గజ్గావర్ష వలాహకః

విరూపాక్ష శరణ్యో జ్ఞీ - ర్విరూపాక్ష త్రిశూలదః. 103

నను పరమపావనీ గజ్గా శివశిరసి వర్తతే. అత ఆహ - విరూపాక్షస్య జటాకాశే జటావకాశే గజ్గాయా వర్షోవర్షణం యస్య స చాసౌ వలాహకో మేఘః. యథా మేఘో నభసి జలధారాం వర్షతి తద్వచ్ఛివ జటాసు గజ్గాం భగవానిత్యర్థః. గజ్గాయా విష్ణు నాదోదకత్వాదితి భావః. విరూపాక్షస్య శరణ్యో అజ్ఞీ యస్య సః. కిమర్థమముం విరూపాక్ష శ్శరణం గత ఇత్యత ఆహ - త్రిశూలాయేతి. విరూపాక్షత్రిశూలదః. అనేన విష్ణవే చక్రం శివేనదత్తమితి పరాస్తమ్. (3)

విరూపాక్ష ద్విషన్ భస్మా - సురప్రాణ వినాశనః

విరూపాక్ష పరిత్రాతా విరూపాక్ష శుభప్రదః 104

విరూపాక్షస్య ద్విషన్ శత్రుర్యో భస్మాసురః తస్య ప్రాణానాం వినాశనః ఆపహర్తా. అతఏవ విరూపాక్ష పరిత్రాతా విష్ణుశరణగత్యా న కేవలం శత్రుసంహార ఏవ ఫలమ్, కిన్తు పార్వతీ లాభాది శుభమపీ త్యాహ - విరూపాక్ష శుభప్రద ఇతి. (3)

విరూపాక్ష బలాధాతా విరూపాక్ష జయప్రదః

విరూపాక్ష స్మయూహతా విరూపాక్షేషు భూతభః. 105

న కేవలం త్రిశూలమేవ శివాయామం దదౌ, కింతు బలమపీత్యాహ - విరూపాక్ష బలాధాతేతి. గజానకాసురాది యుద్ధేష్వేత దనుగ్రహజేవ తస్య జయ ఇత్యాహ - విరూపాక్షజయప్రద ఇతి. అహమేవ సర్వజ్ఞ స్సర్వశక్తిశ్చేత్యాకారకః పశుపత్యోగ్యోఽనేన సోపి పరిహృత ఏవ భస్మాసురాది సజ్జురే పీత్యాహ - విరూపాక్ష స్మయా హతేతి. నన్వ నేన త్రిపురాణి జితానీత్యత ఆహ - విరూపాక్షేషుభూతభ ఇతి. భగవత్తే జసి బాణే భవతి సతి శివస్త్రీపురాణి సంహృతవాన్ న స్వత ఇతి భావః. (౪)

విరూపాక్షజయ విభా - ద్విరూపాక్ష, విపక్ష హృత్

విరూపాక్ష ప్రీతిసాత్రం విరూపాక్ష మనోగతః. 106

బాణా సురాది యుద్ధేషు శివోఽనేన జిత ఇత్యాహ - విరూపాక్ష జయీతి. ఏవం సర్వజయిత్వా దేవాయం విభాత్ విశేషేణ భ్రాజతే. యథాయం స్వాశిత జేనేంద్రశత్రూన్ హన్తి, తథా స్వాశిత శివశత్రూన పీత్యాహ - విరూపాక్ష విపక్షహృదితి. ఏవం తక్షకత్వాదేవ విరూపాక్షస్య విష్ణో మహతీ ప్రీతి రిత్యాహ - విరూపాక్షప్రీతిసాత్ర మితి. అతఏవ విరూపాక్షో నిత్యమముం మనసి ధత్తే ఇత్యాహ - విరూపాక్ష మనోగత ఇతి. (౫)

విరూపాక్షమయో విధవిరూపాక్ష తమోఽశుభః

విరూపాక్షౌ నన్తకోటి క్షయసాక్షీ విరోధజిత్. 107

యుష్మదభిమత స్సోపి శివో విష్ణురేవేత్యాహ - విరూపాక్షమయ ఇతి. శివస్వరూపః స్వాస్థే మయత్ సర్వస్యాపి విష్ణు త్వాదితి భావః. “స బ్రహ్మ స శివ స్స హరిస్సేంద్ర) స్సోక్షరః పరమస్స్వరా” డితి శ్రుతేః ఈశ్వరస్య సాత్త్వికత్వేన భావ్యత్వా చ్చివస్య చ తమోమయ త్వాచ్ఛివో నేశ్వర ఇత్యాహ. విధం నాశితం విరూపాక్షస్య తమోగుణజస్య

మశుభం యేన సః తథోక్తః. నను విష్ణుప్రలయే శివో జాగర్తీతి ప్రథిత మత ఆహ - విరూపాక్షా నన్తకోటి త్షయసాక్షీతి. విష్ణోః పురతశ్శివా అనన్తకోటయః త్షయం గతా ఇత్యర్థః. నన్వేపం శైవ షైవ్య పురాణయో ర్వైషమ్యా త్క్రిమ్యమాణమత ఆహ - విరోధ జిరితి. సర్వేపి విరోధా అనేనైవ పరిహృతాః శ్రీకృష్ణావతారే భగవదీతాసు - “క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మే త్యుదాహృతః. యస్తాత్ క్షరమతీతోహ మక్షరాదపి చోత్తమః అతోస్మి లోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమః” ఇతి విష్ణోరేవ పురుషోత్తమత్వస్య సాపితత్వాదితి అత్ర విరుద్ధాన్ బలినః కేచిజ్జయన్తు నామ విరోధన్తు అయ మేక ఏవ జితవానితి ప్రతీయతే. (౪)

విరూపనేత్ర హృదయం విరూపాక్ష పితామహః

విరూపనేత్ర నుద్బన్ధు ర్విరూపాక్ష ముఖోక్తిదః. 108

యథా జీవానాం వ్యావహారికం పారమార్థికఞ్చేతి రూపద్వయం, తథా బ్రహ్మ శివాదీనామపి. తతశ్చ శివస్యాపి వాస్తవం రూపం విష్ణురేవే త్యాహ - విరూపనేత్ర హృదయమితి. హృదయం తత్త్వ మిత్యర్థః. “శివస్య హృదయం విష్ణుః” రితి శ్రుతేః వ్యవహార తస్తు శివస్య పితా బ్రహ్మ, తస్య పితా తు విష్ణు రిత్యాహ - విరూపాక్షపితామహ ఇతి. అతఏవ విరూపనేత్రస్య సన్ బన్ధుః అక్ష్పత్రిమ బాన్ధవః అతఏవ విరూపా క్షాయ ఫాలనేత్రమయం దత్తవాన్ తదితః ప్రాగ్విష్ణు పాదారవిన్ద గతమితి భావః. (౪)

విరూపాక్ష సమానాత్మా విరూపాక్షౌప్తసిద్ధిదః

విరూపాక్ష మహాదేవో విరూపాక్ష మహాగురుః. 109

కిన్తచ్ఛివస్య తత్త్వమ్? యద్విష్ణురితి భవానాహ, అత ఆహ - విరూ పాక్ష సమానాత్మేతి. విరూపాక్షస్య విష్ణోశ్చ అత్మతత్త్వమభిన్నమాత్మన ఏకరూపత్వాదితి భావః. విరూపాక్షాయ అప్తసిద్ధిరయమేవ దత్తవా నిత్యాహ - విరూపాక్షౌప్త సిద్ధిద ఇతి. అతఏవాయం శివస్య మహాన్ దేవః గురుశ్చ. (౪)

విరూపనేత్రాంతరాత్మా విరూపాక్షసమీరణః

విరూపాక్ష పరిజ్ఞేయ తత్త్వో వివిధమార్గకృత్. 110

న కేవలం దేవో గురుశ్చ బాహ్యః, కిన్త్వంతరాత్మాపి విష్ణుశేషః కుతః
యతో విరూపాక్షస్య సమీరణః ప్రేరకః, అంతర్యామిత్వాదితి భావః.
ఏతస్య తత్త్వం శివేన పరిజ్ఞాతుం శక్యమేవ. శివస్య సాఙ్ఖ్యశాస్త్రజ్ఞత్వాత్.
తచ్చ సాఙ్ఖ్యశాస్త్రమనేనైవ కృతమ్. న కేవలం తదేకమేవ, కిన్తు యోగాది
శాస్త్రాణ్యప్యయమేవ చ కార. ఇమాని శాస్త్రాణి హి భగవత్పునఃప్రాప్తయే
మార్గభూతాని. (౪)

విరూపాక్ష బ్రహ్మహత్యా హరభిక్షౌ ప్రదాపనః

విరూపాక్షోభయకరో విరూపాక్ష విమోహనః. 111

విరూపాక్షతమోఽశుభమనేన నాశితమిత్యుక్తం, తత్ర కిఞ్చిన్ని
దర్శనమాహ - విరూపాక్షేతి. తమోగుణాతిరేక వశాచ్చివేన బ్రహ్మణశ్చిరో
నిహతం, తతశ్చ శివస్య బ్రహ్మహత్యాసీత్. సా చ విష్ణునా లక్ష్మీకాఠిత
భిక్షయా నివారితేతి పురాణే గాథా సాత్రానుసంస్థేయా. అతఏవ విరూ
పాక్షస్యాభయప్రదః. నన్వద్వితీయ బ్రహ్మజ్ఞానినః కుతోస్య భయమత
అహ - విరూపాక్షవిమోహన ఇతి. మోహినీవేష దర్శనే నేతి భావః.
ఆతశ్శివస్య బ్రహ్మజ్ఞానం న సార్వత్రికం. కిన్తు సత్త్వోన్మేష దశాయా
మేవ. అన్యదా తు కామాద్యాపహత ఏవ. కథమన్యథా మోహినీం
దృష్ట్వా కామాతురస్సాస్మదితి భావః. (3)

విరూపనేత్రోపభుక్త విషవీర్య వినాశనః

విరూపాక్ష కృతత్త్రాసో విశ్వభవ్య మహతపాః. 112

నను సత్స్వపి విష్ణోర్విషు శివేనైవ కాలకూటం భక్షితమత శ్చివ ఏవే
శ్వర ఇత్యత అహ - విరూపేతి. భగవదనుగ్రహదేవ తద్విషస్య వీర్యం
నష్టమ్. తచ్చ విషగిళనం భగవదాజ్ఞయైవ కృతమిత్యాహ - విరూపాక్ష
కృతత్త్రాస ఇతి. విరూపాక్షోపి భగవదాజ్ఞోల్లంఘనాద్విభేతీత్యర్థః. నను
బదరీ నారాయణాదౌ విష్ణుస్తపస్తప్యతీతి ప్రథితమ్, తచ్చ తపో విరూపాక్ష

ప్రసాదముద్దిశ్యే వేత్యత ఆహ - విశ్వభవ్యమహతపా ఇతి. లోకక్షేమాయ
భగవతా తపస్తప్యతే. నత్వన్యార్థమితి భావః. (3)

విరూపాక్షప్రజారక్షో విరూపాక్షవిమోక్షదః

విరూపాక్షమతావిష్ట పాషణ్డజనతాపనః.

113

నాయం విరూపాక్షమేక మేవ రక్షితవాన్. కిన్తు తత్ప్రజా అపి.
నకేవలమయం శివాయ విభూత్యాదీనేవ దత్తవా, నపి తు మోక్షమపి దదా
త్యేవ. అవ్యాకృతం భాగవతోఽథ “వైష్ణవః పదం యథాహం విబుధాః
కలాత్యయే” ఇతి శివపచనాత్. య ఏతద్భాగవతం మతం విహాయ వేద
బాహ్యే శైవే పాషణ్డమతే. ప్రవిష్టాస్తే దణ్డ్యస్తే యమే నేత్యాహ -
విరూపాక్షేతి. తాపనః యమదణ్డద్వారేతి భావః. (3)

విరూపాక్షలలాటాక్షి వీరిహోతా హితప్రథః

విధిరుద్రాదికుల్యాంత ర్వృష్ట శక్తి జలామ్బుదః.

114

నను శివే ఫాలనేత్ర మున్మీలయతి సతి మన్మథో దగ్ధః జగచ్చ నశ్య
తీతి స ఏవేశ్వర ఇత్యత ఆహ - విరూపాక్షేతి. శివస్య ఫాలనేత్రే యోఽగ్ని
రస్తి తస్మిన్ భగవతైవ స్వతేజో న్యస్తమ్. “యచ్చగ్నో తత్తేజో విధి
మామక” మితి గీతావచనాత్. కిమ్బహునా బ్రహ్మరుద్రాదిషు సర్వేష్వపి
యా యా శక్తిరస్తి సా సా సర్వాశి వైష్ణవ్యేవేత్యాహ - విధీతి. విధిరుద్రా
దీనామేవ కుల్యానామల్పసరితా మంత్రః వృష్టం శక్తిరూపం జలం యేన
స చాసావమ్బుదో మేఘః. (2)

విధిరుద్రాదిమీనాఘ పూర్ణమాయూపయోనిధిః

విశ్వప్రాణాంతరో విశ్వప్రాణా ధిష్ఠాతృశౌరువః

115

సర్వమపీదం మాయా వైభవమేవేత్యాహ - విధిరుద్రాదిభిరేవ
మీనాఘైః పూర్ణం మాయైవ పయః జలం తస్య నిధిః. న కేవలం శివాది
శక్తిరేవైతదీయా, కిన్తు, ప్రాణశక్తిరపి. యతోయం ప్రాణేషు వర్తతే
ఇత్యాహ. విశ్వప్రాణాంతరః సర్వప్రాణానామంతస్థితః. కేన రూపేణే

త్యత ఆహ - విశ్వప్రాణేష్వపి యదధిష్ఠాతృపౌరుషం పురుషకారోస్తి
తదీశ్వర ఏవ. యద్వా పురుష ఏవ పౌరుషః స్వాధేచ్ఛ. నారాయణాధిష్ఠి
తత్త్వా త్ప్రాణానాం ప్రాణాధిష్ఠాతా పురుషో విష్ణురేవేతి. (3)

వినాయకా భ్యవహృతి క్రియావిఘ్ననివారకః

వినాయకాయుతాధీశ విష్వక్సేనోపసేవితః.

116

అథ గాణపత్యమతం నిరాకరోతి, తత్ర తేషామియముపపత్తిః. వినా
యక ఏవేశ్వరః. సర్వత్ర సర్వక్రియాసు ప్రథమం తస్య పూజ్యమానత్వాత్.
గౌరీశంకర లక్ష్మీనారాయణవివాహయోరపి వినాయకస్యాదౌ నిర్విఘ్న
పరిసమాప్త్యర్థం పూజితత్వాత్ ఇతి. తత్రాహ భాగవతః. అస్మద్విఘ్ననిరా
సాయ వినాయకస్సేవ్యతా మస్మాదిభిః, స్వవిఘ్ననిరాసాయ స వినా
యకః కఙ్క్షదన్యం సేవేత, స చాన్య ఈశ్వరో విష్ణురేవేత్యాహ - వినా
యకేతి. వినాయకస్య అభ్యవహృతి క్రియాయాం యో విఘ్నః తస్యా
యం నివారకః. కించాయం వినాయకః భగవద్దాసవర్గాను ప్రవిష్టఏవే
త్యాహ - వినాయకేతి. వినాయకానా మయుతస్య అధీశో విష్వక్సేనో
భృత్యవిశేషః. తేన ఉపసేవితః కర్తృ కర్తృ ఏకైశో వినాయక ఇతి అనన్త
కర్తృ స్వతీతేషు అనన్తవినాయకా ముక్తాస్సన్తః భగవన్తం సేవన్త ఇతి
అయుతపదనిర్దేశః. (౨)

వినాయక కరాభారా స్నపితశ్రీస్వయం వృతః

వినాయకైకరదన చ్ఛేదశాన్త సుదర్శనః.

117

నను లక్ష్మీగాణపతిరితి కశ్చిద్గణపతిరస్తి. తేన చ సముద్ర మథనే
సముద్రాదుమ్భతా లక్ష్మీరపహృతా. తదర్థం విష్ణోర్వినాయకస్య చ
మహాన్ సజ్గరోద్భూత్. తత్ర చ విష్ణుః పరాజితః. తతో మహతి కారే
అతిక్రాంతే కరుణయా లక్ష్మీర్విష్ణవే పునర్దత్తేతి కాచన కథా శ్రూయతే.
తస్యాః కా గతిరితి శంకాయాం మృషైవ గతిరితి మనసి కృత్య నిశ్చయ
మాహ - శ్రీరేవీ సముద్రా దుత్థితా సతీ పట్టాభిషిక్తా గజైః తత్ర
గజత్వావిశేషా ద్విినాయకేనాపీత్యాహ - వినాయకేతి. కరశ్శుద్ధా తథా
స్నపిత యా శ్రియా చ భగవాన్ స్వయం వృతః. దేవతాన్తరనిషేధ పూర్వ

కమితి భావః. ఏతచ్చ సజ్జేషేణోక్తం భాగవతే. “క్వచిచ్చిరాయుర్నహి
 కీల మజ్గళ”మిత్యాది నా. అనేన లక్ష్యోస్త్వయంవర ఏవ విహితః. న తు
 రాక్షసవిధిర్భలాదాహరణరూప ఇతి ప్రాగుక్తకథాయా అసత్యత్వం
 నూచితమ్. ప్రసజ్గస్తరే విష్ణువినాయకయోరానీ తస్యజర ఇత్యాహ. వినా
 యకస్యైకస్య రదనస్య ఛేదేన కాంతం శమం ప్రాప్తం సుదర్శనం. యస్య
 స తథోక్తః వినాయకే త్యక్తుం భగవతా సుదర్శనే గృహీతే సతి శబ్దర
 విరించ్యాదయో విష్ణుం శరణం జగ్ము స్తతశ్చ కరుణయా సుదర్శనస్య
 అమోఘత్వేన చ వినాయకస్యైకం రదనం సుదర్శనేన భగవాంశ్చిచ్ఛేద.
 తతశ్శబ్దరాదయో ముదితా అసన్. వినాయకస్య చ గర్వః పరిహృతః.
 ఏకదంతశ్చ వినాయకోఽభూదితి భావః. (౨)

వినాయక సముద్గీతో వినాయక వరప్రదః

వినాయక పరిత్రాతా వినాయక భయావహః

118

తస్మిన్నేవ యుద్ధప్రసజ్గే రదనచ్ఛేదానంతరం వినాయకేనాయం
 స్తుతః. తస్మై చానేన పరోదత్తః బహుభోజనరూపః. తథ్చాయం రక్షిత
 వాన్. సుదర్శనకరం విష్ణుం దృష్ట్వా భీతశ్చ వినాయకః. యద్వా నృసిం
 హావతారే విష్ణోరస్మాద్దజ్ఞాననస్య భీతియచితేతి భావః. (౪)

వినాయక శరణ్యాజ్ఞి - ర్వినాయక శుభప్రదః

వినాయకోదరస్థాగ్ని జ్వాలావర్ధనమారుతః.

119

రక్షకత్వాదేవ వినాయక ఏతస్య చరణ శరణం గత ఇత్యాహ -
 వినాయక శరణ్యాజ్ఞి రితి. కుతోస్య శరణ్యత్వమత అహ - శుభప్రదత్వా
 ద్దితి. బహున్నభక్షణ మప్యస్య విష్ణుసుగ్రహాదేవేత్యుక్తమ్. తమేవాను
 గ్రహం దర్శయతి - వినాయకేతి. జఠరాగ్నిం తస్య ప్రదీపయతి అన్తస్త్వి
 తత్వాదితి భావః. (3)

విశ్వజన్తూ దరాగ్న్యత్నా విశ్వాన్నప్రతిపాదకః

విశ్వనాభరాపుణ్యగ్ధో విద్యుత్త్వ త్పుష్పసద్రసః.

120

జఠరాగ్నిరపి స ఏవ తస్య సర్వేషాఞ్చేత్యాహ - విశ్వజన్తూదరా
 గ్న్యత్నా. “అహం వైశ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహమాశ్రితః”

ఇతి గీతా. ఏవమన్నపచనస్య విష్ణుకృత్యత్వం 'ధర్మయత్వా' అన్న దానస్యా
ప్యాహ - విశ్వాన్నప్రతిపాదక ఇతి. నను ప్రీహ్యదయో జలఞ్చప్రాణినాం
జీవనమ్, తత్ర ప్రీహ్యదీన్ పృథివీ దత్తే, జలఞ్చ విద్యుత్త్వదాదయ ఇతి,
భూజలభూతయోరేవ విశ్వాన్నప్రతిపాదకత్వం, నత్యేత్వతస్యేత్వత ఆహ -
విశ్వమృతాయాం పృథివ్యాం యః "పుణ్యో గన్ధః పృథివ్యా" ఇచ్చతి
గీతావచవాత్. తథా యశ్చ విద్యుత్త్వత్వమేవ జలేరసోఽస్తి ప్రాణా
ధార భూతః స ఈశ్వర ఏవ. పుణ్యో గన్ధోఽస్తి ప్రీహ్యది జన్తోదయహేతుస్స
ఈశ్వర ఏవ

విరోచనలసద్రూపం వియచ్ఛబ్దో విటేడ్ధృతిః

విరోచనసఖస్సర్వో విధుజ్యోత్సాన్నివికాతపః.

121

న కేవలం పృథివీజలయోర్గన్ధరసావేవ భగవాన్, కిన్తు తేజఆదిషు
యద్రూపాదికం తత్సర్వం భగవానేవేత్యాహ - సప్తదశనామభిః. అగ్ని
భాస్వరం యద్రూపం వియతి యశ్శబ్దః విటేకి మేరా యా ధృతిః దైర్యం,
విరోచనసఖో వాయుస్తస్మిన్ యః స్పర్శః, విధా చన్ద్రే) యా జ్యోత్సాన్ని
వివిధాః. కాః ద్యుతయో యస్య స విక నూర్వస్తస్మిన్ య ఆతపః
తత్సర్వం భగవానేవ. "జ్ఞానమాత్మని భా నూర్యే చన్ద్రే) జ్యోత్సాన్ని చ
భే ధ్వని"రితి స్మృతిరితి భావః. (౩)

వివశేనధిగామ్భిర్యం విశ్వజ్ఞానం వివిత్సుఖమ్

విశ్వమజ్గళమాజ్గల్యం విశ్వపూరుషపౌరుషమ్.

122

యచ్ఛ సముద్రే గామ్భిర్యం, విశ్వేష్వాత్మసు యత్ జ్ఞానం, వివిది
ఆత్మవేత్తరి యత్సుఖమానందః, సర్వేష్వపి మజ్గళేషు యన్మాజ్గల్యమ్, సర్వే
ష్వపి పురుషేషు పరశురామాదిషు యత్పౌరుషం తత్సర్వం విష్ణురేవ. (౪)

విశ్వమృతాక్షనూ విద్యుద్రుచి - ర్విక్రాంతవిక్రమః

విద్యుత్త్వదుదయో విద్యుద్భజ్గో విధువిభేదనః.

123

భువి యా త్సన్తిః విద్యుతి యా రుచిః, విక్రాన్తేషు యో విక్రమః,
తదేతత్సర్వమీశ్వర ఏవ. ఈశ్వరస్య సర్వాత్మకత్వాదితి భావః. భగవస్మా

యా కార్యత్వాచ్చ సర్వస్య, నను కారణం యత్రప్రకృతికం తత్రప్రకృతికం
కార్యం భవతీతి నియమాత్ యథా గజాద్గజో జాయతే, మనుష్యాన్మనుష్యః
వృక్షాద్వృక్ష శ్చేతి అతః కోత్ర విష్ణుమాయావకాశోఽత ఆహ - విద్యుత్త్వ
దుదయ ఇతి. వసంతే గ్రీష్మే చ నిర్మలం తావద్గగనం సర్వస్య ప్రత్యక్షమ్.
వర్షర్తౌ ప్రాప్తే తత్ర అకస్మాత్తేషా జాయంతే నైతే మేఘా మేఘాజ్ఞాతాః
కారణస్య మేఘస్యాదర్శనాత్. తస్మాదయం మేఘోదయో విష్ణుమాయై
వేత్త్యాహ - విద్యుత్త్వదుదయ ఇతి. విద్యుత్త్వతాముదయో యస్మాత్స
ఇతి విగ్రహ ఏవ ముత్తగత్రాపి. మేఘానాం సన్నికర్షా ద్విద్యుతో జాయ
ంతాం నామ - తాసాం క్షణభంగురత్వం మాయయైవేత్త్యాహ - విద్యుద్విభజ్ఞ
ఇతి. విభోశ్చంద్రస్య విభేదనం విభేదః వృద్ధిక్షయకృతో భేదః యస్మాత్సః.
అయమాశయః ముద్గరప్రహరఘటప్రధ్వంసయోర్యథా న నియత ప్రకృతి
కత్వం, తథావిద్యుద్భజ్ఞ విష్ణుమాయాదీనాశ్చేతి.

వికమ్పకో విషాది సన్నివృత్తి - ర్వివిత్పతిః

వినివృత్తి - ర్విప్రవృత్తి - ర్విభావసుగతి - ర్విదః. 124

జేర్వాయోః కమ్పనాని యస్తాత్స వికమ్పనః. విషనిధేస్సముద్రస్య
సమ్యక్ నివృత్తిర్వేలాసకాళాదితి భావః. యస్మాత్స విషనిధి సన్నివృత్తిః
విభావసో నూర్వస్య గతిర్యస్మాత్స విభావసుగతిః. అత్ర “మేఘోదయ
స్సాగర సన్నివృత్తి రిందోర్విభేద మ్మరితానివాయోః విద్యుద్విభజ్ఞోగతి
రుద్గరశ్చే ర్విష్ణోర్విచిత్రాః ప్రభవన్తిమాయా” ఇత్యనుసంధేయమ్. నను
విద్యుత్ప్రవృత్తి సముద్రనివృత్త్యాదీనాం విష్ణుమాయాహేతుకత్వముక్తమ్.
విష్ణోః ప్రవృత్తినివృత్త్యోః కో హేతురితి శంకాయాం - తస్య న క్వచి
త్ప్రవృత్తి ర్నాపి నివృత్తిః, పూర్ణత్వాదిత్యాహ - వినివృత్తి ర్విప్రవృత్తి
రితి, సముద్రమథనాదిప్వస్య ప్రవృత్తి దర్శనం మాయయైవేతి భావః. అత
ఏవ యే పరమాత్మ తత్త్వవిదస్తే ఏనం సేవస్తే. పతిం భార్యావ - త్ప్రభుం
భృశ్యవచ్ఛేత్యాహ - వివిత్పతిరితి. విం పరమాత్మానం విదస్తీతి వివిదస్సా
త్త్వన్తః, లేషావృత్తిః ప్రభుః, కిన్తేషామేతత్సేవయా ఘృమత ఆహ - విద
ఇతి. విం పరమాత్మానం దదాతీతి విదః “మోక్షమిచ్ఛేజ్జనాగ్దనా” దితి
స్మృతేః. మోక్షస్య పరమాత్మత్వాచ్ఛేతి భావః. న చ విముక్తిద ఇత్యనేన
పునరుక్తిః, మోక్ష స్వరూపజ్ఞాపనాయ నామ్న ఏతస్య అవశ్యకత్వాదితి. (౬)

విశ్వాధికో విటవరా త్యుచ్చితో విటధారయః

విటేంద్రో విటరాట్పుజ్యనిలయో విటవర్ధనః.

125

నను మేఘోదయాదయో మాయావిష్ణోరేవేతి తో నియమోఽత
అహ - విశ్వాధిక ఇతి. న హి విశ్వాంతఃపాతి నాం బ్రహ్మాదీనాం జీవానా
మ్మాయా భవతుమర్హంతి. తేషామేవ మాయాపరతంత్రత్వా త్కిన్తు విశ్వా
ధిక స్త్యేశ్వరస్య విష్ణోరేవేతి భావః. కిన్చ “అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం
వ్యాప్య నారాయణస్థిత” ఇతి “ఊర్ధ్వశ్చ నారాయణః అధశ్చనారా
యణః అన్తర్బహిశ్చ నారాయణ” ఇతి చ శ్రుతే ర్విష్ణురేవేశ్వరః. దర్శిత
శ్రుత్యర్థ నిర్ధారణాయ భగవత ఊర్ధ్వోన్తర్బహి ర్వాప్తిం స్ఫుటయితుం
నిదర్శనతయా సముద్రమథనప్రసజ్గమాహ - తతమన్దర భ్రమణక్షమ మాకార
మాహ - విటవరాత్యుచ్చిత ఇతి. విటవరాన్మేరోర్హిమవతో వా అత్యు
చ్చితః అత్యున్నతః. అధశ్చనారాయణ ఇత్యేతదాహ - విటధారయ ఇతి.
మన్దరస్యాథో భగవాన్కమతయాపేణ వర్తమానస్తం ధరతి. సోపి మన్దరో
భగవానేవేత్యాహ. విటేంద్ర ఇతి. మన్దర ఇత్యర్థః. యద్వా విటేంద్రో
మేరురేవ. “మేరు శ్శిఖరిణామహ” మితి గీతా. గీతాసు హి ఉత్కృష్ట
ముత్కృష్టముదార్థం కణ్ఠతో భగవద్రూపేణ ప్రతిపాద్య తస్మిన్నానాం
సర్వేషామపి “విష్టభ్యాహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగ” దితి
సామాన్యేన భగవద్రూపత్వం ప్రతిపాదితమ్. తతశ్చ మేరువన్మన్దరోపి భగ
వానేవేత్యర్థనిదమ్. ఊర్ధ్వశ్చ నారాయణ ఇత్యేతదాహ - విటరాట్పుజ్య
నిలయ ఇతి. మన్దరస్య శృజ్జే తదాధారతయా స్థితః అన్తర్వాప్తిమాహ -
విటవర్ధన ఇతి. వాసుకి కర్షణాన్మన్దరస్య మధ్యే క్షయే సతి తదంతః ప్రవిశ్య
మన్దరదార్ధ్యం వర్ధితవానిత్యర్థః. (౬)

విషరాణ్మథనో విద్యుత్స్ఫురన్మకరకుణ్డలః

విటకూటాక్రాంతభుజో విషప్రేంద్రవికర్షణః.

126

బహిస్తద్వాప్తిమాహ - విషరాణ్మథన ఇతి. మన్దరస్య బహిస్థిత్వా
సముద్రం మథితవానిత్యర్థః. తన్మథన సామయిక భగవదాకారవైభవం భక్త
బుద్ధ్యారోహసౌకర్యాయ వర్ణయతి. విద్యుతావివ స్ఫురతీ మకరకుణ్డలే

యస్య సః మధనసంరంభాత్కుంజల చలనమితి భావః. భుజైర్విటస్య మస్త
రస్య కూట శ్చిఖరం ఆక్రాంతః, ఊర్ధ్వస్థితేన విష్ణునా భుజైర్మందరకూటో
ధృతః, పతనభయాదితి భావః. విషద్రేన్ద్రో వాసుకిస్తస్య వికర్షణః విశేషేణ
ఆకర్షణకరః. (౪)

విష్ణురద్యుజసన్దోహ పర్యాయాక్రాంతమందరః

విధ్వనత్కరసాహస్ర భర్త్రితార్కకరోత్కరః.

127

విష్ణురతా భుజసన్దోహేన పర్యాయేణ క్రమేణాక్రాంతః మందరో
యస్య సః, దక్షిణకరైస్సర్పాకర్షణే వామభుజా మందరం వేష్టయన్తి.
వామకరైరాకర్షణే తు దక్షిణభుజౌ ఇతి పర్యాయశబ్దార్థః. అస్య చ తదా
సహస్రం కరా ఆసత్. తే తు కరా న సూర్యకరవదలత్యౌ కృతయః కిన్తు
స్థూలతయా లత్యౌ ఏవ. అతఏవ సూర్యకిరణ సహస్రమేతత్కర సహస్రేణ
నిర్జితమేవ. తస్మాత్సూర్యవదయం సహస్రకర ఇతి వస్తుం న శక్యమితి భావః.
యద్వా విష్ణోరద్యుజసహస్రే సూర్యస్య సహస్రకిరణాః పతితాస్సంతః తేషాం
శ్యామప్రభయా స్థగితాత్మాదుణప్రభా బధూఘః ఇత్యాహ - విధ్వనదితి.
కరచలనాత్కంజుణచలనమితి భావః. యథా హుక్కారేణ శత్రుం భర్త్రి
యతి - తథా కింజుణధ్వనినా సూర్యకిరణ సహస్రమితి ధ్వనిః. ఉత్కరస్స
మూహ స్సహస్రమితి యావత్. (౧)

విచలత్కచబృన్దాభ్రమాలాఞ్జనవపుర్థరః

విస్తీర్ణవళిమద్రక్తకణ్ఠో విమృదితస్రజః.

128

విచలతీకచానాం బృన్దమభ్రమాలేవ యస్య తత్తథోక్త మఞ్జనో
భూధర ఇవ వపుర్దేహః తస్య ధరః ధర్తా అఞ్జనాద్రివన్నీలే ఉన్నతే చ
భగవద్వపుషి కాదమ్భినీవ త్కచౌఘశ్చలతి మదనసంరంభాదితి భావః.
విస్తీర్ణావళియోఽస్యస్థితి విస్తీర్ణవళిమాన్. రక్తః రాగవాత్ కణ్ఠో యస్య
సః. విమృదితా స్సృజో యస్య. (౨)

వివల్గత్ప్రభులక్రోణి - రివరణస్మణికంజుణః

విభ్రస్యదూర్ధ్వకాశేయో వివిధద్రుసుమాప్లుతః.

129

పృథులోఽస్య శ్రోణిదేహో విశేషేణ వల్లతే కమ్పతే. మణిమయాని
కంజు-ణాని చ విశేషేణ రణన్తి శబ్దాయన్తే. ఊర్ధ్వకాశేయశ్చ విభ్రశ్యతి
భ్రష్టో భవతి అంసస్థలాదితి భావః. దేవైరస్మిన్నున్నవృష్టిః కృతా. యద్వా
కేశపాశగతాని దేవతరుపుష్పాణి మథనసంరమ్భాచ్ఛరీరే సర్వత్రపతితాని. (౪)

వివిధస్వరసమ్పూర్ణ మజ్జుగీతవినోదనః

విషధీన్ద్రకరోదచ్ఛత్పయః క్షాలితసత్పదః.

130

యథా వల్లవ్యః క్షీరమథనారమ్భే ఆయాసానుదయాన్మనోహరం
గాయన్త్యో మథన్తి, తద్వదయం యావన్మథనమపి గాయతి. ఆయాసాభా
వాదిత్యాహ - వివిధేతి. వివిధైస్సప్తభిస్సర్వైస్సమ్పూర్ణేన మజ్జునా మనో
హరేణ గీతేన వినోదయ త్యాత్మాన మన్యాన్వా తథోక్తః. సముద్రశ్చాస్య
పాదారవిందం కరతుల్యతరజ్జైః పయసాక్షాళయతి మథనక్షోభాదితిభావః. (—)

విభ్రమాక్రాంతవిబుధ వల్లవీదృష్టిమానసః

విస్ఫురద్ధాసవిభవ ధ్వస్తసర్పాది కశ్మలః.

131

విభ్రవైర్విలాసైరాక్రాంతాని విబుధవల్లవీనాం స్వర్గాభీరాజ్ఞనానాం
దృష్టయో మానసాని చ యస్య సః. వల్లవ్యోహి పయోమథనసమయే దర్శ
నీయవిభ్రమా భవన్తి. కిమ్పునర్విబుధవల్లవ్యః. తాసామపి మనోదృష్టిహారి
విభ్రమోన్యేత్యహో అస్య విభ్రమ ఇతి భావః. యథా భువి, తథా దివ్యపి
కామధేనుపయోమథనార్థావల్లవ్యస్సన్తి బోధ్యమ్. విస్ఫురతో హాసస్య
విభవేన ధ్వస్తే సర్వస్య అద్రేశ్చ కశ్మలే యస్య స తథోక్తః. భగవద్ధా
సామృత పానాత్సర్పాదిశ్చ త్యక్తకశ్మలా బధూవతుః. (—)

విధువక్త్రస్త్రితజ్యోత్సాన్ని వర్ధితక్షీరవారిధిః

విశిఖాపాజ్గనిహత లక్ష్మీచిత్రో వినోదభాక్.

132

అలక్ష్మ్యద్విజం స్మితమ్, కింఛిల్లక్ష్మ్యద్విజన్తు హాసితమితి వివేకః. తత్ర
హాసో వర్ధితః. స్మితమాహ - విధ్వితి యథా చంద్రో ఉదితే తస్య జ్యో
త్స్నయా సముద్రో వర్ధతే తథా విష్ణుముఖచంద్రో దృష్టే సతి తస్య స్మితేన

క్షీరాబిర్వర్థత ఇత్యర్థః. అనేనాబ్జేరపి గుణాధానముక్తమ్. మథనసమయే
 లక్ష్మీః క్వేత్యత అహ-విశిష్టైరివాపాజ్జై ర్నిహతం లక్ష్మ్యైః సమీపస్థాయా
 ఇతి భావః. చిత్తం యస్య సః. సర్వమపీదం వినోదాయైవేత్యాహ -
 వినోదభాగితి. (3).

విశ్వావస్వాదిగన్ధర్వ గీయమానగుణోహితః

విధిరుద్రేంద్రాకలిత జయశబ్దో - విషార్దనః.

133

తదానీం విశ్వావస్వాదయో గన్ధర్వా ఏతస్య గుణాన్ కర్మాణి చ
 గాయంతి. విధిరుద్రేంద్రాస్తు జయ జయేతి శబ్దముద్గీరంతి. ఉత్సాహవర్ధనా
 తేతి భావః. ఏవం భగవతా సముద్రే మథితే సతి త్సుభోభవత్సాగరః.
 యో న పూర్వం దేవాసురైః త్తోభయితుమశక్యః సాగరత్తోభో జలత్తోభ
 ప్రయుక్త ఏవేతి విషార్దన ఇత్యుక్తమ్. (3)

విశ్రాణనగుణాక్రాంత కామధేనుసురద్రుమః

విబుధద్విపసజ్కాన్త గతిగామ్భీర్యసద్గుణః.

134

నను మథనాత్పయసి త్సుభే సతి నవనీతం జాయతే. ప్రకృతే పయః
 త్తోభాత్కిములమాసీదత అహ - కామధేనుః కల్పవృక్ష విరావత శ్చేతి
 త్రయం తావజ్జాతమ్. ఏతేషాం కారణస్తు భగవానేవ. తస్య గుణాశ్చ
 ఏతేషు సజ్కాన్తమణీయాః. కారణగుణానాం కార్యే సజ్కాన్తమణిన్యా
 యాత్. ఏవం స్థితే కస్మిన్కార్యే కో గుణస్సజ్కాన్త ఇత్యత అహ -
 విశ్రాణనేతి. కామధేనుసురద్రుమయోరేతస్య ఔదార్యం సజ్కాన్తమ్
 గజే తు గతిగామ్భీర్యం సజ్కాన్తమితి. అత్ర సమవాయి కారణగుణా
 నామేవ కార్యే సజ్కాన్తస్తి ర్న తు నిమిత్తకారణగుణానామితి తార్కిక
 సమయ విరోధః ప్రతిభాతి. తథాపి న సోత్ర ప్రసరతి. మాయాయాం
 సర్వసమ్భవాదితి. (౨)

విధుమణ్డలసజ్కాన్త ముఖకజ్జప్రభాకలః

విబుధాశ్శోప సజ్కాన్త వైశద్యవిశదశ్రవాః.

135

అస్య ముఖపద్మే యా కాన్తిస్తస్య లేశ ఏవ చంద్రమణ్డలే సజ్క్రాంతః
అనేన విధుముఖయో మహాత్తార తమ్యమితి నూచితమ్. ఏతస్య కీర్తే
ర్యదైవశద్యం శుభ్రత్వమస్తి తదుచ్చైశ్శ్రవసి సజ్క్రాంతమ్. విశదశబ్దోత్ప
నిర్దోషత్వవాచీ విస్తీర్ణత్వవాచీ వా. (౨)

విబుధాహార సజ్క్రాంత మాధుర్యమధురాధరః.

విబుధక్షితి వామాక్షీ క్రాంతసౌందర్యవిగ్రహః. 136

మధురే ఏతస్యాధరే యన్మాధుర్యం తదమృతే సజ్క్రాంతమ్.
యదేతస్య విగ్రహే సౌందర్యం తదస్సరిస్సు సజ్క్రాంతమ్. విబుధక్షితిస్సర్వః.
వామాక్ష్యస్త్రీస్యః. (౨)

విషరత్నోపసజ్క్రాంత తేజా విశ్వప్రమాణదిత్

విశ్వవ్యవస్థాసన్ధాతా విశ్వసజ్గిహ నిగ్రహః. 137

ఏతస్య తేజః కాస్తుభే చింతామణౌ వా సజ్క్రాంతమ్. కథం దేవా
సురై రక్షుభితస్సాగర ఏకేన విష్ణునా త్సుభిత ఇత్యత ఆహ - విశ్వప్రమాణ
దిత్. సముద్రజలస్య సర్వస్య చ యద్యత్ప్రమాణం తత్సర్వమయం వేద.
న త్వన్యే. తతశ్చ లక్ష్మ్యవిద్భిః ప్రయుక్తశ్మరో యథా లక్ష్మ్యం త్కోభయతి,
తద్వత్ప్రమాణజ్ఞేనానేన కృతం సర్వం ప్రమేయం సఫలమ్భవతి. న త్వన్య
దితి భావః ప్రమేయం కార్యమ్ కథమస్త్యేవ ప్రమాణవిత్త్వమత ఆహ -
విశ్వవ్యవస్థాసన్ధాతేతి. సర్వేషామపి భూతానాం భౌతికానాం లోకానాం
వ్యవస్థా అనేనైవ కృతా. అతస్సర్వస్య ప్రమాణమయం వేద. అతఏవ
సర్వస్య నిగ్రహః నిగ్రహయోరయమేవ శక్త ఇత్యాహ - విశ్వేతి. సజ్గి
హోఽమగ్రహః. (౪)

విషరాట్చక్రరక్షాఘ చిత్రితాకారపుష్కరః

విషాక్లేద్యో విషాదాహ్యో విషధి - ర్విషనాశనః. 138

నను సముద్రమధనసమయే కిమయం త్సుభితోద్వేల సాగరతరజ్గళికర
పరమ్పరాభిః పరిభూత ఇత్యత ఆహ - విషరాడితి. విషరాడసామ్పతి

స్తస్య శీకరాణామేవ ఋతూణాం నక్షత్రాణామోషేన బృన్దేన చిత్రితమల
జ్ఞాతమ్. ఆకార ఏవ పుష్కరం గగనం యస్య సః యథా గగనస్య
నక్షత్రైః న కాపి త్పతిః ప్రత్యుతాలజ్ఞాతిస్తథా. శీకరైర్విష్ణుదేహస్యే
త్యర్థః. అత ఏవాయం విషే జలేన అక్షేద్యః క్షేదయితుమశక్యః. నను
సాగరా దుత్థితేన కాలకూటేన కృతోస్య పరిభవ ఇత్యత ఆహ - విషా
దాహ్య ఇతి. తత్ర హేతుమాహ. విషధిరితి. యస్తాద్విషమాసీ త్వసముద్ర
ఈశ్వర ఏవ. “సరితాం సాగరోస్మ్యహ”మితి గీతావచనాత్. సముద్రగతం
మాలిన్యమేవ హి విషం, తేన కథం సముద్రస్య త్పతి స్సాన్వితి భావః.
యన్నామస్మరణాదిభిర్భుక్తమపి విషం నిర్వ్యోమ్భరతి తస్య కథం విషా
త్పరిభవ ఇత్యాహ - విషనాశన ఇతి. భిక్తానామితి భావః. (౫)

విశ్వమాతృస్మరోక్తేషా విశ్వమాతృస్వయంవృతః

విశ్వమాతృకటాక్షైశి పీయమానపదామ్బుజః.

139

సముద్రమథనప్రసజ్ఞాత్త దుత్పన్న లక్ష్మీస్వయంవర సామయిక భగ
వచ్ఛృంగారమాహ - ధ్యాతృబుద్ధిసౌకర్యాయ. భగవంతం విహాయ సముద్రం
గతాయా లక్ష్మ్యః పునరుత్థానంకథ మిత్యత ఆహ - విశ్వమాతృస్మరో
క్తేష ఇతి. మదన శరార్ధితాయా స్తస్యాః పునర్భగవ ద్వరణార్థ ముత్థాన
ముచితమితి భావః. స్మరోక్తేష కార్యమాహ - విశ్వమాతృస్వయంవృతఇతి.
తస్యా భగవతి ప్రేమాతిశయమాహ - విశ్వమాతేతి. విశ్వమాతా లోక
జననీ రమా, తస్యాః కటాక్షైరేవాళిభిర్భ్రమరైః పీయమాన మత్యంతాసక్త్యా
దృశ్యమానం ఆస్వాద్యమానఞ్చ పదమేవామ్బుజం యస్య స తథోక్తః.

విశ్వమాతృ సమానాత్నా విశ్వమాతృ పరీక్షితః

విశ్వమాతృ స్మితాహారో విశ్వమాతృపదాజ్జితః.

140

వస్తుతో లక్ష్మీనారాయణయోర్న కోపి భేద ఏకత్వాతత్త్వదిత్యాహ -
విశ్వమాత్రా సమానః అభిన్నః అత్మా స్వరూపం సచ్చిదానందాత్మకం
యస్య స తథోక్తః. విష్ణురేవ పరతత్త్వ మిత్యయమంశో లక్ష్మ్యేవ పరీక్ష్య
నిరీతః. అతో నాస్మా స్వాగ్రహః కార్య ఇత్యాహ భాగవతః. విశ్వ
మాతృపరీక్షిత ఇతి. అనేన యదర్థం సముద్రమథనమత్ర వర్ణితం, తత్ఫలం

విష్ణుపరతత్త్వ నిర్ణయరూపం దర్శితమితి బోధ్యమ్. యథాలక్ష్యైః విష్ణో
ప్రీతి స్తథా విష్ణో ర్లక్ష్యమపీత్యాహ - విశ్వమాతృస్మితాహార ఇతి. విశ్వ
మాతృ స్మిత మమృతాదప్యధిక స్వాదమితి భావః. తదేవాహారో యస్య
సః, స్మితేన లక్ష్యస్వస్మిన్ ప్రసాదమనుమియ పీతామృతవద్భుజం
తుష్యతీత్యర్థః. తత్ప్రసాదైక ప్రవణతామాహ - విశ్వమాతృ పదాఙ్కితః.
విశ్వమాతృః పదాభ్యామఙ్కితశ్చిహ్నితః వక్షసీతి భావః. (౪)

విశ్వమాతృకలాభూషో విశ్వమాత్రధరస్సృహః

విశ్వామ్బిరోరోజకుమ్భ నాభిలేసాయితాకృతిః. 141

విష్ణోస్సైవభూషణమిత్యాహ - విశ్వమాత్రైవ కలా చంద్రరేఖా
భూషో యస్య సః. కుతస్తాం వక్షసి భూషణత్వేన ధృతవానత ఆహ. విశ్వ
మాత్రధరస్సృహ ఇతి. వక్షోగత కాంతాధర వానస్య సులభత్వాదితి భావః.
యథాలక్ష్యైర్విష్ణువక్షసి శేలే తథా విష్ణురపి లక్ష్యవక్షసీత్యాహ. విశ్వామ్బి
కేతి విశ్వామ్బికాయారమాయా ఉరోజకుమ్భయో రాభిలేసాయితా
కస్తూరీ లేపవతుల్యా ఆకృతిర్యస్య సః. (3)

విశ్వమాతృముఖామ్భాజ కస్తూరీతిలకద్వయః

విశ్వమాతృశిరోజాఘ మేఘమణ్డలభృత్కరః. 142

విష్ణోర్ద్వప్తి లక్ష్య ముఖకమలే కస్తూరీ తిలకవల్లగతి. విష్ణోర్నీలత్వా
త్ద్వప్తేరపి నైల్యమతోత్ప్రేక్షితమ్. దృశేతి టాబంతః. భగవానయం
లక్ష్యైః కేశపాశం మేఘబృన్దమివ కరేణ బిభర్తి. స్పర్శసౌఖ్యమనుభవితు
మితి భావః. (౨)

విశ్వమాతృకుచోర్ద్వధ్ర విశ్రాంతాద్భృతవారిదః

విశ్వమాతృముఖానజ్క చంద్రమణ్డలమానదః. 143

రతిశ్రమాపనోదాయ లక్ష్యైః వక్షోరుహయుగ శే అలీవ సంశ్లిష్టత్వా
దద్వితీయాయ మానే శయానోయం భగవాన్ ఆకాశగమనతత్తదేశ ప్రవ
ర్ణప్రయుక్త శ్రమాపనోదాయ పర్వలేశయానో విచిత్రమేఘ ఇవ భాతి.

తాకికమేఘస్య విష్ణుసామ్యం వస్తుమయుక్తమిత్యద్భుత శబ్దప్రయోగః.
విశ్రమ్య చ తత్ర భగవాన్ శనైరున్మీల్య నయనే తస్యా ముఖచంద్రమా
లోక్య అహోనిష్కళంకోయం చంద్రబిమ్బ ఇతి బహుమానయతి. మానం
సన్మానం దదాతీతి మానదః. (—)

విశ్వమాతృముఖామౌభజ పీయమానా ధరామృతః

విశ్వమాతృభుజవ్యాజి చమ్పకస్రగ్లసద్గళః. 144

న కేవలం లక్ష్మ్య అధరే విష్ణోస్సప్తహా కిన్తు విష్ణ్వధరే లక్ష్మ్య
అపి అతః స్వోపరిశయాన శ్రీనారాయణాధరామృతం లక్ష్మీర్ముఖకమ
లేన భృశమ్పిబతి. అపి చ భుజాభ్యాం విష్ణోర్గళమాలిజ్గతి తదానీళ్లు భగ
వతోరచ్ఛమ్పక మాలయైవ అలజ్క్రతో భాసతి. (—)

విశ్వమాతృకుచద్వంద్వ పీడితోరస్థలసజః

విశ్వమాతృద్వశాభృజ్జీ పీతహృత్పద్మ సద్రసః. 145

కిళ్లు లక్ష్మీస్సవయం గాఢమాలిజ్గతి విష్ణుమిత్యాహ - విశ్వమా
త్రితి. విశ్వమాతృః కుచద్వంద్వం పీడితా ఉరస్థలేస్రజో మాలాయస్య
స తథోక్తః. స్రజేతి టాబంతశబ్దః. విశ్వమాతృ ద్వశాభిరేవ భృజ్జీభిః
పీతః హృత్పద్మ సన్ వర్తమానః రసః ధైర్యరూప ఆసవో యస్య స
తథోక్తః. లక్ష్మీకటాక్షనిహతస్య విష్ణోః కా నామ ధైర్యకథేతి భావః.

విశ్వమాతృకపోలాంతః ప్రతిబిమ్బిత సన్ముఖః

విశ్వమాతృముఖామౌభజ ప్రతిమాభృత్కపోలకః. 146

కస్మింశ్చిద్భద్రనవిశేషే ఉభయోర్ముఖ సన్నికర్షే భవతి సతి తదా
నీం లక్ష్మ్యం కపోలే భగవన్ముఖం ప్రతిఫలితమ్. భగవత్కపోలే చ లక్ష్మీ
ముఖం ప్రతిఫలితమ్. కపోలయోరాదర్శతుల్యత్వాదితి భావః. అనేనాన
యోర్దామృత్యం సమీచీన మితి ధ్వనితమ్. (—)

విశ్వమాతృశవోభూమా కుక్కురశ్వేతితాననః

విద్రుమీశ్వతపదామన న్నాసికామశక్తికాధరః.

147

అథం జిఘ్నుం భగవంతం మామేతి నిషేఘం లక్ష్మ్యం శిరః
కమ్పనం మర్వన్త్యాం తదీయశ్రవణాగ్రగత వజ్రమణిఖచిత తాటక్కుచలన
ప్రయుక్త శోభాభాశధశ్యాదభగవన్ముఖం శ్వేతమాసీత్. తతశ్చనక్తైర్గృ
హీతే లక్ష్మ్యధరే భగవతా తదానీం భగవదధరపద్మరాగమణిప్రభా సమ్ప
రాల్లక్ష్మ్య నాసాగ్రావలమ్బి ముక్తాభం విద్రుమవదరుణమాసీత్ ఇతి
తన్మణిశ్చయమ్. (౨)

విశ్వమాతృశిరస్సోరీ శ్లిష్టగజ్జాకృతాప్లవః

విశ్వమాతృద్వగన్తాభా త్రిణవీలోత్తరాధరః

148

భగవతి లక్ష్మ్యమూర్ధాన మాఘాతవతి సతి ఉత్పేక్షతే భాగవతః.
విశ్వమాతు శ్శిరసి యా సోరీ శ్లిష్టగజ్జా యమునయాసక్తా గజ్జా అతిశయో
క్త్యా ఇతస్తతః కేశబృద్ధసజ్జతా నీచుస్తవీధిః తస్యాం కృతః అప్లవ స్సాన్నినం
యేన స తథోక్తః దృశేతి భావః. అథవిశ్వమాతు ర్ద్వగన్తానా మాభయా
క్షణంవీలో ఉత్తరాధరా ద్విణో యస్య స తథోక్త శ్చుమ్మనసమయే ఇతి
భావః. (౨)

విశ్వమాతృద్వగమ్భాజ సజ్కోచోన్మేషకేక్షణః

విశ్వమాత్రలకాక్షేపా సహనేన్దుగలానఖః

149

ఏకసుభయో శ్చుమ్మనాల్లిజ్జనాది స్వవిశేషేషి. సమానకాలే ఉభ
యో రుజ్జుమ్భా నాసీత్. ఏకస్యాస్త్రపితత్వాదిత్యాహ - విశ్వమాతుద్వ
గమ్భాజయోస్సజ్కోచ మున్మేషఞ్చ దత్త ఇతి. తథోక్తే ఈక్షణే యస్య
సః. యదా భగవాన్మేత్రే ఉస్మిలయతి తదా లక్ష్మీర్హియా నేత్రే సజ్కో
చయతి. యదా తు స నేత్రే నిమిలయతి తదా ప్రేమాతిశయాల్లక్ష్మీనేత్రే
ఉస్మిలయతి. అతో నైకదా తయోర్వీక్షణవ్యాపార ఇత్యర్థః. యద్వా
భగవతస్సూర్యేన్దు సయసత్వాదేకం సూర్యనయనం లక్ష్మ్య నేత్రరూపం
కమల మున్మేషయతి. అన్యచ్ఛచన్ద్రరూపం నిమేషయతి. అయఞ్చ

భగవాన్ సురతసమృద్ధవశాత్స్వనిశ్శాన్తసవశాద్వాచలితాన్ లక్ష్మ్యే అలకాన్
 పునస్సమీకరోతి నైభారిత్యాహ - విశ్వమాత్రితి. విశ్వమాతురలకానాం య
 ఆక్షేపశ్చలనం తస్య అసహనా ఇన్దుకలాతుల్యా నఖా యస్య సః. ఆత్రాల
 కానాం తమోమయత్వాదిన్దుకలాతుల్యానాం నఖానాం తదాక్షేపాసహన
 ముచితమితి ధ్వనిః. విశ్వమాత్రలకానామితి కర్తరి ఏష్ఠీ. ఆక్షేపః పరాభవః
 ఇతి తత్తార్థః. నచ నఖానామారుణ్యాత్కర్థం ఇన్దుకలాతౌల్యమితి
 వాచ్యమ్. అగ్రనఖానాం శ్వేతత్వ ప్రత్యక్షాదితి. (౨)

విశ్వమాత్రాననాదర్శ వృన్తశ్చిబుక ధృత్కరః

విశ్వమాత్రోష్ఠపీయూష పానత్యక్త సుధాఘటః. 150

ప్రణయకలహే చిబుకం ధృత్వా లక్ష్మీం ప్రార్థయతీత్యాహ. విశ్వ
 మాతురాననస్యైవా ధర్మస్య దర్పణస్య వృన్తవదాచర చ్చిబుకం ధరతీతి
 చిబుకధృత్ కిరో యస్య స తథోక్తః. చిబుకం ధృత్వా ప్రతికూలం
 పుత్రాదిక మనునయన్తి విద్వాంస ఇతి ప్రసిద్ధమ్. తద్వత్సురత ప్రతికూలాం
 లక్ష్మీం విష్ణురపీతి భావః. సుధాయాం లక్ష్మ్యధరామృత మాధుర్యతుల్య
 మాధుర్యాభావా ద్ధ్వన్తర్యవతారే హరిణా సుధాఘట స్త్యక్తఇత్యు
 త్పేక్షతే. విశ్వమాత్రోష్ఠేతి. విశ్వమాత్రోష్ఠపీయూష పానేన హేతునా
 త్యక్తసుధాఘటో యేన స తథోక్తః. (౨)

విపశ్చీస్వరజి ల్లక్ష్మీగానమాధుర్యవిస్మితః

విశ్వమాతృ స్వర్ణలతా వపన్తాయిత విగ్రహః. 151

న కేవలం లక్ష్మ్యే అధర ఏవ మధురః, కిన్తు గానమపీత్యాహ -
 విపశ్చీ వీణా తస్యాస్వరం ధ్వనిం జయతీతి జిత్. తచ్చ తల్లక్ష్మ్యే గానం
 తస్య మాధుర్యేణ విస్మిత స్పృహత విస్మయః వసన్తయోగేన లతేవ విష్ణు
 యోగేన లక్ష్మీః పున్యతి. పుష్పవికసనే వికసనశ్చ లక్ష్మ్యే అనన్త ఏవేతి
 బోధ్యమ్. స్వర్ణలతేత్యనేన వసన్తస్య స్వర్ణలతా పుష్పజననసామర్థ్యం
 నాస్తీతి వసన్తశతసాదృశ్యం విష్ణుసౌందర్యస్య వ్యజ్యతే. (౨)

విశ్వమాతృ శ్రుతిద్వంద్వ భూషణాయితభాషణః

విశ్వమాతృనచఃపుష్ప మగన్దాపూరితా శయః.

152

ఉ భావిమా రహసి కిమపి మన్తయేతే ఇత్యాహ. విశ్వమాతృ శ్రుతిద్వంద్వస్య భూషణవదాచరితాని భాషణాని యస్య. విశ్వమాతృ ర్వచో రూపేషు పుష్పేషు యో మరద్దః తేన ఆసమన్తాత్పూరిత ఆశయశ్చిత్తం యస్య సః. ఆనోయ్యభాషణైరనోయ్యం హృష్టావిత్యర్థః. (—)

విశ్వమాతృస్వర్ణపుత్రీ భూషితాజ్యోవశోభితః

విశ్వమాతృ మనోజ్ఞాంస లక్ష్మీలాలిత సద్భుజః.

153

ప్రేమాతి శయాల్లాలనార్థం వా తామజ్యే ధృతవా నిత్యాహ - విశ్వమాతృవ స్వర్ణపుత్రీ సువర్ణమయీ ప్రతిమా తయా భూషితేనాజ్యేన ఉపశోభితః. తాదృశా మూర్త్యా అజ్యే స్వభుజౌ న్యస్తవా నిత్యాహ - విశ్వమాతృ ర్మనోజ్ఞాస్య ఆంసస్య మనోజ్ఞా యో రంసయోరితి వా. “స్తనా దీనాం ద్విత్వవిశిష్టా జాతిః ప్రాచ్యే”ణేతి వచనాత్. యా లక్ష్మీశోభా తయా లాలితస్య శోభనః భుజః యస్య సః. అనేన ఆహా భగవద్భుజ సౌందర్యం యల్లక్ష్మ్యంసలక్ష్మీరపి తల్లాలయ తీతి ధ్వనితమ్. (—)

విశ్వామృకరకజ్జాతః ఖాభారశ్చిత స్తనః

విశ్వామృకాద్గ సిలాబపూజితో విశ్వమన్మథః.

154

తాదృశీ లక్ష్మీశ్చ విష్ణోరంసే సవ్యం భుజం స్థాపయామాస. తేన లక్ష్మీకరకమల నఖకాంతి ర్విష్ణు దక్షిణస్తనదేశే ప్రస్ఫుతా సతి తం స్తనం రక్తం కరోతి. న చ పుంసాం కుతః స్తన ఇతి వాచ్యమ్. “వ్యాధం హరిన్మణి వృష స్తనయోరముష్య ధ్యాయేద్ద్యయం విశదహారమరీచిగౌర”మితి భాగ వతాత్. పుంసామపి స్తనచిహ్నమస్త్యేవ. స్తనాభోగస్తు నేతిబోధ్యమ్. లక్ష్మీరముమపాజ్ఞైరేవ నీలేనీవరైః పూజయతి. ప్రేమాతిశయాత్పశ్యతీత్యర్థః. మన్మథస్తు తరుణీనామేవ. భగవాంస్తు విశ్వస్య సర్వస్యాపీత్యాహ ర్థః. విశ్వమన్మథఇతి. అతో లక్ష్మ్య అస్మిన్ కామ ఉచిత ఏవేతి భావః. (—)

విశ్వామూర్తైశికామోదా ప్రమాణకేళి విచక్షణః

విశ్వామూర్తస్పర్శ సుఖితో విశ్వామూర్తమూర్థచుంబినః. 155

తథా ఆజ్ఞాస్థితాయా లక్ష్మ్యైః కబర్యాం యం ఆమోదః తమయం భృశం జిఘ్రతి. తత్ర కుశలత్వాత్. అస్యాశ్చ స్పర్శేనాయమతీవ సజ్జాత సుఖః అస్యా మూర్థానం చ చుమ్బతి. (3)

విశ్వామూర్తమోహపాశాభ వనమాలానిధూషితః

విశ్వామూర్తకుచకాశ్మీర రజ్జితోత్తరసత్పటః. 156

భగవతి లక్ష్మ్యై అతిదీప్తో యో మోహపాశోస్తి స ఏవ భగవద్వపుషి వనమాలాకారేణ ప్రతిభాతి యద్వా భగవతో లక్ష్మ్యం యో మోహపా శోస్తి స ఏవ హృద్య మిత్యా హృదయాద్భహిర్గతో వనమాలా రూపేణ దృశ్యతే. ఏవం మోహతిశయా దేవ ఆలింగనసమయే లక్ష్మీ కుచకుజ్జుమ సంసర్గేణ మలినీ భూతమపి శోభనముపరివస్త్రం భగవాన్విహతుం నోత్స హతే. (—)

విశ్వమ్భురాలసత్ప్రసృతో విశ్వామూర్తదృఢసౌహృదః

విశ్వమ్భురావిశ్వమాతృ మణ్డితో భయపార్శ్వకః. 157

ఏవం లక్ష్మ్యై సహ రమమాణే భగవతి క్షమాశాలిన్యపి భూదేవీ కిఞ్చిత్కాలం క్షమాముషేత్య తతిస్స్వయ మతీవ విరహాతురా భగవన్తమే వోపగతే త్యాహ - విశ్వమ్భురేతి. యద్వా ఏవం భగవన్త మనుకూలనాయ క త్వేనోపవర్ణ్య అథదక్షిణనాయకత్వేన వర్ణయతుం తాప ద్వితీయ భార్యా సమ్మన్త మస్య వర్ణయతి. విశ్వమ్భురాలసత్ప్రసృత ఇతి. విష్ణానరసి లక్ష్మీం ధృతవతి సతి స్వయం తత్పురో గన్తుమసహమానా సతి భూదేవీ విష్ణోః పృష్ఠే ఏవ స్థితేత్యర్థః. కూర్మాద్యవతారేషు భువం విష్ణుః పృష్ఠే ధరతీతి వా భావః. స్త్ర్యన్తరాగమేపి విష్ణునా లక్ష్మ్యం సౌహృదం నశిధిలీకృత మిత్యాహ - విశ్వామూర్తదృఢసౌహృద ఇతి. తస్యాః ప్రధానమహిషీత్వా దితి భావః. భువః కాగతి రత ఆహ - వక్షస్ఫులాదజ్ఞాస్థలాద్వా లక్ష్మీ

మహరోప్య దక్షిణపార్శ్వే లక్ష్మీం వామపార్శ్వే భూమిశ్చ ధృతవా
నిత్యాహ - విశ్వమృతేతి. “శ్రియా చ మహ్యా చ సహోపవిష్ట”మితి
బ్రహ్మణ్డపురాణాదితి భావః. (3)

విశ్వమృతాధృతామృతాఞ్చ చ్చత్తో విశ్వమృతాప్రియః

విశ్వామృతకరగ స్వర్ణ వాల వ్యజనవీజితః. 158

భూశ్చ లక్ష్మీశ్చాస్య కాంకాం సరిచర్యాం కురుత ఇత్యత ఆహ.
భూరస్య అమృతమయం చత్రం ధరతి. లక్ష్మీస్తు సువర్ణమయవాలవ్యజనేన
అముం వీజయతి. యథా శ్రియ స్తథా భువోప్యస్మిన్ పరమా ప్రీతిః. (3)

విశ్వమృతావిశ్వమాతృ వామసవ్యకుచగ్రహః

విశ్వమృతా విశ్వమాతృ న్యస్తైకై కామ్బుజేక్షణః 159

ఉభయత్రసమానాస్య చ ప్రీతిరిత్యాహ. మధ్యే స్థితో భగవాన్మృత
ద్వయం శ్రియో భువశ్చ అంసయోః ప్రసారయిత్వా వామపార్శ్వస్థితాయా
భూదేవ్యా వామం కుచం వామకరేణ గృహ్లాతి, దక్షిణపార్శ్వస్థితాయాశ్చ
దేవ్యాశ్చ దక్షిణం కుచం దక్షిణకరేణ గృహ్లాతి. తథా వామం నయనం
భువి న్యస్తం. దక్షిణశ్చ లక్ష్మ్యం. ఉభే అపి ఏకదైవ ఉభయనేత్రా
పాక్షాభ్యాం పశ్యతీత్యర్థః. (2)

విశ్వమృతా సముల్లాసో విశ్వామృతమానవర్ధనః

విశ్వామృతమనయాభిజ్ఞో విశ్వామృతచనానుగః. 160

లక్ష్మ్యహృదయమృరీక్షేతుం యదా భగవాన్ భూదేవీం స్తుత్యా
దిభిస్సమ్యగుల్లాసయతి, తదా లక్ష్మ్య మానః ప్రవర్ధతే. “స్త్రీణామీర్ష్యా
కృతః కోపో మానోఽన్యాసంగిని ప్రియే” ఇతి తల్లక్షణమ్. తతశ్చ
తస్యామాన మపోకర్తుం తామయమనునయతి మృగుమధురవచన రచనాభిః
ప్రణిపాతైశ్చ. అయమనునయే అతీవ కుశలః. అనునీతా చ సా యది
త్వమ్మద్వచనే తిష్ఠసి తర్హి త్వయ్యహం ప్రసన్నా స్యామితి భగవతా సన్ని
కరోతి. తతస్తదైవ భగవాన్లక్ష్మీవచన మనుసృత్య ప్రవర్తతే. (౪)

విశ్వమృరావిశ్వమాత్మ సవ్యాసవ్యకరగ్రహః
విశ్వమృరా కృష్ణవేణీ సంసేవా సుఖతాశయః

161

తథాపి మధ్యస్థోయం భగవాన్ విశ్వంభరాయా స్సవ్యం కరం
శ్రియో దక్షిణాంచ కరం స్వవామసవ్యకరాభ్యాం గృహ్లాతి. విశ్వమాత్మ
శిరోజౌఘమేఘమణ్డలభృత్కర ఇత్యనేన యథా లక్ష్యైః కేశపాశం భగ
వాన్ గృహ్లాతీత్యుక్తమ్, తథా భువో పీత్యాహ. విశ్వమృరాయాః కృష్ణా
నీలా యా వేణీ కేశపాశవిశేషః తస్యాస్సంసేవయా సమ్యక్ సేవయా స్పర్శ
నాఘ్రాణ చుమ్బనాది రూపయా విశ్వమృరాయాం భూమా యా కృష్ణ
వేణీ కృష్ణానదీప్రవాహ స్తస్యా స్సంసేవయా స్నానపానాదిరూపయేతి చ
సుఖితస్సౌజ్ఞాతసుఖ ఆశయశ్చిత్తం యస్య స తథోక్తః. ఏకత్ర మదనతా
పాపగమాత్, అన్యత్ర ఆతపతాపాపగమా దధ్యాత్మికాది తాపాపగమా
దితి వా భావః. కృష్ణానదీసేవయా సర్వతాపనివృత్తిస్మరణాత్. (౨)

విశ్వమృరోపధిభుజో విశ్వామ్భాశిపూదరః

విశ్వమృరాశ్లేషిదివ్య భవ్యార్చావిగ్రహాయుతః.

162

ఏవం జాగరణసమయే త్రయాణాం స్థితిముక్త్యా నిద్రాసమయే ఆహ-
ఏతస్య భుజమేవ వామమితి భావః. ఉపధిం కృత్వా విశ్వమృరా శేతే.
తథా ఏతస్య ఉదరే ఏవ కశిపా శ్రీశ్చేతే. నన్వేపం దక్షిణనాయకత్వేపి
విష్ణోర్నిత్యం తద్దాశ్లేషసుఖలాభో లక్ష్యైః ఏవ తదురోగతత్వాదిత్యత
ఆహ - విశ్వమృరా మాశ్లిష్యతీతి విశ్వమృరాశ్లేషి దివ్యం భవ్యం శుభావ
హం ఆర్చావిగ్రహాణాం వేద్యురేశ్వర రజ్జనాయక భద్రాద్రిరామాదీనా
మయుతం యస్య స తథోక్తః. (3)

విశ్వమృరాగర్భధాతా విశ్వమ్భాభోగవర్ధనః

విశ్వమృరాసముద్ధర్తా విశ్వామ్భానిత్యసంయుతః.

163

ఏవం దక్షిణస్య విష్ణో స్సమృద్ధాద్భవ ఏవ గర్భలాభః. లక్ష్యైస్తు
భోగ ఏవ ఫలమిత్యాహ. విశ్వమృరాయాం భువి ప్రకృతో గర్భస్య
జగద్రూపస్య ధాతాజనకః. విశ్వమ్భాయా భోగస్సమృద్ధాగ్రసచ్ఛిద్దనాదిర్వా

తస్య వర్ధనః పృథ్వికరః. న కేవలం భువో గర్భధాతా కిన్తు తదుద్ధారకో
పీత్యాహ. విశ్వమ్భరా సముద్ధర్త్వా వరాహవతారే. ఇతి భావః. విశ్వా
మ్భయా తు నిత్యమయం సంయుత ఏవ. “సా విష్ణోరనపాయీ” నీతి
స్మృతేః.

విశ్వమ్భరానిత్యబద్ధు - ర్విశ్వమ్భాజన్మభూరుచిః

విశ్వమ్భరాకరామ్భాజ శుకసంస్తుత సద్గుణః.

164

భువోయం సహజో బధుః. భూవిష్ణోర్వివాహాది జన్యసంబంధా
భావాత్ ఇతి భావః. విశ్వామ్భాయా జన్మభూస్సముద్రస్తస్మిన్ రుచిశ్చ
స్య సః. “శ్వశురగృహనివాస స్వర్గతుల్యో జనానా”మితి వచనా దితి
భావః. భువస్తు పితైవ నాస్తి. కుతస్తత్ర విష్ణోః ప్రీతికథేతి బోధ్యమ్. విశ్వ
మ్భరాయాః కరామ్భాజే కశ్చన శుకోస్తి. స చ దిభ్యః తేన భగవద్గుణాః
స్తూయంతే. “శ్యామాం విచిత్రాం శుకపద్మహస్తా”మితి శ్రుతేః. (3)

విశ్వమ్భరాగర్భలీన దివ్యావధి సముద్ధరః

విశ్వమ్భరాధేనువృషో విశ్వధర్మపరాయణమ్.

165

భగవానయం పృథ్వవతారే భూగర్భలీనా దివ్యావధి స్సమ్యగుద్ధృ
తవాన్. విశ్వాన్నదానార్థమితి భావః. ఉక్తఞ్చేదమస్య జనకస్య జన్య
జగద్రక్షణమ్. యదేయం భూమిగ్గోరూపధారిణీ తదా ధర్మాత్మా భగ
వాన్ వృషరూపో భవతీత్యాహ. విశ్వమ్భరా ధేనువృష ఇతి. విశ్వమ్భరా
యాఏవ ధేనోర్వృష ఏవ వృష ఇతి శ్లిష్టరూపకమ్. వృషో వృషభో
ధర్మశ్చ. అతఏవాయం విశ్వధర్మపరాయణమ్. విశ్వేషాం సర్వేషాం ధర్మా
ణాం పరమయనం స్థానమ్ (3)

విరుద్ధధర్మనిర్హర్తా వివిధతాత్పరవిగ్రహః

విశ్వమ్భరాపరాధారో విశ్వకల్పకృతాకృతిః.

166

ధర్మాయనత్వాడేవాయం విరుద్ధధర్మనిర్హర్తా నను లోకే కేచన
మహానుభావా రాజానోఽధర్మం నాశయంతో ధర్మం రక్షంత్యేవేత్యత
అహ - తే చ సర్వే భగవద్రూపా ఏవేతి. వివిధా స్త్రోతాగో గతు కా ఏవ

విగ్రహం శరీరం యస్య సః. సర్వాత్మత్వాదితి భావః. ఆత ఏవాయమేక ఏవ విశ్వమృతాయాః పర ఉత్కృష్ట ఆధారః. నన్వేషం సర్వాధారం సర్వే కిమితి న విమృశత ఆహ. విశ్వకల్పాకృతాకృతిః. విశ్వేనకల్పాకృతా ఆచ్ఛాదితా ఆకృతి స్సచ్చిదానందాత్మకం స్వరూపం యస్య స తథోక్తః. యథా మిథ్యాభూతేనాపి సర్వజాచ్ఛాదితా రజ్జుర్నవేత్తుం శక్త్యా తథేతి భావః. (౪)

విశ్వబీజ బ్రహ్మయోని - ద్విశ్వయోని ప్రకల్పకః

విశ్వవిశ్వేదేవదేవో విశ్వభాషావిశారదః.

167

కుతః కల్పాకృతేత్యత ఆహ - విశ్వమేవ బీజం యస్మిం సదచ్చిహ్మ ప్రకృతిరేవ యోని ర్యస్య స తథోక్తః. “మమ యో నిర్మహద్భి” హ్మేతి గీతావచనాత్. ఏతత్ప్రకృతిజన్యత్వా ద్విశ్వస్య విశ్వేనైతదాకార ఆచ్ఛాదిత ఇతి భావః బ్రహ్మయోనిత్వాదేనాయం సర్వయోనీన్ కల్పయతి త్యాహ. విశ్వయోనిప్రకల్పక ఇతి. “విష్ణుర్యోనిం కల్పయ” తీతి శ్రుతే రితి భావః. ఆతఏవాయం సర్వదేవేశ్వర ఇతి వక్తుం తావద్విశ్వేదేవానా మప్యయమేవేశ్వర ఇత్యాహ. విశ్వేషం సర్వేషం దశానామితి భావః. విశ్వేదేవానాం పురూరవార్ద్రవాదీనాం దేవ ఈశ్వరః ఉపలక్షణమిదం సిద్ధసాధ్యాదీనామ్. ఈశ్వరత్వస్య ఏవం స్వయోనిత్వాదేనాయం సర్వ భాషాసు విశారదః. సర్వాత్మత్వాదితి భావః.

వివిధగ్రన్థవిషయో విశ్వమన్త్రార్థసజ్గ్రహః

వివిధానంత మన్తార్థో విశ్వమన్త్రార్థిదై వతమ్.

168

నను సర్వాసు భాషాసు బహవో గ్రన్థాస్సన్తి. తేషు చ బహవో దేవాః ప్రతిపాదితాః. తథా హి. మేచ్ఛానాం గ్రన్థే అల్లా నామ దేవతా కాచిదస్తి. సైవ సర్వేశ్వరః. హహాగ్రన్థే క్రీస్తునామా దేవః. స ఏవ సర్వేశ్వరః. ఏవమన్యేష్యపూజ్యహ్యమ్. తదేవం స్థితే విష్ణోరేకవైవ సర్వేశ్వరత్వం కథమత ఆహ - సర్వేష్వపి గ్రన్థేష్వయమేక ఏవ విషయః ప్రతి పాద్యత్వాత్. తస్మాదల్లాదయశ్శబ్దా ఏనమేవ ప్రతిపాదయన్తి. అతో న దోష ఇతి. యద్వా - సర్వేష్వపి గ్రన్థేషు యద్యత్ప్రమేయం యథా

తక్మే పదార్థవివేచనం, వ్యాకరణే శబ్దస్వరూప నిరూపణం, మీమాంసాయాం కర్మమార్గప్రదర్శనమేవమాదితత్సర్వం భగవానేవ. సర్వస్వరూపత్వాదితి భావః. న కేవలం విషయః, కిన్తు వ్యాఖ్యాతాపీత్యాహ. విశ్వేషాం మంత్రాణాం యే అర్థస్తాన్ సంగృహ్యంతీతి తథోక్తః. కిన్చ మంత్రార్థోప్యయమేవేత్యాహ. విశ్వేషాం మంత్రాణాం గాయత్రీ పదక్షర్యష్టాక్షర్యాదీనామర్థః వస్తుతః పరమాత్మ ప్రతిపాదకత్వాత్తేషాం మంత్రాణామితి భావః. యద్వా పదసముదాయాత్మకస్య మంత్రస్య వాక్యతయా వాక్యస్య పదమయత్వేన సర్వపదాభిధేయే భగవతి సర్వవాక్యాభిధేయతా ప్యస్త్యేవ. మంత్రాణామధిదైవత్వాచ్యయమేవ. సర్వాసాం దేవతానాం గాయత్ర్యాదీనాం భగవదాత్మకత్వాదిత్యాహ - విశ్వమంత్రాధిదైవతమితి. (౪)

విగ్రహోపలసన్మంత్రో విశ్వమంత్రో ఫలప్రదః

విశ్వామ్నాయమయో విశ్వమంత్రాది ర్విశ్వమంత్రోనత్. 169

మంత్రాచ్చయమేవేత్యాహ - విగ్రహోపలసన్ మంత్రాణాం భాసమానో మంత్రః మూర్తిమాన్ వేద ఇత్యర్థః. మంత్రాణాం వేదగతత్వాదితి భావః. సర్వేషామపి మంత్రాణాం యద్యత్ఫలం విద్యాధనాది తత్సర్వం తత్తద్దేవతాంతరాత్మనా ఆన్వేనైవ దీయతే. తతోయం విశ్వమంత్రోఫలప్రదః. సర్వేషి వేదా భగవత్స్వరూపా ఏవ. భగవతో వేదమయత్వాదిత్యాహ - విశ్వామ్నాయమయ ఇతి. సర్వవేదస్వరూపః శ చ విగ్రహోపలసన్మంత్రో ఇత్యనేన పునరుక్తిః. భగవానేవ వేద ఇతి వేదా ఏవ భగవానితి చ భేదాత్. యద్వా విశ్వే ఆమ్నాయాః ప్రచురం యస్మిన్నుచ్యంతే స విశ్వామ్నాయమయ ఇతి ప్రాచుర్యే మయత్, తథా చ విశ్వవేదనిధిరిత్యర్థః. కిన్చ విశ్వేషాం మంత్రాణామాదిః ప్రణవోప్యయమేవ. “ఓ మిత్వే కాక్షరం బ్ర” హ్మేతి శ్రుతేః. సర్వేష్వపి మంత్రేష్వయమేవ నీదతి వర్తత ఇతి విశ్వమంత్రోనత్, శబ్దే హ్యర్థో వర్తతే. భగవతశ్చ మంత్రార్థ త్వన్మంత్రవర్తనమితి బోధ్యమ్, నీదతేః క్విపి వావసాన ఇతి చర్తమ్ సత్. (౫)

వివిధాస్త్రప్రయోగజ్ఞో వివిధాస్త్రమయాకృతిః

వివిధాస్త్రోప సంహారవేత్తా విశ్వాస్త్రభిజ్ఞః.

మంత్రాణామేవ బీజవిన్యాసభేదేన వినియోగభేదేన చ అస్త్రత్వాత్తదస్త్రప్రయోగోప సంహారాదికమయం వేదేత్యాహ - వివిధేతి. వివిధానామస్తానాం బ్రహ్మస్త్రపాశుపతాస్త్ర నారాయణాస్త్ర దైవాస్త్రాదీనాం ప్రయోగం జానాతీతి తథోక్తః. తాని చాస్త్రాణి భగవద్రూపాణ్యేవ. సర్వస్య విష్ణుమయత్వా దిత్యాహ. వివిధాస్త్రమయాకృతిరితి. యద్వా సర్వదేవమయత్వా దస్య విగ్రహే ఏవ సర్వాణ్యస్త్రాణి ప్రాచుర్యేణ సమీతి ప్రాచుర్యే మయత్. వివిధానా మంత్రాణాముపసంహారస్య వేత్తా జ్ఞానీ స్వస్మిన్ స్వభక్తేషు వాయది పరైరస్త్రాణి ప్రయుజ్యన్తే తర్హితాని సర్వాణి నిశ్చేషం నిర్మూలయతీత్యాహ. విశ్వాస్త్రభజ్జాన ఇతి చక్రధరత్వాదితి భావః. (౪)

విశ్వాస్త్రవారణాత్మాస్త్రా విశ్వాస్త్రా స్పృశ్యవిగ్రహః

విశ్వాస్త్రబలసన్ధాతా వివిధాస్త్రసముద్భవః.

171

విశ్వాస్త్రభజ్జాన మేవ స్పృష్టమాహ - విశ్వాస్త్రవారణ మాత్మనోస్త్రం చక్రాస్త్రం యస్య సః. సర్వాణీతరాణ్యస్త్రాణ్యేతస్య శరీరం స్పృష్టుం న శక్నువన్తి. కుతః యతో నేనైవ అస్త్రాణాం బలమాధీయతే. భగవచ్ఛక్త్యేవ అస్త్రాణి శక్తిమన్తి, న స్వత ఇతి భావః. అపి చ సర్వాణ్యస్త్రాణ్యస్మాదేవ సముద్భవన్తి. న చ భృశాశ్వాది రస్త్రాణాం కారణమితివాచ్యమ్ తత్రాపి భృశాశ్వాద్యస్తరాత్మన శ్రీవిష్ణోరేవ కారణత్వాత్. (౪)

వితథేతరవాగస్త్రా వివిధాస్త్రమహేశ్వరః

వివిధామ్నాయ నిశ్శావసా. విదీ ప్రశుతి మస్తకః.

172

కిమున రస్యేతరైరస్త్రైః. యస్మాదస్యవాగ్రూపమేవాస్త్ర మమోఘం సత్స్వకార్యం నిర్వహతి. యథా వాశస్త్రమస్య స్వాధీనం, తథా సర్వాణ్యస్త్రాణ్యపి. యతోయం సర్వాస్త్రాణామధిపతిః ఏవమప్రిసక్తా గత మస్త్రప్రపంచముక్త్యా అధప్రకృత మస్త్ర సంకల్పమేవ వర్ణయతి వివిధాశ్చామ్నాయా ఆస్య నిశ్శావసభూతా ఏవ. “తస్య మహతో భూతస్య

నిశ్చయితమేత ద్యద్భక్త్యద" ఇత్యాది శ్రుతేః. విదీప్తాని భాసితాని శ్రుతి మస్తకాని వేదాంతా యేన స విదీప్తశ్రుతిమస్తకః. ప్రతిపాద్యేనానేన ఉపనిషదః ప్రదీపితా ఇత్యర్థః, (౪)

విశ్వవేదైక సంవేద్యో విహితామ్నాయ మస్తకః

విగ్రహాశ్చ ద్వేదవన్తి స్తుతో వివిధవేదనిత్. 173

న కేవలం వేదాంతైః కిన్తు సర్వైరపి వేదై రయమేక ఏవ ప్రతి పాద్యతే. వేదాంతాశ్చ కృతా అనేనైవ. వేదా ఏవ మూర్తీభూయ వన్దివ దేనం నిత్యం స్తువన్తి. సర్వాన్వేదానయమేక ఏవ వేత్తి. "వేదైశ్చ సర్వై రహమేవ వేద్యో వేదాస్తకృద్వేదవిదేవ చాహ" మితి గీతావచనా దితి భావః. (౪)

వివిధామ్నాయ సన్మాలానాయకో వివృతశ్రుతిః

విధ్యర్థవాదావిషయో విలసచ్ఛృతివల్లభః. 174

సర్వేషామామ్నాయానాం సమ్మన్ధినీ శోభనా యా మాలా పజ్జ్వి-
రేవ హరః తస్యా నాయకః. నేతా ప్రధానమణిశ్చ వివృతాశ్శృతియో
యేన సః. వ్యాసవిద్యారణ్యాది రూపేణేతి భావః. విధివాక్యానామర్థవాద
వాక్యానా మయమవిషయః. కిన్తు "నేతి నే" తీతి నిషేధవాక్యానామేవ
విషయః. విలసన్తీనాం నిర్దుష్టతయా స్వతఃప్రమాణతయా చ భాసమానా
నాం శ్రుతీనామయం వల్లభః ప్రియః. (౪)

విశ్వమృరా ప్రవిష్టాత్మ ధృతభూతో విలాఘవః

విధుభూతాత్మ సముష్ట వివిధౌషధి మణ్డలః. 175

నను కుతోయం శ్రుతీనాం ప్రియ ఇతి శక్జ్కాయాం పురుషోత్తమ
స్యాస్య గుణానుత్తమాక్ కాంశ్చిదాహ - విశ్వమృరేతి విశ్వమృరాయా
మృవిష్టే నాత్మనా స్వేన తేజసేత్యర్థః. ధృతాని భూతాని యస్య స
తథోక్తః. వేర్వాయోరివ సర్వక్రియాషు లాఘవం యస్య స విలాఘవః.
విధుభూతేన చన్ద్రభూతేన ఆత్మనా సమ్యక్ పృష్టం వివిధౌషదీనాం

మణలం యస్య సః. “గామావిశ్య చ భూతాని ధారయామ్యహమోజసా
పుష్ణామి చాషధీస్సర్వాసోమే భూత్వా రసాత్మక” ఇతి గీతావచ
నాత్. (3)

విశ్వానరసుతావిష్ట స్వతేజః పాచితోదనః

విరోచనసభాః స్త స్వశక్తుజ్జీవిత ప్రజః.

176

విశ్వానరసుతో వహ్నిః. తస్మిన్నావిష్టేన స్వతేజసా పాచిత
మోదనం న్రాణిభుక్తమన్నం యస్య స తథోక్తః. “అహం జైశ్వానరో
భూత్వా ప్రాణీనాం దేహమాస్థిః ప్రాణాపానసమాయుక్తః పచామ్య
న్నం సతుర్వధ”మితి గీతావచనాత్. విరోచన సభే వాయావావిష్టయా
స్వశక్త్యా ఉజ్జీవితా ప్రజా యస్య స తథోక్తః. (1)

విభావసు సమావిష్ట స్వతేజో వృష్టభూతలః

విశ్వోపసజ్ఘాన్త సచ్చిత్సుఖాంశో విశ్వవిభ్రమః.

177

విభావసో సూర్యే సమావిష్టేన స్వతేజసా వృష్టం భూతలం యస్య
సః. “యాభిరాదిత్యస్తపతి రశ్మిభిస్తాభిః పర్జన్యో వర్ష”తీతి సూర్యతేజసో
మేఘరూపత్వం శ్రుతి సిద్ధమ్. “యదాదిత్యగతం తేజో జగద్భాసయతేఽ
ఖిలమ్ యచ్చస్తమసి యచ్చగ్నా తత్తేజో విద్ధి మామక”మితి గీతయా
సూర్యతేజసో భగవత్సమ్మన్థిత్వం ప్రతిపాదితమితి బోధ్యమ్. కిమ్మహునా
సర్వస్మిన్నపశ్యే భగవతోఽంశాస్త్రయః సచ్చిత్సుఖరూపాస్సజ్ఘాన్తా
ఏవ. “విశ్వమస్తి-శ్వమాభితి - విశ్వం ప్రియ”మితివ్యవహారా దితి భావః
నను నిరఽశస్య ఈశ్వరస్య కథ మశత్రయమత ఆహ - విశ్వవిభ్రమ ఇతి.
సర్వేపి విపరీతా భిమా యస్మిన్నుత్పద్యంతే స తథోక్తః. మాయయా
సర్వం ఘటత ఇతి భావః. మాయాయాం సర్వసమ్భవాదితి వచనాత్. (3)

విభక్త్యర్థో విభక్తిస్థ శక్తిరూపో విభక్తికృత్

విభక్త్యగోచరపదో విభక్త్యాత్మా విభక్తిభృత్.

178

భగవతో వేదమయత్వం దర్శితమ్. తత్ర వేదో నామ పదసము
దాయః. పశ్యచ్ఛుక్తిజన్తమ్. శుక్తిజౌ చ విభక్తిసంక్షాప్తః. అతో
భగవతి విభక్తిమయత్వం చార్థసిద్ధమావశ్యకం. విభక్తిమయత్వం వినా

వేదమయత్వా సమ్భవాదితి. కృత్వా తదేవ విభక్తిమయత్వం ప్రతిపాదయతి. విభక్త్యర్థ ఇత్యాదినా విభక్తీనాం సుసాం తిజాఞ్చ యోర్థః కర్మత్వకర్మత్వ సమ్బుదానత్వా పాదానత్వాది రూపః స భగవానేవ. “యస్మిన్ యతో యేన చ యస్య యస్తే యద్యో యథా కురుతే కార్యతే చ” ఇతి భాగవతే సప్తవిభక్త్యర్థానాం భగవత్సూపత్వస్య ప్రతిపాదితత్వాత్ కిఞ్చ అస్మా త్పదా దయమగ్ధో బోధప్య ఇతీశ్వరసజ్జేతరూపా విభక్తిస్తా యా శక్తిః సాపీశ్వర ఏవ. విభక్తః కరోతీతి విభక్తికృత్వాణిన్యాది రప్యయమేవ. సర్వాశ్మత్వాదితి భావః. భగవత్స్వరూపస్య సచ్చిదానందస్య కర్మకర్మత్వా ద్యనాకృష్టత్వా ద్విభక్తీనామయ మవిషయ ఏవ. వస్తుతః విభక్తీనా మగోచరమవిషయం పదం స్వరూపం యస్యేతి విగ్రహః. భగవత శృద్ధబ్రహ్మ రూపత్వాత్తాశ్చ విభక్తయో భగవానేవ. యచ్చ విభక్తిభృత్ పదం సుబస్తితి జన్తలక్షణమ్ తదపీశ్వర ఏవ. ఏతేన విభక్తిః విభక్త్యన్తమ్ పదసముదాయ శ్చేతి త్రయమ్ భగవానేవేతి భగవతశృద్ధబ్రహ్మరూపత్వం స్ఫుటమృతి పాదితమ్. (౬)

విశ్వాపోహో విశ్వవృత్తి - ద్విశ్వజ్ఞానో విభోజనః

విశ్వస్మృతి - ద్విశ్వనిద్రో విశ్వజాగరణో విదృక్. 179

నను య ఏవ స్మృతిజ్ఞానాపోహ హేతుస్స ఏవ వేదమయో నేతర ఇతి శక్ష్కాయామస్యైవ తద్దేతుత్వం చేత్యాహ - విశ్వాపోహ ఇత్యాది. విశ్వస్య ప్రాణిజాతస్య సర్వస్య అపోహః అపోహనమ్ వృత్తిర్వ్యాపారః జ్ఞానమ్ స్మృతిః నిద్రా జాగరణం చేత్యేతత్సర్వం యస్మాద్భవతి స విష్ణు రేవ. “మత్తస్మృతిర్జ్ఞానమపోహన” ఇతి గీతాసు కృష్ణేనైవ ప్రోక్త త్వాత్. నను “ద్వాసుపర్ణౌ సయుజౌ సఖాయౌ సమానవృక్షం పరిషస్వ జాత” ఇతి శ్రుతే రేకశరీరా ధిష్ఠాత్రో ర్జ్జీవేశ్వరయోః కోయం మహాన్ భేదః? యతః అపోహాద్యాశ్రయత్వం జీవే. అపోహాది హేతుత్వమిశ్వరే చేతి. అతః. విభోజన ఇతి. ఈశ్వరస్య కర్మఫలానుభవో నాస్తి. జీవస్య తు సోస్తి. అత ఇదం వైషమ్యమితి భావః విగతం భోజనం యస్య స ఇతి విగ్రహః. అత ఏవేశ్వర సాక్షీత్వాహ - విదృగితి. “తయోరేకః పిప్పలం సాద్వత్త్వస్యస్త్వసశ్చన్న భిచాకశీ” తీతి శ్రుతేరితి భావః.

విశ్వప్రేమాన్నదవదో విశ్వభూతాతి వత్సలః

విశ్వరత్నోదరో విశ్వవసు - జి-ద్విశ్వమందీరః.

180

ఏవం విధత్వా దేవైతస్య పరమాత్మస్వరూపం సర్వేషామపి పరమ ప్రేమాన్నదమ్. ఆయం ఇచ్చ నోదాసీనః. కిన్తు సర్వేషు భూతేషు అతీవ వత్సలః. ఆతఏవాయ మ్భ్రశయేపి విశ్వమిదం రత్నమివోదరే భృతవాన్. యథా సముద్రే రత్నం తథా ఏతదుదరే విశ్వమితి భావః. ఆతఏవ విశ్వ మ్భ్రర ఇత్యనేన న పునరుక్తి శ్చమత్కారాతిశయ సత్త్వాత్. రత్నప్రసక్తా గామా - విశ్వవసుజిదితి. సర్వస్మిన్నప్రకృతే యత్ర యత్ర యద్యద్యస్త్యస్తి తత్సర్వమనేన జితమ్. సర్వేశ్వరత్వాదితి భావః. న చాయం వసుజయోస్య దుష్కర ఇత్యాహ - విశ్వమందీర ఇతి విశ్వమస్య మందీరప్రాయమ్. యథా గృహపతే ర్గృహగతం వస్తు స్వాధీనం తథా భగవతో విశ్వగతమితి భావః.

విషశేవధిజామాతా విషధిశ్వశురోత్తమః

విశ్వప్రియాబుద్ధిగురు - ర్విశ్వనూత్రకృతి ప్రియః. 181

నను రత్నగర్భా వసున్ధరేతి కోశా ద్భూదేవ్యా రత్నగర్భత్వాద్య సున్ధరత్వాచ్చ భూపతేరస్య తత్త్వముచితమేవేతి కృత్వా భగవతోస్య స్థల గతం వసు స్వాధీనమేవ. అథ కథం జలగతం రత్నాదికమస్య స్వాధీనం స్యా దత ఆహ - విషశేవధిజామాతేతి. సముద్రకన్యాయా లక్ష్మ్యః పతి రయం యస్మాత్తస్మాత్తదీయం రత్నాదికమప్యస్య స్వాధీనమేవేతి భావః. నను తర్హి విష్ణుర్నైవేశ్వరః జామాతుశ్వశురో హి గురుః. గురోరీశ్వరత్వం సుపుటమేవ. ఆతస్సముద్ర ఏవ విష్ణుశ్వశురత్వాదీశ్వర ఇతి శక్ష్కాయా మాహ - విషధేరపి ఉత్తమ శ్వశురోయమేవ. సముద్రప్రధానభార్యాయా గంగాయా విష్ణుపాదాఙ్గుష్ఠప్రసూతత్వేన విష్ణుకన్యాత్వాత్. యచ్చ విష్ణో స్సముద్ర జామాతృత్వం తల్లోకవిడమ్బనమేవ. అథవా లోకానుగ్రహార్థ మేవ. లక్ష్మ్య జన్మాద్యభావాదితి భావః. న కేవలం సముద్రస్యైవాయం గురుశ్వశురః. కిన్తు సర్వేషాం జీవానా మిత్యాహ - విశ్వప్రియాబుద్ధి గురు రితి. విశ్వానాం జీవానా మ్ప్రియాభార్యాయాః బుద్ధయః తాసాం గురుర్జనకః. మాయా కార్యత్వా ద్బుద్ధీనామితి భావః. కా సా మాయేత్యత

అహ - విశ్వం నూతే ఇతి విశ్వనూః సా చాసౌ ప్రకృతి ర్మాయా తస్యాః
ప్రియః ధవః. అతో నేయం ప్రకృతి ర్లక్ష్మీర్మాయా న కస్యాపి పుత్రీతి
భగవానయం న కస్యాపి జామాతేతి సిద్ధమ్. అతఏవ సర్వేశ్వరోయం
సర్వైస్సేవ్యః. (౪)

విశ్రవస్తనయాధీశో విశ్రవస్సుతశేవధిః

విశ్రవస్తనయోదారధనదో విశ్రవస్సుతః.

182

నన్వకామేన సర్వకామేన మోక్షకామేన చ భగవాన్ సేవ్య
ఇత్యుక్తమ్. తదగ్గీకార్యమేవ. యశ్చ ధనకామ స్స ధనదం సేవేత. యశ్చ
సామ్రాజ్యకామ స్స ఇంద్రం, యః పునరుశ్చిద్ధికామ స్స బృహస్పతి, మిత్యే
వం తత్తదేకకామస్తం తం దేవం సేవేత్తేవేతి కథం విష్ణో ర్వశ్వశేవ్యత్వమత
అహ - యో ధనకామో ధనమేవ సేవే ఇత్యభిమన్యతే, స మూఢ ఏవ.
కుతః? యథా దాసుః ప్రభుపరతంతః తథా కుబేరోపి విష్ణుపరతంతః ఏవ.
సర్వేశ్వరస్య విష్ణోః కుబేరేశ్వరత్వస్య అర్థసిద్ధత్వాత్. అతః కుబేరాధి
పతిమేవ ధనార్థం సేవేత. కింఞ్చ పద్మముకుందాయో యే నిధయః కుబే
రస్య సన్నితే నిధయోపి భగవానేవ. భగవతస్సర్వాత్మకత్వాత్. అపి చ
కుబేరోపి న స్వతస్సిద్ధధనః, కిన్తు భగవత్సేవాసిద్ధ ధన ఏవ. అతః కుబే
రాయ యో ధనమదా త్స ఏవాస్మభ్య మపీతి భావః. స చ కుబేరో భగ
వానేవ. భగవతస్సర్వాత్మకత్వాత్తథా చ శ్రుతిః “రాజాధిరాజాయ ప్రస
హ్యసాహినే నమో వయం వైశ్రవణాయ కుర్మహే” ఇతి. (౪)

విశ్రవస్సుత సంసేవ్యో విశ్రవస్సుతబాన్ధవః

విశ్రవస్సుతసన్త్రాతా విశ్రవస్సుతకామదః.

183

యం ధనకామస్సేవితుం నిశ్చినోతి స కుబేరోపి భగవంతమేవ సేవతే
కా గతిః పునరస్మాకమ్. బాన్ధవత్వాయం కుబేరస్య బ్రహ్మణః ప్రపౌత్రః,
కుబేరో విష్ణోః ప్రణపైతేతి భావః. సేవకంఞ్చ కుబేరం నిత్యమయం
త్రాయతే రాక్షసాది భయాత్. అపి చ యోస్మాకం కామదస్తస్య కుబే
రస్యాపి భగవానేవ వాఙ్ఞితప్రదః. (౪)

విశ్రవస్సుతహృద్వాసో విశ్రవస్సుతచోదనః
విశ్రవస్సుత దుర్జయో విశ్రవస్సుతతోషితః.

184

కుబేరశ్చ కామదమముం నిత్యం హృది ధత్తే. యద్వా “అహమాత్మ
గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థితః” ఇతి గీతా వచనాత్కుబేరస్య హృదయ
గుహాయాం భగవానయమాత్మా స్థిత ఏవ. కిం కుర్వంతి తీత్యత అహ -
విశ్రవస్సుతచోదన ఇతి. అన్తర్యామిత్యాదితి భావః. నను కిమయం విష్ణుం
వేదేత్యత అహ - విశ్రవస్సుత దుర్జయ ఇతి. “సర్వముమాన్వేద
గుణాంశ్చ తద్జ్ఞో, న వేద సర్వజ్ఞమనన్త మీదే” ఇతి భాగవతాత్కు
బేరస్యాపి జీవాన్తఃపాతిత్వాచ్చేతి భావః. కుబేరస్య చైవం జైభవం భగ
వత్సన్తోషణాదేవేత్యాహ - విశ్రవస్సుతతోషిత ఇతి. తపఃపరిభిర్భగవన్తం
తోషయామానేత్యర్థః (౪)

విశ్రవస్సుత దత్తోత్త రాశో విశ్రవఆశ్రయః
విశ్వవస్త్రం యైశ్వర్యం ప్రదలక్ష్మీదృగచ్ఛలః.

185

సన్తుష్టేనభగవతైవ దత్తాన్తై ఉత్తరదిక్. అతఏవాయం కుబేరస్య
పరమాధారః. కిచ్చ కుబేరస్యైశ్వర్యం భగవత్ప్రేరిత లక్ష్మీకటాక్షవశాదేవ.
న తు భగవత్కుటాక్షాదపి, భగవత్కుటాక్షస్య విషయాభవతుం కుబేరస్య
తాదృకాదృష్టాభావా దిత్యాహ - విశ్రవ ఇతి. (3)

విబుధేశ్వరదృక్పద్మ సహస్రామితసౌభగః
విబుధాధిపసోదర్యో విబుధాధిపపాలనః.

186

ఏవం శ్రీకామేనాపి విష్ణురేవ సేవ్య ఇత్యుక్త్వా అథసామ్రాజ్య
కామేనాపి విష్ణురేవసేవ్యః, నత్విద్దః ఇన్ద్రసేవ్యత్వాద్విష్ణో రిత్యాహ -
విబుధేతి. సేవాసమయే భగవన్త మిన్ద్ర సహస్రవేత్తైగ్రపి పశ్యన్ న తృప్య
తీత్యాహ. విబుధేశ్వరస్య ఇన్ద్రస్య దృక్పద్మసహస్రేపి అమితం సౌభగం
సౌందర్యం యస్య స తథోక్తః. కథం స్వర్గస్థస్యేన్ద్రస్య జైకుణ్ఠగత విష్ణు
సేవావకాశ ఇత్యత అహ - విబుధాధిపసోదర్య ఇతి. ఉపేంద్రావతారే

ఇతి భావః. సోదర్యస్సోదరః. సమానోదరే శయిత ఇతి యత్ కిమర్థం సర్వగురురయ వభగవా నిద్ద్రానుజత్వ మజ్ఞీచకారేత్యత ఆహ - విబుధాధిప పాలన ఇతి. ఇంద్రరత్నార్థమితి స్తనయత్వేన జాతఇత్యర్థః. (3)

విబుధేంద్రో విబుధరా - ద్వితీర్ణ విబుధాలయః

విబుధేంద్రోఽసంహర్తా విబుధేంద్రోవిపద్ధరః.

187

సచేంద్రో విష్ణురేవ. విష్ణోస్సర్వాత్మత్వాత్. “సేంద్రస్సోత్తరః పరమ స్స్వరా” డితి శ్రుతేః. ఇంద్రాయ చానేనైవ స్వర్గలోకో దత్తః. వామ నావతారే ఇతి భావః. యే చ హిరణ్యశిఖరావణాదయ ఇంద్రశత్రవస్తేషా మయమేవ సంహరకః. అత ఏవాయ మింద్రస్య విపన్నివారణః. (౫)

విబుధేంద్రో విపద్భను - ర్విబుధేంద్రోప్రసాదితః

విబుధేంద్రోకృతైశ్వర్యో విబుధేశ్వరకామదః.

188

విపద్ధగత్వాజేవాయ మింద్రస్య విపది బన్ధుః. తేన చాయం నిత్యం ప్రసాద్యతే. యదింద్రస్యమహైశ్వర్యం తత్సర్వం భగవతైవ దత్తమ్. కిం నరైశ్వర్యమితి, సర్వమపి వాఙ్మితజాతం భగవానస్మై దదాతి. (౪)

విబుధేంద్రో శతైశ్వర్యో విరోచనసుతాన్దనః

విబుధేంద్రోకృత శతక్రతు - ర్విబుధనాథజిత్.

189

నన్వింద్రైశ్వర్యమేవ అత్యుత్కృష్టమ్! తత్ర భగవతైవ తద్దత్త మిత్యు క్తమ్. అథ భగవతః కీదృశైశ్వర్యమత ఆహ - శతశబ్దోఽమిత వాచీ. అమి తస్యేంద్రగణస్య యదైశ్వర్యం తావదీశ్వర యైశ్వర్యమిత్యర్థః. నన్వింద్రాయ భగవతా విశ్వర్యం స్వర్గశ్చ దత్తమిత్యుక్తమ్. కిం కృత్వా తద్దత్తమత ఆహ - విరోచన సుతాన్దనః విరోచనసుతో బలిచక్రవర్తి, తస్మాన్దనః బన్ధకః. బలిం నిర్జిత్య. దత్తమిత్యర్థః. న కేవలం మధ్యే హృతప్రత్యాహరణమ్, కిన్తు అదా పపి విష్ణునైవ దత్తమిత్యాహ - విబుధేంద్రోకృత శతక్రతుః. యేన శతం క్రతవోఽశ్వమేభాః కృతాస్తస్మై భగవతా ఇంద్రాధిపత్యం దత్తమ్. అత శ్శతక్రతు మింద్రమయమేవ కరోతి. నను తర్హి కిమితి సర్వై రాజభి శ్శతం

క్రతవో న కృతా? అత ఆహ - విబుధనాథజిదితి. యేన శతం క్రతవశ్చిక్ర్య
స్తే, తస్య క్రత్వాహరణసమయే ఇంద్రేణ క్రతువిష్ణుః క్రియతే. యథా పృథు
సగరాదీనామ్ తతశ్చతే ఇంద్రపరాభిభూతా భవంతీతి న కోపి శతక్రతు
స్సాన్యత్. తమిన్ద్రం జేతున్తు భగవానయమేక ఏవ త్నమతే. యతోనేన
కృష్ణావతారే సాక్షాదిన్ద్రః పరాజతో గోవర్ధనోద్ధరణసమయే, అతః ఆయ
మేక ఏవేన్ద్రజిత్. రావణపుత్రాదే రిన్ద్రజిత్వన్తు కాపాదిప్రయుక్తం త్నణిక
మేవ. (౪)

విబుధాధీబ్బతుపాతో విబుధస్త్రీ ప్రణర్తితః

విబుధస్త్రీలతోవహ్నో విబుధేశ్వరసాహ్యాకృత్. 190

స్వకృతత్వా దిన్ద్రస్య తస్మిన్విష్ణోః పక్షపాతః స్నేహోస్తి. దేవా
జ్ఞానా అపసరసశ్చ నిత్యముపేన్ద్రమముం ప్రతిన్యత్యన్తి. యా న దేవానా
మిన్ద్రాదీనాం శ్రీస్సమ్మదస్తి, తస్యా ఏవ లతాయా భగవానయముపఘ్న
భూతః. భగవదాశ్రయాభావే దేవానాం సమ్మదాత్మసైర్నాన్యత ఏవేతి
భావః. అతఏవాయా మిన్ద్రస్య సర్వదా సాహ్యం సహస్థితం సాహాయ్యమితి
యావత్ కరోతీతి. (౪)

విబుధేన్ద్రాయుధ స్థాత్మలేజా విబుధ దీపనః

విబుధాహరిత సుధో విబుధోత్సాహ వర్ధనః. 191

నను శక్తస్యేన్ద్రస్య కిం విష్ణుసాహేయ? యదయం వజ్రాయుధేన
వృత్రాదీన్ స్వయమేవ జఘానేత్యత ఆహ - విబుధేన్ద్రస్యాయుధే వజ్రే
తిష్ఠతీతి స్థమాత్మనస్తేజో యస్య సః. దధ్యజ్ఞుని సశ్చితభగవద్విషయ తప
స్సారమయత్వా ద్వజ్రస్యేతి భావః. న కేవలమాయుధే భగవత్తేజో స్తి, కిన్తు
దేవేష్వపీత్యాహ - విబుధదీపన ఇతి. విబుధాః దేవాః దీపయతి లేజః
పౌరుషాది ప్రదానేన భాసయతీతి తథోక్తః. దీపనమేవాహ - విబుధా
హరిత సుధః విబుధైరాహరితా పాయితా సుధా యేన స తథోక్తః. దేవే
భ్యోఽమృతం దత్వా తేషాం త్నుత్పదాదిభాధా నివార్య తాః దీపయా
మానేత్యర్థః, కిం తేషాముత్సాహ మప్యయమేవ వర్ధయతి అన్తరాత్మ
త్వాదితి భావః. (౪)

విబుధాసురసజ్జామ జయలక్ష్మీ సమశ్చితః

విబుధాన్యజ్జ మార్తణ్డో విబుధేంద్రపురోహితః. 192

ఏవమపి యదాదేవాః ప్రబలాః మాలిసుమాలి కాలనేమ్యాదీన్
రాక్షసాన్ హన్తుం న శక్నువన్తి, తదా భగవాన్ స్వయమేవ చక్రధరస్సన్
దేవాసురయుద్ధే ప్రవిశ్య రాక్షసాన్స్తత్వా జయలక్ష్మీం గృహ్లాతి. అతః
ఏవాయం దేవముఖిమాపకమలీనాం సూర్యభూతః. అపి చ దేవేంద్రోపి
భగవతోస్య ఉపదేశాదేవ కృత్యేషు ప్రవర్తతే. న స్వబుద్ధ్యేత్వాహ -
విబుధేంద్రపురోహితః పురః అగ్రే హితం ధత్తే కరోతీతి పురోహితో గురు
రుపదేశకః. (3)

విబుధాచార్య సంశాస్తా విబుధాచార్యదేశికః

విబుధాచార్యసంస్తుత్యో విబుధాచార్యమానదః. 193

అథ బుధికామో బృహస్పతిం సేవతేతి మతం నిరాకుర్వన్ కథమి
ంద్రస్య విష్ణుః పురోహితః? బృహస్పతిరేవేత్యత ఆహ - విబుధాచార్య సం
శాస్తేతి. యో బృహస్పతేరపి శాసకస్స ఏవ ఇంద్రస్యాపీత్యుచితమితి భావః.
కుతశ్చాసకోఽత ఆహ - దేశికత్వాదితి. బృహస్పతే రప్యయమేవ గురుః.
అతఏవ విబుధాచార్య సంస్తుత్యః బృహస్పతినా నిత్యం న్తాయతే. స్తుతిఫల
మాహ - విబుధాచార్య మానద ఇతి. ఏవం భగవద్భక్తత్వా ద్భగవచ్ఛిష్య
త్వాదేవ బృహస్పతేర్లోక సమ్మానః. (౪)

విబుధద్రుమ సంతాన పుష్పలక్ష్మీనిషేవితః

విబుధద్రుమ మూలస్థో విబుధద్రుమ జన్మకృత్. 194

నను ఔదార్యే అతీవ ప్రసిద్ధః కల్పతరుస్స ఏవ సేవ్య స్సర్వార్థ
ప్రదత్వాత్తస్యేత్యత ఆహ - విబుధద్రుమాణాం మందారాదీనాం పచ్చవిధా
నాం తరూణాం సంతానస్య సమాహస్య పుష్పాణాం లక్ష్మ్యై సంపదా
దేవ్యా చ నితరాం సేవితః యమేవ కల్పవృక్షాదయ స్సేవన్తే స ఏవ సేవ్య
ఇతి భావః. పుష్పలక్ష్మీః కథమముం సేవేత? దూరస్థమత ఆహ - విబుధ

ద్రుమమూలస్థ ఇతి. కింఞ్చ దేవతరూణామప్యయ మేవ జన్మహేతురత స్తేషా
మస్మాకం చాయమేవ సేవ్య ఇత్యాహ - విబుధద్రుమజన్మకృదితి. (3)

విబుధధ్వజినీసాలో విశాఖామితవీర్యదః

విశాఖాతనయత్త్రాతా విశాఖహృదయాన్తరః. 195

నను భగవతి విశ్వసేవ్యత్వమసిద్ధమ్. యతోయం విబుధపక్షపాత్యపి
విబుధానేవ తారకాసురాత్తా తు మళక్యః అతఏవ విబుధాః కుమార
స్వామినం నిషేవ్య తేన తారకాసురభయాత్తా తాః. తస్మాన్య ఏవ విబుధా
నాం సేవ్య స్స ఏవ పశ్యుభోఽస్మాకమపీత్యేతత్కృమారమ్మతం నిరా
కరోతి సప్తదశనామభిః విబుధధ్వజినీసాలః దేవసేనానామయమేవపాల
కః. విష్ణోరేవ సర్వరక్షకత్వాత్. యది సేనానీగర్హిభూర్గుహ ఇతి కోశా
త్కుమారస్యైవ దేవసేనాపతిత్వ మిత్యాగ్రహ స్తస్మి కుమారస్య తారకా
సుర భయాద్దేవసేనా స్తాస్మితుం యద్విగ్ర్యం. తద్విష్ణునైవ దత్తమిత్యాహ -
విశాఖామితవీర్యద ఇతి. అపి చ యది దేవసేనాపాలకః కుమార స్తస్మి కుమార
పాలకో విష్ణుర్భవతీతి విష్ణోరేవ కుమారస్య దేవసేనా యాశ్చపాలకత్వం
వక్తుమచిత మిత్యాహ - విశాఖాతనయత్త్రాతేతి. విశాఖానక్షత్రజాతః
కుమార ఇతి కుమారస్య విశాఖాతనయత్వమ్. కింఞ్చ యస్మాదయ మస్త
ర్యామీ తతః కుమారస్యాప్యస్తతా శ్చైవ విష్ణురితి విష్ణుపరతన్త్ర ఏవ కుమార
ఇత్యాహ - విశాఖహృదయాన్తరః ఇతి. (౪)

విశాఖవిన్యస్త నిజతేజా విజితతారకః

విశాఖాద్భుత దర్పాబ్ధి కుమ్భభూ - ర్విబుధోదయః. 196

అన్తరాత్మా చాయం విష్ణుస్త్వీయం తేజో న్యస్తవాన్ కుమారే.
తేన చ తేజసా తారకాసురో నిజ్జితః. అతస్తారకజిత్త్వం వస్తుతో విష్ణో
రేవ. “న యస్య సఖ్యం పురుషో జైతి సఖ్యస్సఖా వసన్ సంవసతః
పురేస్మి” నితి భాగవతాత్సర్వే జీవాః భగవత్సఖాయః. భగవాంశ్చ శరీ
రేన్ద్రియ ప్రవర్తకత్వాది సఖ్యమమీషాం కరోతి. ఏతే చ తన్నవిదుః.
అతః జీవవిశేషేణ కుమారేణ భగవతా కృతం తేజ ఆది దానరూపం సఖ్యం
నజ్ఞాతమ్. తతశ్చ కుమారస్య మహాన్ గర్వ అసీ న్మయానామ సర్వాజేయ

స్తారణో జితః. అతో న కోపి మత్తుల్యవీర్యః పురుషో లోకే ఇతి. స చ గర్వభీమతా విష్ణునా పరశురామావతారే నిరాకృత ఇత్యాహ - విశాఖా ద్భుత దర్పాబ్ధి కుమ్భభూరితి. విశాఖస్య అద్భుతో దర్పమయో యోఽబ్ధి స్తస్య కుమ్భభూరగస్త్యః అగస్త్యస్య సముద్రపాయిత్యాదితి భావః అనేన చ పరశురామ కర్తృక కుమారవిజయవృత్తాంతేన తారకాసుర విజయార్థం తత్సమయే ఏవ కుమారే విష్ణుతేజో నిహితమ్. న త్వన్యత్రేతి స్పష్టికృతమ్. అథ యద్యయం కుమార స్సర్వదాపి దేవరక్షక స్సాన్యత్స్వి దేవాస్సత్య స్మిన్ కిమితి హిరణ్యకశిపు రావణాదివధాయ విష్ణుమన్యం శరణం పాప్సు యుః? అతో నాస్య దేవరక్షకత్వం నియతమ్. తతో దేవానాం రాక్షస జయాది ప్రయుక్తోఽభివృద్ధి ర్విష్ణు కృపావశాదేవ. న తు కుమారాది త్యాహ - విబుధోదయ ఇతి. (౪)

విశాఖవణ్ముఖాశ్రాంతగీత వద్గుణభూషణః

విశాఖాతనయ వ్యూహ సేనాపాలన పణ్డితః.

197

విబుధానామివాత్మనో వ్యుదయహేతుత్వా ద్విష్ణుం కుమారష్టాభి రపి ముఖైస్తాంతీత్యాహ - విశాఖస్య షట్భిర్ముఖై రశ్రాంతం గీతాష్టాంగణా ఏవ భూషణాని యస్య స తథోక్తః ఐశ్వర్యం వీర్యం యశః శ్రీః జ్ఞానం వైరాగ్యఞ్ఞేతి గుణాష్టత్. భాగవత మిదమేకైకం గుణం విశాఖస్మైకైకం ముఖం నిత్యం గాయతి. భగవానయం కుమారమేకమేవ న త్రాయతే. కిన్త్వ నన్తానిత్యాహ - విశాఖాతనయానాం వ్యూహస్సమూహ ఏవ సేనా తస్యాః పాలనే పణ్డితః. యథా దేవ సేనాపతిః కుమార స్థథా కుమార సేనాపతి ర్విష్ణు రిత్యర్థః అనన్తకోటి బ్రహ్మాణానాయకస్య విష్ణోః ఏకైక బ్రహ్మాణాన్తర్గత స్వర్గలోకస్థ దేవసేనాపత్య నన్తకోటి పరిపాలకత్వ ముచితమితిభావః. (౧)

విశాఖాసుత విద్యాదో విశాఖాసుతచోదనః

విశాఖప్రీత హృదయో విశాఖపరిపూజితః.

198

న కేవల మ్పాలకః కుమారస్య, కిన్తు విద్యాప్రదో గురుశ్చేత్యాహ - విశాఖాసుతవిద్యాద ఇతి. న కేవలం గురుః కిన్తు ప్రేరణోపీత్యాహ - విశాఖా సుతచోదన ఇతి. అన్తర్యామిత్యాదితి భావః. యథా కుమారమతావిష్టా

నాం భగవతి విష్ణౌ ద్వేష స్తథా కుమారస్య న. కిన్తు భక్తిరేవ. అతః కుమారే
భక్తే భగవతః ప్రీతిరేవేత్యాహ. విశాఖప్రీతహృదయః విశాఖే ప్రీతం ప్రీతి
శాలి హృదయం యస్య సః. కుతః ప్రీతిరత ఆహ - విశాఖపరిపూజిత ఇతి.
విశాఖోనిత్యమముం భక్త్యాపూజయతి తతోస్తిన్ ప్రీతి రీశ్వరస్యేతిభావః. (౪)

విశాఖనిర్దమ్భబంధు - ద్విశాఖపరదైవతమ్

విశాఖపరమోదార తపోవల్లిఫలప్రదః.

199

యథా బ్రహ్మగుద్రేంద్రాణాం తథా కుమారస్యాపి భగవాన్ అకృ
త్రిమబంధుః, పరదైవతః. విశాఖసమ్మన్ధిన్యాః పరమముత్కృష్టముదారం
మహత్ యత్తపః తద్రూపిణ్యా వల్ల్యా లతాయాః ఫలప్రదః భగవదను
గ్రహదేవ కామారం తపః ఫలితమ్. (3)

వికైతవ తపోయూతో విదోషతపఆశ్రయః

విదర్శన తపః ప్రాప్యో వివిఘ్నసుతపః ప్రియః.

200

నాయం కుమారస్యైవ తపఃఫలదః. కిన్తు సర్వేషామపి. తత్ర చ న
కేవలం తపఃఫలదః, కిన్తు తపోపీత్యాహ. వికైతవ మకృత్రిమం ఫలాభిసంస్థా
నిరహితమితి భావః. తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిలక్షణమ్. తద్రూపోసౌ
సర్వస్యాపి భగవద్రూపత్వేన తపసోపి భగవద్రూపత్వాదితి భావః. అయ
మేవ విదోషస్య తపస ఆశ్రయశ్చ. విః పరమాత్మా దృశ్యతే యేన తేన
తపసా చిత్తైకాగ్ర్యులక్షణేన ప్రాప్తం శక్య ఇత్యయమేవ తపసః ఫలంచ.
వివిఘ్నం విఘ్నానుపహతం శోభనం తపః యేషాస్తేషాం ప్రియః. తేషు
ప్రియ ఇతి వా. తే ప్రియా యస్యేతి వా. తప ఏవ ప్రియం యస్యేతి వా.
వివిఘ్నసుతపః ప్రియః తస్మాద్భగవానయం తపోమయ ఇతి భావః. (౪)

విషాధీశో విషాధీశ చేతః కమలభాస్కరః

విషాధీశత్రుతీచీదో విషేశజ్ఞానదాయకః.

201

నను తపోమయోపి భగవానయం జ్ఞానేనైవ ప్రాప్తం శక్యః. న
తపసా. “నాన్యః పథా విద్యతేఽయనా” యేతి శ్రుతేః. తచ్చ జ్ఞానం వరు

ణోపాసనయా నీర్ధ్యతి. భృగువల్యాం వరుణేన భృగోజ్ఞానోపదేశస్య కృత
త్వాత్. వరుణస్య చ ఉత్తమ జ్ఞానిత్వాదతో వరుణసేవా కార్యేత్యత
ఆహ - స చ వరుణో భగవానేవ. జ్ఞానినో బ్రహ్మత్వాత్. వరుణస్యాపి
హృది భగవద్రూపస్ఫురణాదేవ తాదృశో వికాస ఇత్యాహ. విషాధీశ
చేతః కమలభాస్కర ఇతి. విషాధీశోఽప్పతి ర్వరుణః. ఆకామాయమోక్ష
కామాయాపి వరుణాయ భగవతా ప్రతీచీద్దిగ్దత్తా కృపయేత్యాహ - విషా
ధీశప్రతీచీద ఇతి. తస్య చ వరుణస్య భగవానేవ గురుః. అతః విష్ణురేవ జ్ఞానా
ర్థమపి సేవ్యః. కిమవాంతర వరుణసేవయా. (౪)

విషాధీశాంతరారామో విషాధీశహృదీశ్వరః

విషాధీశ్వరవిజ్ఞాత తత్త్వో విషపతి ప్రియః.

202

జ్ఞానప్రదమముమేవ వరుణో నిత్యం హృది స్థితే. అత ఏతస్య
హృదయం విష్ణుపరతంత్రమేవ. యదయం విష్ణోస్తత్త్వం జ్ఞాతవానతో విష్ణో
రయమతీవప్రియః విషపతిః ప్రియో యస్యేత బహుప్రీహిః. యద్వా విష్ణు
రాత్మేతి విష్ణుతత్త్వం యదయం వేద ఆత్మా సర్వస్య ప్రియ ఇతి తద్వరు
ణస్య విష్ణురతీవ ప్రేమాస్పద భూతః. (౪)

వివిక్తద్వారనవక బ్రహ్మవత్తన భాసనః

విస్రుతామృత సమూర్ణ బ్రహ్మపుర్యంతరుజ్వలః.

203

సాఙ్ఖ్యవద్యోగస్యాపి భగవత్ప్రాప్తృపాయత్వా ద్యోగమవతారయతి.
తావద్యోగనామ చిత్తవృత్తినిరోధః. స చ నిరోధ ఆత్మని కార్యస్తస్య
చాత్మనస్థితిమాహ. వివిక్తం పరస్పరాసజ్జీర్ణం ద్వారాణాం నవకం
చక్షుర్ద్వయ శోత్రద్వయ నాసి కాద్వయ వక్త్రగుద మేధ్రనామకమితి భావః.
యస్య తదబ్రహ్మణః పరమాత్మనః పత్తనం శరీరం తద్భాసయతీతి తథోక్తః.
తదేవ భంగ్యంతరేణ వదతి. బ్రహ్మపత్తనం విశిష్యం. విస్రుతేన సమూర్ణచంద్ర
మణ్డలాద్గతీన అమృతేన సమూర్ణాయాః బ్రహ్మపుర్యా అంతర్మధ్యే ఉజ్వ
లో భాసమానః “అష్టాచక్రా నవద్వారా దేవానాం పూరయోధ్యా యో
వైతాం బ్రహ్మణో వేద అమృతేనామృతామృరీ” మితి శ్రుతేరితి భావః. (౨)

విశుద్ధచక్రనిలయో విశుద్ధారి దృగర్చితః
విశుద్ధచక్రకవేశితానుప్రాప్త్యా వివిధచక్రకృత్. 201

విశుద్ధచక్రం భూమధ్యవర్తి చక్రవిశేషః తన్నిలయో యస్య సః. విశుద్ధారిణి విశుద్ధచక్రే దృద్ధృష్టిర్యేషా వైరర్చితస్సేవితః. విశుద్ధచక్రే ఆవేశితా ఆసవో యైస్యైః ప్రాప్తుః కక్యః “భృగోర్మధ్యే ప్రాణమావేశ్య సమ్యక్ స తం పరం పురుషముపైతి దివ్య”మితి శ్రుతేః. వివిధాని మూలా ధారాదీని చక్రాణి కరోతీతి వివిధచక్రకృత్. ఆనేన అతీవ కృపాశురయ వృగవాక్, జీవానాం ముక్తియోగ్యం చక్రశాలిపురం దత్వా తత్ర చ చక్రే స్వయం స్థిత్యా అముం మాం యూయం భజతేతి బోధయిత్వా జీవా న్మోచయతీతి వ్యజ్యతే. (౪)

వివిక్తషట్చక్రపుర స్వామీ వివిధచక్రగః
విశుద్ధచక్రోపరిస్థ పూర్ణచంద్రో విశుద్ధదృక్. 205

వివిక్తాని షట్చక్రాణి యస్య తస్య పురస్య దేహస్య స్వామీ ప్రభుః. ఈశ్వర పరతన్త్రత్వాద్దేహేంద్రియా దీనామ్. నాయం విశుద్ధే ఏకస్మిన్మేవ లం వర్తతే, కిన్తు సర్వేష్వపి చక్రేష్విత్యాహ - వివిధచక్రగ ఇతి. విశుద్ధ చక్రోపరిస్థః పూర్ణచంద్రో బిమ్బాయమేవ. సహస్రారచక్రే షోడశకలాపరి పూర్ణః పరమాత్మా వర్తత ఇతి తత్త్విద్ధాంతాత్. భగవానపి నిజానందాయ స్వశ రీరస్థవిశుద్ధచక్రే దృష్టిమాన్భవత్యేవేత్యాహ - విశుద్ధదృగితి. (౪)

విధుభాస్వన్నాడికాన్త సుషుమ్నాగ్రతలాలయః
వివిక్తోత్థాపితాహీన్ద్రో స్రుతామృతపసత్ప్రియః. 206

విధోశ్చంద్రస్య నాడికా పిణ్డళా, భాస్వతస్సూర్యస్య నాడికా ఇడా, తయోరన్తర్మధ్యే సుషుమ్నానామ్నీ నాడి వర్తతేతస్యా అగ్రతలం బ్రహ్మరంద్రనామకం తస్మిన్నాలయో నివాసో యస్య. వివిక్తే విజనస్థతే. స్థిత్యా యే యోగినః అహీన్ద్రం కుణ్డలనామాన ముత్థాపయిత్వా తతః కుణ్డలినస్స కాశాన్ని స్సృతమమృతం పిబన్తి, తాదృశాస్సన్తః విద్వాంసః ప్రియా యస్య సః. తేషాం ప్రియ ఇతి వా. (౨)

విరతస్వాంతకమలప్రతీతో వితమః ప్రభః

విపరానుభవాకారో విశ్వశూన్య విచక్షణః.

207

ఏవం విధాశాం స్వాంతకమలం విరతం నిర్వాప్యపారం భవతి, ప్రాణ నిరోధేన వృత్తినిరోధాదితి భావః. తత్ర చ భగవానయం ప్రతీయతే. “యదో పరామో మనసోనామ రూపరూపస్య దృష్టస్మృత సమ్ప్రమోషాత్. య ఈయతే కేవలయా స్వసంస్థయా హంసాయ తస్మై శువిషద్మనేనమః” ఇతి భాగవతాత్ - తదానీం తస్యాం పరమార్థదశాయాం కిందూపో భగవా? నిత్యత ఆహ - వితమఃప్రభ ఇతి. సర్వోపరమాత్త మస్తేజశ్చేత్యుభయం శిష్యతి. తచ్చ ద్వయం నాస్మిన్నస్తి. “న తేజో న తమస్తత” మితి స్మృతేః తర్హి కిం శూన్యం భగవాన్? నేత్యాహ - విపరానుభవాకార ఇతి. విగతే పరే అనుభవిత్రనుభావే యస్య స చానా వనుభవ ఏవాకారో యస్య స తథోక్తః. కేవలానుభవాత్మక ఇత్యర్థః. ఆశూన్యత్వే హేతుమాహ - విశ్వ శూన్య విచక్షణ ఇతి. సర్వశూన్యస్య సాక్షి. ఆయమ్భావః. తదానీం శూన్య మస్తీతి యేన జ్ఞాతం, తస్య సత్త్వాత్కథం శూన్యత్వమాత్మన ఇతి. యది కేనాపి న జ్ఞాతమిన్యుచ్యేత తర్హి శూన్య మిదమసాక్షిక మసత్యమేవ స్యాదితి భావః. (౪)

వివికల్ప సమాధ్యాత్మా వివికల్ప సమాధిభాక్

వివికల్ప సమా ధ్యాస్యో వివికల్ప సమాధిద్భక్.

208

యోగస్య యమనియమాసన ప్రాణాయామప్రత్యాహారధ్యానధారణ సమాధయోఽష్టాంగాని. యమాదయో ధాతణాంతాస్తత్ర స్తత్ర దర్శితా ఏత సమాధిస్తు ద్వివిధః. సవికల్పకో నిర్వికల్పశ్చేతి. తత్ర నిర్వికల్పసమాధి ర్నామచతుష్టయేన దర్శితః. నిర్వికల్ప సమాధిః, తద్వాన్మురుషః, తత్త్వాప్యః పరమాత్మా, తద్ద్రష్టా, కేవలాత్మా, ఇత్యేతచ్చతుష్టయమపి విష్ణురవ. (౫)

వికల్పితసమాధిస్థ పురుషాజ్ఞేయ సత్పదః

వివిక్తసచ్చిత్సుఖాత్మా విశ్వమాయాదురన్వయః.

209

సవికల్పసమాధిస్థాః పురుషాస్తు నాస్య వాస్తవం స్వరూపం జ్ఞాతం శక్నువన్తి. నను కిం సమాధిక్లేశేన? విశ్వమస్తి - విశ్వంభూతి - విశ్వమిన్ద్రీయ - మిత్రత్యయస్సచ్ఛిత్సుఖాంశః స పరమాత్మా, తద్భిన్నాంశస్తు విశ్వ, మితి వివిచ్య భగవన్తం సుఖేన జానీయాదితి శఙ్కాయామహో యస్తాదృశో దివ్యజ్ఞానీ స సాక్షాదీశ్వర ఏవ. న హ్యన్యేషామిదం జ్ఞానమ్ క్వాపి సులభం స్యాదిత్యాహ - వివిక్తసచ్ఛిత్సుఖాత్మేతి. వివిక్తాని సచ్ఛిత్సుఖాని యేన స ఆత్మా మనో యస్య సః. యో మనసా సచ్ఛిత్సుఖాని విశ్వతో విచేచయతి స ఇత్యర్థః. నను విశ్వే సజ్జీర్ణోయమాత్మా కథం విశ్వతః పృథక్కర్తుం శక్య ఇత్యత ఆహ - వీశ్వమాయాదురన్వయ ఇతి. విశ్వమేవ మాయా మాయా కార్యత్వాదితి భావః. తస్యా దురన్వయః దుస్సమ్మన్యః నాస్య విశ్వ సాఙ్కర్యమిత్యర్థః. (3)

వికల్పితదభావానాకలితో విలయోదయః

విద్యావిద్యోపాధిహీనో విద్యావిద్యాప్రకల్పనః.

210

నను యం త్వమాత్మానం వదసి, స సవికల్పో వా? నిర్వికల్పో వా? యది సవికల్పస్తర్హి సోప్యనిత్య ఏవ. యది నిర్వికల్పస్తర్హి స కథం తవ వాక్యస్య విషయో భవేత్? ఇతి శఙ్కాఘ్నరిహరతి. వికల్పితదభావానాకలితః వికల్పేన తదభావేన నిర్వికల్పేన చ అనాకలితః ఆసంస్పృష్టః. ఆయమాశయః, సత్యం త్వదుక్తరీత్యా భగవతి నిర్వికల్పే యథామద్వాక్యం న ప్రసరతి, తథా త్వద్వికల్పోపి. త్వయా హ్యేతా సవికల్పో వా నిర్వికల్పో వేతి వికల్పితమ్. తస్య చ వికల్పస్య నిర్వికల్పే బ్రహ్మణి ప్రవృత్తిర్న సమ్భవతి. అతస్త్యత్రైశ్చపైవైవాసిద్ధత్వా న్నాస్తిమదుత్తరావకాశ ఇతి. “వికల్పితదభావాభ్యా మసంస్పృష్టౌత్మివస్తుని, వికల్పితత్వ లక్ష్యత్వ సమ్బద్ధాద్యాస్తు కల్పితా” ఇతి విద్యారణ్యాచార్య వచనాత్. నను వస్తుతో వికల్పాద్యనాకలితేఽస్మిన్నాయయాపి కథం తత్కలనమితి శఙ్కాయాం యా మాయా భగవతి నిష్ప్రపంచే ప్రపంచమేవ కల్పయతి, తస్యే వికల్పాది కలనం కియదిత్యాహ - విలయోదయ ఇతి. వేదాకాశస్య లయ ఉదయశ్చ యస్మిన్ యస్మాచ్చ స తథోక్తః. విదిత్యుపలక్షణం వాయ్వాదీనామ్. యద్వా భగవతి ఖం కల్పితం, ఖాత్తు వాయ్వాదికం క్రమేణ జాతమితి

వేదేఖస్య గ్రహణమ్. “అత్మన ఆకాశస్సమ్భూతః, ఆకాశాద్వాయుర్వాయోరగ్ని” ఇతి సంభూతిశ్రుతేరితి భావః. యద్యస్మాజ్జాయతే, తత్తస్మిన్నేవలీయత ఇతి ఖస్య భగవత్సేవ కారణే లయః. నన్వాత్మా ద్వివిధః అవిద్యోపహితో మాయోపహితశ్చేతి. తత్ర కం త్వం విష్ణుం వదనీత్యత ఆహ. విద్యావిద్యోపాధిహీనః ఉపాధిద్వయరహితం చిన్మాత్రమేవాహం విష్ణుం వదామి. ఉపహితత్వరూపధర్మస్య నిర్విశేషత్వవ్యాఘాతమేతు త్వాత్. బ్రహ్మ హి నిర్విశేషమ్. నన్వేవం నిరుపాధే రప్రిహ్మణః కథముపహితత్వమత ఆహ - విద్యావిద్యాప్రకల్పన ఇతి. విద్యావిద్యయోర్మాయావిద్యయోః ప్రకర్షణ కల్పనా యస్మిన్ సః. కల్పనికమేవ బ్రహ్మణ ఉపహితత్వమ్. ఉపాధేరేవ కల్పితత్వాదితి భావః. (౪)

విశేషహీనచిద్రూప మాయాకల్పిత దేహభావో

వినాదావిషయావార్య మాయో విప్రకృతిప్రభః 211

బ్రహ్మణి ఉపాధికల్పనా పూర్వముక్తాఅథునా జౌపాధికదేహకల్పన మాయా - విశేషహీనే నిర్విశేషే చిద్రూపే బ్రహ్మణి యా మాయా తయా కల్పితం చతుర్భుజత్వాది విశిష్టం దేహం వైష్ణవం శరీరం భజతీతి భావః. అయమేవేశ్వరః యో మాయయా కల్పితః. “జీవేశావాభాసేన కరో” తీతి శ్రుతేః. నన్వవిద్యయా జీవః మాయయా ఈశ్వరశ్చ కల్పిత ఇతి హి తవ సిద్ధాంతః. భవతు బ్రహ్మణి మాయా కేన కల్పితా? నిర్విశేషే బ్రహ్మణి మాయాపి కథమాసీత్? అత ఆహ - వినాదావిషయావార్యమాయాః భగవత ఇయం మాయా వినాదస్య విషయభూతా న భవతి. నాపి శపథేన నివారితుం శక్యా అతో మాయాయామేవంవిధవిఃల్పనా న సమ్భవంతి. సర్వాశ్చర్యమయత్వాత్తస్యా అతో బ్రహ్మణి స్వకాతే ఇయం మాయా స్వత ఏవ భవతి. “మాయా చావిద్యా చ స్వయమేవ భవత” ఇతి శ్రుతేః. నాపి మాయయా మాయాకార్యేణ జగతా వా బ్రహ్మణస్సవిశేషత్వమ్. విస్తృతజాలికమాయయా తత్కార్యగర్భవనగరేణ వా గగనస్య సరూపత్వా భావాదితి బోధ్యమ్. నన్వేవం కల్పితత్వా విశేషాజ్జీవతుల్య ఏవేశ్వరోఽపీత్యత ఆహ - విప్రకృతిప్రభ ఇతి. ప్రకృతేర్మాయాయాః ప్రభా సామర్థ్యం మోహకత్వరూపం యత్ర విహతం స ఈశ్వరః. యస్తు ప్రకృతిపర

తస్మాన్ జీవః. న హి కల్పితత్వమాత్రేణ సామ్యం వస్తుం శక్యమ్ విస్త్రా
జాలికకల్పిత గన్ధర్వనగర తదధిష్ఠాతృపురుషాణామివేతి భావః. (3)

విషువాద్యవరిచ్ఛేద్యో విభావర్యాదికల్పనః

విభావర్యాద్యవయవ వత్సరాత్మక చక్రకృత్.

212

కింఞ్చ జీవవన్నాయం త్రివిధపరిచ్ఛేదకాలీత్యాహ - విషువశబ్దో లక్ష
ణయా కాలసామ్యవాచీ. అదిపదాద్దేశవస్తుగ్రహణమ్. కాలేన దేశేన
వస్తునా చ పరిచ్ఛేత్తుమశక్యః. సర్వదేశసర్వకాలవృత్తిత్వాత్సర్వవస్తురూప
త్వాచ్ఛేత్వరస్యేతి భావః. ఏవం మాయామయ ఈశ్వర ఆదౌ కాలమేవ
కల్పితవానితి వస్తుమాదౌ దివారాశ్రకల్పనామాహ. విభావర్యాదికల్పనః
అదిపదాద్దివాగ్రహణమ్. సర్వం సజ్జలయ్యాహ - విభావర్యాదయోఽవ
యవా యస్య తద్వత్సరాత్మకం సంవత్సరరూపం చక్రం కరోతీతి
తథోక్తః. (3)

వినిరోధాబ్దచక్రోరు వేగాత్తపురుషాయుషః

విశ్వత్ప్రాణాత్మచరణ ప్రపన్నధ్రువసద్గతిః

213

భగవతా కృతమిదం కాలచక్రం క్వాప్యప్రతిహతమిత్యాహ విని
రోధస్య విశృంభలస్య అబ్దచక్రస్య ఉరుణా వేగేన అత్తమపహృతం పురుషా
యుషం పురుషాణామాయుశ్శతవర్ష పరిమితమితి భావః యస్య స తథోక్తః.
అథ కాలచక్రాద్భీతం జనమాశ్వాసయతి. విశ్వప్రాణాం ప్రపంచాశరణం
అత్మనో విష్ణోశ్చరణం పపన్నానాం ప్రతిపత్తిం గతానాం ధ్రువా కాశ్వతీ.
కాలచక్రాహతేత్యర్థః అతఏవ సతీ శోభనా గతిః గమ్యస్థానమ్ పరమ్బద
మితి యావత్. యస్మాత్స తథోక్తః. అత్ర దృష్టాంతయా ధ్రువాఖ్యభాగ
వతవృత్తాంతః ప్రతీయతే. తథా హి తాదృశం చరణం ప్రపన్నస్య ధ్రువస్య
సతీ నిత్యాగతిర్యస్మాత్స ఇతి. (౨)

విభ్రమత్కాలనేమిఘ్నో విషువో విషువప్రభుః

వికాలచక్రవదగో వివస్వద్భ్రమణాతిగః.

214

కుత ఏతదేకాశ్రయణాత్సద్గతిరత ఆహ. విభ్రమస్తు విశేషేణ చలస్తు కాలసేమిం కాలచక్రం మాస్తీతి తథోక్తః. స చ కాలో భగవానే వేత్యాహ - విషువ ఇతి. కాల ఇత్యర్థః. కాలస్య భగవదాజ్ఞా, రూపత్వా ద్భగవానేవ కాలస్య ప్రభురిత్యాహ - విషువప్రభురితి. పరమపదే తు నాస్తి కాలచక్రప్రవృత్తిః, తత్ర సూర్యాభావాత్. అపి చ సూర్యో హి భ్రమణ వేగేన అస్మదాదీనామాయుః కలయతి, భగవాంస్తు తతోప్యధికవేగః, అత స్సస్మిన్సూర్యశక్తిః న ప్రభవతీత్యాహ - వివస్వద్భ్రమణాతిగ ఇతి. వివ స్వతో భ్రమణమతిగచ్ఛతీతి తథోక్తః. (౧)

వివస్వదాయుఃకలనో వివస్వత్సుతశాసనః

వివస్వత్తనయోదార దణ్డపాశాహితప్రభః.

215

అతఏవాహం సూర్యస్యాస్యాయుః కలయతి సజ్జ్యతి. నను ఇహ లోకే ధర్మమధర్మం వా కృత్వా మర్త్యా అవశ్యం మ్రియస్తేతతః పరలోకే తేషాం ధర్మమధర్మం పరిశీల్య ఏతానవశ్యం యమశ్శిక్షయతి, తదధునైవ యమ ఏవాస్మాభిరాశ్రయణీయ ఇతి కాలప్రసజ్గాదవతీష్ఠాం యమసేవాశ చ్ఛ్మాం నివారయతి. వివస్వత్సుతశాసనః యమస్యాపి య ఏవ కాస్తా స ఏవ అస్మిః మపీతి వృధైవాన్తరయమసేవేతి భావః, యమో హి కాలదణ్డ కాలపాశాభ్యామమోఘాభ్యాం బలినః పురుషాన్ దణ్డయతి, తయోశ్చ యమదణ్డసాధనయోర్న స్వతశ్శక్తిః, కిన్తు భగవత్తేజసైవేత్యాహ. వివస్వ త్తనయస్య సూర్యపుత్రస్య యమస్య సమ్మన్ధినోః ఉదారయోర్మహతోః దణ్డపాశయోరాహితా న్యస్తాప్రభా యేన స తథోక్తః. అతో న యమా న్నాపి తద్దణ్డాన్నాపి తత్పాశాద్భగవతేన భేత్తవ్యమితి భావః. (3)

వికలాకాష్ఠాదిసత్యకాలో విశ్వోత్తరావదః

విపూర్వో వివ్రతీచీకో విధిలోకాదిదక్షిణః.

216

అథ యో నిత్యః కాలస్స ఈశ్వర ఏవేత్యాహ కలాకాష్ఠాదిరహితో యస్సత్యః కాలస్స ఈశ్వర ఏవ. అయిచ్చ విష్ణుర్నిత్యలీలారూపవిధూతి ద్వయవాత్. తత్ర లీలావిధూతిః ప్రపఞ్చితైవ. అథ యశ్చనిత్యవిధూతిర్నా రాయణస్స హి పరమపదే పరమనోమి అప్రాకృతే దివ్యవైకుణ్ఠే నర్తకే.

తచ్చ పదం కుత్రేత్యత ఆహ - విశ్వోత్తరాపదః. విశ్వస్మాదప్యైతరస్యాం
దిశి పదం స్థానమ్ యస్య సః. యస్మాదుపరి న కిచ్చిదస్తి తదస్య పదమి
త్యర్థః. సర్వోత్తరమితి యావత్. తస్య చ పదస్య పూర్వా దిక్ నాస్తి,
ప్రతీచీ దిక్ నాస్తి, సూర్యాభావాదితి భావః. యద్వా - తస్యాః పూర్వ
స్యాం దిశి ప్రతీచ్యాం వా కిమపి నాస్తి. అతఏవేద మసదృశమితి భావః.
విధిలోకాదయస్తు అస్య దక్షిణస్యాం దిశి వర్తంతే ఇత్యాహ - విధిలోకా
దయో దక్షిణా యస్య స తథోక్తః. పదతద్వతోరభేదాధ్యవసాయాది
యముక్తిః. (౫)

వివస్వద్విధుతారాది భ్రమణాగోచరాలయః

విధ్వాదిమచ్చింశుమార చక్రనిత్యభ్రమావహః.

217

పూర్వాద్యభావే హేతుం కణ్ఠత ఏవాహ - వివస్వతో నిధోస్తా
రాణాం నక్షత్రాణామాదిపదాత్కుజాదిగ్రహాణాఞ్చ భ్రమణానామగో
చరః అవిషయ ఆలయః యస్య స తథోక్తః, తత్ర హేతుమాహ - విధ్వా
దయో యస్మిన్ తద్యచ్చింశుమారాఖ్యం చక్రం తస్య నిత్యం భ్రమం
భ్రమణమావహతీతి తథోక్తః. భగవత్పదాధారాదేవ శింశుమారచక్రమధః
పతనరహితం సదృశమితి నిత్యమ్. యచ్చింశుమారచక్రభ్రమణాంతఃపాతి
తజ్జగత్సూర్యాదిభ్రమణవిషయ, మన్యతు - పరమపదమితి భావః. (౨)

విశ్వామిత్రాదిసప్తర్షి పూజితధ్రువలోకకృత్

విశ్వామిత్రాదిసప్తర్షి దత్తజ్యోతిర్మయక్షితిః

218

విశ్వామిత్రో భవిష్యత్సప్తర్షిన్యతమో ఋషిః స ఆదిర్యషాస్తైస్సప్త
ర్షిభిః వశిష్ఠాదిభిః పూజితం ధ్రువలోకం ధ్రువస్య నివాసం కరోతీతి తథో
క్తః. భగవతః పదం ధ్రువపదాదన్యదేవ. ధ్రువమణ్డలమేవ సప్తర్షయో నిత్యం
ప్రదక్షిణీకుర్వన్తి, న తు పరమపదమతో న తద్ధ్రువపదతుల్యం, కిన్తు తస్మా
దప్యపరితనమేవేతి భావః. తేభ్యశ్చ సప్తర్షిభ్యో భగవతైవ జ్యోతిర్మయం
స్థానం దత్తమ్. సప్తర్షిమణ్డలస్య పృథక్సత్వాదితి భావః అత్ర వైవస్వతమ
న్వస్తరే వశిష్ఠాదయస్సప్తఋషయః, భవిష్యతి మన్వస్తరే తు విశ్వామిత్రా
దయస్సప్తర్షయ ఇతి బోధ్యమ్. (౩)

వివిక్తనక్షత్రపథో వియద్గజ్జాధునీధరః

వివస్వత్స్వద్దనాధానో విధులోకరసావహః.

219

నిత్యవిభూతివర్ణనాయ ప్రవృత్తోపి భాగవతో ధృవమణ్డలప్రసజ్గా
దాహ - అనేనైవ నక్షత్రమార్గోపి వివిచ్య కృతః. ఆయమేవ మద్దాకినీ
ప్రవాహస్యాప్యాధారః. సూర్యరథస్యాప్యయమేవ ధర్తా. కృతధర్మాశ్చన్ద్రో
లోకం గత్వా తత్ర రసం భుక్త్వా జీవన్తి. స చ రసశ్చన్ద్రో భగవతైవ
కృతః. అనేన సూర్యచన్ద్రమణ్డలనిర్మాతాపి భగవానేవేవేతి ధ్వన్యతే. (౪)

విద్యుద్వివస్వద్వరుణాద్యాతివాహికకల్పకః

విరోచనజ్యోతిరాద్యాపునరావృత్తి మార్గకృత్.

220

భగవానయం స్వభక్తాన్ స్వలోకం గమయితుం స్వయమేవాతి
వాహికాన్ కల్పయామాస. తే చ సూర్యవరుణవిద్యుదాదయః. అతివా
హికా నామ పాన్థాన్థామాద్ధామాన్తరం యే నయన్తి తే. అతివాహయన్తి
పాన్థానిత్యాతివాహికాః. “అగ్నిర్జ్వోతిరహశ్శుక్లష్టణ్మాసా ఉత్తరాయణ”
మితి యోర్చిరాదిమార్గోస్తి సోపి భగవతైవ కృతః. అత్రాగ్న్యాదిపదాని
తదధిదేవతాబోధకానీతి బోధ్యమ్. విస్తరస్తు భాష్యాదావనుసంధేయః. (—)

విధూతకలుషోదార భక్తదత్తాత్మరూపకః

విమానప్రవరానీత భక్తదర్శనకౌతుకః.

221

న కేవలమయం పరమపదస్య మార్గం అతివాహికాంశ్చేత్యుభయం
నిర్మమే, కిన్తు పరమపదపాన్థేభ్యో నిజం రూపమపి దదాతి. తతశ్చ తానాత్మ
రూపిణో భక్తాన్ స్వీయేనైవ విమానేన స్వలోకం ప్రత్యానీతానభ్యాగచ్ఛ
త్యుత్కృణోతిశయాదిత్యాహ. విమానప్రవరానీతానాం భక్తానాం దర్శనే
కౌతుకం యస్య సః తథోక్తః. (—)

విధిరుద్రాదిసత్కార తుష్టభక్తప్రియంవదః

విద్యుదమ్బరసచ్ఛబ్ద చక్రభక్తగణావృతః.

222

తేషాం పరమపదపథికానాం మధ్యేమార్గం బ్రహ్మరూప్రేంద్రాది
సత్కారలాభస్యాత్. తతశ్చ తుష్యంతి భక్తాః. తాంశ్చ పరమపదమప్రి
ప్రాన్ భగవానయం స్వాగతం పృచ్ఛతి. తతశ్చ విద్యుత్తుల్యమమ్మరం
వస్త్రమ్ శోభనే శజనక్రే చ యేషాన్తేర్భక్తగణైరయం పరివేష్టితో
భవతి. (౨)

విముక్తనిత్యముక్తాత్మసేవితో విచ్యుతిస్వకః

విముక్తనయనానన్దో విముక్తహృదయప్రియః.

223

తత్రచపరమపదే ముక్తా నిత్యముక్తాశ్చేతి ద్వివిధాః పురుషాస్సన్తి,
ముక్తాస్తు దర్శితాః. నిత్యముక్తాస్తు నిత్యనూరయోఽనన్తగరుడవిష్వక్సేనా
దయః. తైర్వివిధైరప్యాత్మభిః పురుషైః పురుషోత్తమోఽయం సేవ్యతే.
ఏవం స్వాశ్రితమోచనాదేవ భగవానయ మచ్యుత ఇతి ప్రసిద్ధనామా భవతి.
త్యాహ - విచ్యుతిస్వక ఇతి. విగతాచ్యుతిర్భువో యేషాన్తే విచ్యుతయః.
స్వకాస్త్వీయా యస్య స తథోక్తః. ఆశ్రితాన్న చ్యావ. యతీత్యచ్యుత
ఇతి వ్యుత్పత్తేరితి భావః. ముక్తాశ్చ భగవన్తం దృష్ట్వా సుఖితనేత్రా భవన్తి.
యతోఽయన్తేషాం హృదయప్రియః మనసోఽతీవ ప్రియః. (౪)

విముక్తహృదయారామో విముక్తోక్తాత్మతత్త్వకః

విముక్తజనసంవాదీ విముక్తజనతర్పణః.

224

అతఏవ తేషాం హృదయా న్యత్రనిత్యమాసమన్తాద్రమన్తే. తేషాం
హృదయేష్వయం రమత ఇతి వా. తేభ్యశ్చాయ మ్పరమాత్మన స్స్వస్య
తత్త్వం విదితమపి పునః పునర్వదతి. ఏవంరూపేణ తైశ్చాయం సంవాదం
కరోతి. ఏవం సంవాదాదినా తానయం తర్పయతి. ఏతేన సగుణముక్తిక్షేత్రం
జైకుణ్డజ్ఞతానాం ముక్తానాం తత్ర కింకృత్యమితి శఙ్కా నుష్ఠ ప్రత్యుక్తా. (౪)

విరజాతోయసంసర్గా ప్రాకృతాత్మకృతస్వకః

విరజాతీరకాన్తార విహృతో విరజాప్రియః.

225

అథ పరమపదే భగవతో విహారమాహ-పరమపదస్య పరిఘాధూతా
విరజా నామ కాచిద్దివ్యా నదీ వర్తతే. తస్యాస్తీరే తులస్యాదిమయం కాన్తా

రమన్తి. తత్ర విహృతం విహరో భగవతోఽస్యాన్తి. అతఏవ భగవానయం
విరజాప్రియః విరజా ప్రియా యస్యేతి బహుప్రీహిః విరజాయాః ప్రియ ఇతి
తత్పురుషో వా. విరజావైభవమాహ - విరజాతోయస్య సంసర్గేణ అప్రా
కృతః అత్మా దేహః యేషాన్తే అప్రాకృతాత్మానః. అతథాభూతాస్తథా
భూతాః కృతా ఇతి అప్రాకృతాత్మకృతాః స్వకా భక్తా యేన స తథోక్తః.
యస్య స ఇతి వా. భక్తా హి మనుష్యదేహం త్యక్త్వా దివ్యం దేహ మాశ్రిత్య
విమానప్రవరమారుహ్య సూర్యమణ్డలాదీనతీత్య తత్ర తత్ర తైస్తైః పూజితాః
క్రమేణ సత్యలోకమప్యతీత్య తతో విరజాతీరం గత్వా తత్ర విరజాయాం
నిమజ్జ్య తచ్చ దేహముత్సృజ్య అప్రాకృతం భగవద్దేహతుల్యం దేహం
భజన్తే ఇతి తత్త్వమత్రానుసంధేయమ్. (౪)

విరజాతీరతులసీ వనదేవీనిషేనితః

విరజాతోయకణభాక్సుగన్ధి పవనాన్చితః.

227

విరజాయాస్తస్యాన్తీరే తులసీవనమన్తి. తదధిష్ఠాత్రీ చ కాచన దేవీ
అన్తి. వనాధిష్ఠాతృవనదేవతావత్. సా చ దేవీ ప్రకృతే తులస్యేవ. తయా
యం నితరాం సేవ్యతే. తత్ర చ వనే విరజానీకరధారీ శోభనగన్ధశ్చ సుఖ
స్పర్శో వాయుర్భగవంతం సేవతే. (౨)

విరజాతోయకపట సచ్చిదాన్దవిగ్రహః

విరజా విరజాతోయసున్నతో విరజాపతిః.

228

విరజాతోయానాం కపటేన యేసచ్చిదాన్దాస్త ఏవ విగ్రహశ్శరీరం
యస్య సః. విష్ణోర్జలమయీ తనుర్విరజా. విరజాజలన్తు సచ్చిదాన్దమయ
మిత్యర్థః. అతఏవ విరజాపి భగవానేవ. యశ్చతస్యాం సున్నతస్సోపి
భగవానేవ. నహ్యన్యస్య ఈదృగైశ్వర్యం సమ్భవతీతి భావః. నదీనాం భువి
నాగరః పతిః. విరజాయాస్తు భగవానేవ. విష్ణుగామినీత్వాద్విరజాయాః. (౪)

విరజోర్మిచ్చల్పాడోలావిహారి విరజాన్తరః

విరజాదేవతాకేళి ర్విరజావిభ్రమాశయః.

229

విరజాయాం యా ఉర్మిచ్ఛటా తస్యాం డోలాయామివ విహారోఽస్మాస్తీతి తథోక్తః. విరజానద్యధిష్ఠాత్రి తేవతాపి విరజైవ. గంగాప్రవాహాధిష్ఠాత్మగంగాదేవతావత్. తస్యా అన్తరః హృద్గతః తస్యా మనోహర ఇత్యర్థః. అతఏవ విరజాదేవతయాసహ కేలిః క్రీడా యస్య సః. విరజాయాదేవతావిభ్రమాశ్చగ్గారచేష్టితాని ఆశయే హృది యస్య సః. విరజావిభ్రమాక్రాంతహృదయత్వాదయం విరజయాసహ క్రీడతీత్యర్థః.

విరజామీననయనా కరాలిజ్జితకన్ధరః

విరజావర్తనాభేద్య-గ్విరజాపులినాశ్రయః.

230

మీనే ఇవ నయనే యస్యాస్స మీననయనా స్త్రీ. మీనా ఏవ నయనాని యస్యాస్స మీననయనా నదీతి చ. విరజైవ మీననయనా విరజేతి మీననయనేతి చ తస్యాః కరాభ్యాం హస్తాభ్యాం కరైస్తరజ్జైర్జితి చ ఆలిజ్జితః కన్ధరో గళో యస్య స తథోక్తః. విరజానదీతరజ్జైః విరజాదేవీ కరాభ్యాం ఇచ్చ ఏతస్య కంఠాలిజ్జనం కరోతీత్యర్థః. విరజాయానద్యా దేవ్యాశ్చ ఆవర్త ఏవ నాభీ ఆవర్త ఇవ నాభీ చ తస్యాం దృగ్దృష్టి ర్యస్య సః. విరజాయానద్యాః పులినమాశ్రయో యస్యా విరజాయా దేవ్యాః పులినమతిశయోక్త్యా జఘనమాశ్రయో యస్యేతి చ. (3)

విరజాకుచకంజాతకోశగృధ్ను కరద్వయః

విరజావిహగ్రశేణికాఞ్ఘ్రి విఘటనోత్కరః.

231

విరజాయాః కుచతుల్యయోః కంజాతకోశయోర్గృధ్ను ఆసక్తం కరద్వయం యస్య సః. విరజాయా విహగ్రశేణికేవ కాఞ్ఘ్రి తస్యాః విఘటనః ఉత్కర ఉపప్రసారితః కరో యస్య సః. కరాపుపరి ప్రసార్య తాశ్చద్వనిం కుర్వతి భగవతి విహగ్రశేణిర్విఘటితేత్యర్థః. అత్ర విరజాయాః కుచౌ గృహ్లాన్ కరేణ కాఞ్ఘ్రిం విఘటయతి రత్యర్థమితి ధ్వనిః. (—)

వికుణ్డలక్ష్మీమకూల విరజామ్బువిలోలనః

విరజాముఖకంజాతచమ్బునో విరజోదయః.

232

జైతుణ్యగరీ లక్ష్మ్యో దుకులమివ భాతి. విరజాతోయమ్ తత్ర భగవతో విశేషేణ లోలనం ఘోలనం విరజాయా ముఖస్థానీయం కింఞ్చిత్క-
ఞ్జాతం భగవాన్ ప్రేష్ణా చుమ్బతి. యథా కామీ కామిన్యా వస్త్రం
చాలయిత్వా ముఖం చుమ్బతి, తద్వదితి భావః విరజాయా ఉదయోఽభి
పృథ్విర్యస్మాత్సః. (3)

విరజాభువనక్రీడా నిర్జితప్రేయసీగణః

విరజాజలగూఢాత్మా విరజాఽక్లేదితామ్బరః.

233

అస్యాఞ్చ విరజాజలక్రీడాయాం భగవతా లక్ష్మీనీలాభూమ్యాది
ప్రియాసమూహో జితః. తత్ర హేతుమాహ-విరజాజలగూఢాత్మేతి. ఆయ
మాశయః. జలక్రీడాయాం జలే మజ్జన్తి పురుషస్త్రీయశ్చ. తత్రమగ్నమదృ
శ్యం పురుషంయాస్త్రీగృహ్లాతి సావిజయినీ. మగ్న మదృశ్యాం స్త్రీయం
యః పురుషో గృహ్లాతి స విజయితి కృతసజ్జేతా స్త్రీపురుషస్తత్ర విష్ణు
ర్నీలాజలఞ్చ నీలమితి జలే విష్ణుర్గూఢో భవతి, అతో న స గృహీతుం
శక్యతే స్త్రీభిః, లక్ష్మ్యోదయస్తు విద్యుత్తుల్యత్వాజ్జలమవభాసయన్త్యో
దృశ్యస్తే, అతస్తాసుగ్రహా విష్ణోర్భవన్తి. తదేవం విష్ణునా స్త్రీయా నిర్జితా
భవన్తి. నచైవం జలక్రీడయా అస్మాకమివ వస్త్రక్లేద ఇత్యాహ-విరజాఽ
క్లేదితామ్బర ఇతి. విరజయా క్లేదమార్ద్రతా మప్రాపిత మమ్బరం యస్య సః
వస్త్రస్య దివ్యత్వాదితి భావః. లక్ష్మ్యోదీనామప్యేవంవిధత్వం బోధ్యమ్.(3)

విరజాతీరవిహరద్వైమానిక కృతోత్సవః

విరజాజలజన్త్యోఘ ముక్తాఘపరిపూజితః.

234

ఏవం జలక్రీడయా భగవానయం విరజాతీరే విహరతాం వైమాని
కానాం విమానేన చరతాం భక్తానాం ముక్తనిత్యోభయాత్మకానా ముత్సవ
మానందాతిశయం కరోతి. విరజాజల సమ్భన్తాన్మీనాదిజలజన్తవోపి ముక్తా
భూత్వా భగవన్తం తత్ర విహరన్తం విశేషేణ పూజయన్తి. అత్ర మీనా
దీనాం సాలోక్య రూపముక్తి రితి బోధ్యమ్. కథమన్యథా తేనాం విరజాస్థితి
స్సాదితి భావః. (౨)

విరజామృత పానా మ్త బ్రహ్మనందపురీజనః

విరజాసలిలాధారో విరజీభూతమాయకః.

235

స్వర్గలోకే అమృతమస్తీతి స ఏవ శ్రేయానితి మద్దానామాశక్యాం
పరిహరన్నాహ - విరజాయా అమృతం జలమేవ సుధేతి శ్లిష్టరూపకమ్.
తస్య పానేన హేతునా ఆప్తః బ్రహ్మనందః యేన స చాసౌ పురీజనః జైకుణ్డ
పత్తనస్థ జనః యస్య స తథోక్తః. స్వర్గే అమృతం పీత్వా జనా అకాశ్వ
తం పరిమితమేవ సుఖం భజన్తే. జైకుణ్ఠే తు విరజాజలం పీత్వా బ్రహ్మనంద
మనుభవన్తి. అతో విరజామృతం సర్వోత్తమ మిత్యర్థః. న చ తు తృడాద్య
భావా త్పరమ పదస్థ జనానాం కథం విరజాజలపానమితి వాచ్యమ్. బ్రహ్మ
నందలాభార్థం తృడభావేఽపి తైర్విరజాజలం సకృత్పీతమ్. శరీరస్య జల
కోశస్య చ సత్త్వాదితి. విరజా జలస్య సచ్చిదానంద రూపత్వా త్తత్పానేన
బ్రహ్మనందలాభ ఉచిత ఇతి భావః. నను చతుర్దశలోకా భూగోళేషు వర్తన్తే,
జైకుణ్ఠస్తు తదుపరీతి తత్ర భూసమ్మన్దాభావా ద్విరజా కేనాధారేణ వర్తతే
ఇత్యత ఆహ - విరజాసలిలాధార ఇతి. యథా మద్దాకినీ వాయ్వాధారేణ
దివి వర్తతే, తథా విరజా భగవదాధారేణ జైకుణ్ఠే ఇతి భావః. నను కేయం
విరజా యదనతిక్రమణేన జైకుణ్ఠప్రాప్తిరత ఆహ - విరజీభూతమాయక ఇతి.
భగవతో మాయైవ విరజీభూతా - స్వార్థే కప్. న చ భగవన్మామాయాః
కథం సచ్చిదానందత్వం? విరజాజలస్య సచ్చిదానందరూపత్వవర్ణనాదితి వాచ్యమ్
శుద్ధసత్త్వప్రధానాయాం ప్రపంచవాసనా శూన్యాయాం మాయా
యాం భగవదీయసచ్చిదానంద స్ఫురణసత్త్వాదితి. ఏవం విరజారూపాయా
భగవన్మామాయా స్థరణం వినా న జైకుణ్ఠప్రాప్తిః. తత్తరణం భగవదను
గ్రహలబ్ధవిమానవశాదేవ. భగవదనుగ్రహం భగవద్భక్త్యైవ. అతో భగవతి
భక్తిః కార్యా. (3)

విరజాపదతీరస్థో విరజాపరిఘాలయః

విరజాగాధసలిల భీతభీత విరించనః.

236

విరజాతరణం వినా కుతః పరమపదం దుర్లభమత ఆహ - విరజాపద
తీరస్థ ఇతి. విరజాయాః పరస్మిన్తీరే తిష్ఠ తీతి భగవదాలయస్య విరజా పరి

ఘాభూతానను. కుశలైర్యథా నదీజలం తీర్యతే తథా విరజాజలం తీర్య
తామ్. కింవిమానేనేత్యా శక్క్యామామాహ విరజాయా అగాధా త్సలిలా
ద్విరిచ్ఛనో బ్రహ్మపి భీతభీతః. కా వార్తా పునరస్మాక మితి భావః. (3)

విరజాతోయపానాప్త విద్యాభక్తజనేదితః

వినాయకధ్వజభ్రాజ ద్విమాన వరభూషణః.

237

అథ భగవానయం జలక్రీడాం సమాప్య విరజాతోయపానపైభవల్బ
విద్యాతిశయై త్భక్తజనేస్తుయమానస్సృగరుడేన ధ్వజేన భాసమానం
కచ్ఛన విమానప్రవరం స్వారోహేణ భూషయామాసేతి రథోత్సవం వర్ణ
యతి. (౨)

వియద్విమానవిభ్రాజ దబలాతారకావిధుః

వికుణ్ఠ నగరీనాత్రి నీరాజితపదామ్బుజః.

238

విజయదివ వికాలం విమానం, తత్ర తారకా ఇవ అబలా పీభ్రాజన్తి.
భగవాంస్తు తాదృశతారాయుక్తశ్చన్ద్ర ఇవ భాతి. వియద్విమానవిభ్రాజద
బలాతారకాయుక్తో విధురితి మధ్యమపదలోపీ సమాసః విధుశ్చన్ద్రో
విష్ణుశ్చేతి శ్లేషః. మధ్యేమార్గం వికుణ్ఠనగర్యాం వర్తమానా నార్యో భగవ
త్పదామ్బుజం నీరాజయన్తి. (౨)

వికుణ్ఠపౌరీశత్రాళి లీయమానోత్సవాసవః

విస్పష్టే నీవరాభాత్మలగ్న లక్ష్మీముఖేన్దుభః

239

ఏతద్భగవద్రథోత్సవ రూపపద్మగత రసరూప ఆసవః. యద్వా
భగవదుత్సవరూప ఆసవః వికుణ్ఠనగరపౌరాజ్ఞానానేత్రరూపభ్రమరైః పీయతే.
తా అత్యాదరేణ పశ్యన్త్యుత్సవమిత్యర్థః. భగవతో దేహః వికసితేంద్రివర
తుల్యః తత్ర చ లక్ష్మీముఖ చన్ద్రస్మితజ్యోత్స్నాం లగ్న. తతో దేహస్య
విశేషరామణీయకమితి భావః. (౨)

విశ్వామ్బా హేమపుత్రీభృద్వక్షో నీలాశ్మపీఠకః

విధుబిమ్బావరిస్థార్కభాను విద్యోతితామ్బరః.

240

ఇంద్ర)నీలపీఠతుల్యే భగవతో వక్షసి సువర్ణపుత్రకేవ లక్ష్మీరాభతి.
చంద్ర)బిమ్బస్యేవ భగవన్మృగసోమపరి సూర్యవత్కిరీటో భాతి. తస్య చ భాను
భిస్సర్వోప్యాకాశో భాస్యతే. (—)

వివేలాత్మరభాపూర నీలీకృతమహాహివః

విషద్రమూర్ధసాహస్ర రత్నాభా లేపచిత్రితః 241

తతో గరుడధ్వజవిమానమవరుహ్య భగవానయమాదిశేషశయ్యా
యాం వివేళ. తతశ్చ నిర్వేలేన భగవతో దేహకాంతిపూరణ స శేషో
నీలీకృతః. శేషస్య శిరస్సాహస్రే వర్తమానానాం రత్నానాం యా ఆభాః
కాంతయః కుంజుమకర్పూరాదితుల్యః. తాసాం లేపో లేపనం లేన
చిత్రితః సజ్జాతచిత్రవర్ణః ఇతి తద్గుణద్వయమ్. (—)

విసారితైక బాహ్వగ్ర కంజుణాభాఞ్చితేంద్రిరః

విశ్వాన్భూకర కంజాత లక్ష్మీలాలితజానుకః. 242

విసారితే ఆజానుప్రసారితే ఏకస్మిన్బాహ్వగ్రే వర్తమానానాం
కంజుణానామాభయా కుంజుమప్రప్రాయమా అఞ్చితా లేపితా ఇంద్రిరా
భగవజ్జానుసంవాహనకర్తృ లక్ష్మీర్యస్య సః తదేవేంద్రిరాకర్తృక జానుసంవా
హనం స్పష్టమాహ-విశ్వాన్భూయాః కరకంజాతే యా లక్ష్మీశ్శోభా దేవీ
చ తయా లాలితే జానుకే యస్య సః తథోక్తః. జానునీ యస్య స ఇతి వా.
శేషాద్విభాదితి కః. (—)

విచిత్రదివ్యాభరణాంశుకాభా సింధూదయశ్రీముఖ చంద్ర)బిమ్బః
విష్వక్కుపాదర్భితకామపూర నఖేన్దుభిన్నాఙ్గులిపాదపద్మః 243

విచిత్రాణాం దివ్యాసౌఞ్చ ఆభరణానామంశుకస్య వస్త్రస్య చ
ఆభానాం కాంతీనాం జలస్థానీయానాం సిన్ధౌ సముద్రే ఉదయో యస్య స
తథోక్తః. క్రియో లక్ష్మ్యో ముఖరూపశ్చంద్రబిమ్బో యస్య సః శ్రీయుక్తః
ముఖచంద్ర)బిమ్బో యస్యేతి వా. కాంతిసాగరే జాతశ్చంద్ర)బిమ్బ ఇవ భగవతో

లక్ష్మ్యశ్చ ముఖం భాతీత్యర్థః. విష్వక్ సర్వవ్యాపిని యా కృపా తయా
హేతునా దర్శితః కామాః పూరయతీతి కామపూరః. నక్షత్రేరేవేంద్రభిః
భిన్నాః మిత్రితాః అజ్ఞుశ్చయో యస్య సః. పాదపద్మః యస్య స
తథోక్తః. (—)

విశ్వాలయవ్యాపివిచిత్రగన్ధ మల్లీతులస్యమ్బుజచుమ్బితాజః
విశ్వమ్భరావాసితచారుగన్ధ విప్రాజనీరన్ధ్రపతద్విరేఫః. 244

విశ్వస్మిన్సర్వస్మిన్న ప్యాలయే వ్యాపీ విచిత్ర గన్ధః పరిమళో యేషా
న్దైః మల్లీ చ తులసీ చ అమ్బుజఞ్చ మల్లీతులస్యమ్బుజాని తైః హారాయితై
రిత భావః. చుమ్బితం వ్యాప్తమజ్గం యస్య స తథోక్తః. భక్తా మల్ల్యాది
స్రగ్భి ర్భగవన్తం పూజయన్తీత్యర్థః. విశ్వం భరయా దేవ్యా వాసితేన కర్మ
రాది వాసనాద్రవ్యయుక్తేన చారుణా గన్ధేన లిప్తే అజ్ఞే నీరన్ధ్రం యథా
తథా పతన్తః ద్విరేఫా దివ్యా జైకుణ్ఠగతా భ్రమరాః యస్య స తథోక్తః.
యద్వా ద్విరేఫా అతిశయోక్త్యా నారీకటాక్షాః. (—)

వివృత్తరత్నోపధి పుష్పమాలా గృహీతగన్ధాద్భుత కేశవేశః
విచిత్రభూషామ్బరవైష్ణవస్త్రీ సజ్జీతనాట్యాకలనస్మితాస్యః.

విశేషేణవృత్తే వర్తులే రత్నమయే ఉపధా శిరోధన్ధస్నే శిరఆధారే
వస్తుని వర్తమానాభిః పుష్పమాలాభిః గృహీతః గన్ధః యస్య స చాసా
వద్భుతకేశవేశః కేశసమూహః యస్య స తథోక్తః. రత్నోపధేః కఠినత్వేన
తదుపరిపుష్పమాలా స్తదుపరి కేశవేశఞ్చ స్వీయం విన్యస్య తత్ర శిర
ఆధాయ శేతే ఇత్యర్థః. అత్ర పుష్పమాలాభిః కేశవేశోన వాసితః, క్రిస్తు
తా ఏవ కేశవేశగన్ధం గృహ్లాన్తి వాసనార్థమిత్యహో భగవత్కేశవేశగన్ధ ఇతి
భావః. అత ఏవ భగవతః కేశవ ఇతి నామేతి బోధ్యమ్. ప్రళంసాయాం వప్ర
త్యయవిధానాత్ విచిత్రాణి భూషామ్బరాణి యాసాం తాసాం వైష్ణవ
స్త్రీణాం విష్ణుభక్తాజ్ఞానానాం సజ్జీతయుక్తస్వనాట్యస్య ఆకీలనేన దర్శనేన
హేతునా స్మితయుక్తమాస్యం యస్య స తథోక్తః. యద్వాసజ్జీతస్య
నాట్యస్య చ ఆకలనాభ్యాం శ్రవణదర్శనాభ్యాం హేతుభ్యాం స్మితయుక్త
మాస్యం యస్య స తథోక్తః. (—)

వినాయకోదారగుపర్ణకమ్పనప్రభూతదివ్యానిలలోలితాలకః
విరిఞ్చినాద్యున్మకుటప్రభాఝరీనిషిక్తపాదోవివిదాశయాఞ్చితః.

వినాయకస్య గరుడస్య ఉదారయోర్మహతో శ్లోభనయోః పర్ణ
యోః పత్రయోః కమ్పనాత్ప్రభూతేన దివ్యేన అనితేన లోలితాశ్చలితా
అలకా శూచిర్ణకున్తలా యస్య స తథోక్తః. విరిఞ్చినో బ్రహ్మ వర్తమాన
బ్రహ్మణః పూర్వం ముక్త ఇతి భావః. వర్తమానస్తు సత్యలోక ఏవ దర్శిత
ఇతి నాస్య పరమపదప్రాప్తిరితి బోధ్యమ్. అదిర్యేషాస్తేషా మున్మకుటేషు
ఉన్నతకిరీటేషు యాః ప్రభాః. యద్వా ఉన్నకుటానాం యాః ప్రభాః
తానాం ఝరీభిః ప్రవాహైః నిషిక్తా నితరాం సిక్తా పాదౌ యస్య స
తథోక్తః. విమ్ ఏవంవిధం పరమాత్మానం విష్ణుం యే విదన్తి తే వివిదః
తే చ తే ఆశయా మనాంసి తేషామాశయా ఇతి వా. తైరఞ్చితః ప్రాప్తః
తథా సర్వోపరిస్తోఽతిమారతకోపి భగవాన్విద్యదాశయ నిత్యసన్నిహిత
ఏవేతి ఏతద్భజనే న కోపి శ్రమః నాపి వైఫల్యాశఙ్కేతి భావః. అత్రవిద్య
ద్భిః కవిభిస్సమర్పితా ఆశయా స్సాక్షాన్మూర్తీభూయ వైకుణ్ఠగతం భగ
వన్తం భజన్త ఇతి ధ్వనిః నను “యతో వాచో నివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా”
సహేతి శ్రుతేః కథమ్పరమాత్మా మనసో విషయస్సాదితి చేన్నేవమ్.
“మనసైవారేను ద్రుష్టవ్య” ఇతి శ్రుత్యన్తరా దవిద్యన్మనసా మేవాయ మగో
చర ఇతి ప్రకృతి శ్రుత్యర్థ సజ్జోచాత్. అన్యథా సర్వమపి గురుకాస్తా
దికం నిరర్థకం న్యూత్. తస్మాద్విద్యాసంస్కృతేన మనసా భగవానయం
గృహీతుం శక్యత ఏవ. న హి మనసో దుర్లభం నామ! తస్మాత్ మనసా
భగవాన్ సగుణో నిర్గుణో వా విశ్వరూపః పురుషాకారోఽజుష్ఠ పరిమాణో
వా నిత్యం సంచిన్త్య స్మర్యేషామితి విశ్వసేవ్యత్వం భగవతస్సిద్ధమేవ. (3)

వినాయకశ్రౌతరథాధిరూఢస

ద్వినాయకాపాఙ్గసుధామయాకృతిః

విచిత్రసాహస్రసుమాధిరోహతా

ద్వినాయకోదారగళం సుఖాదియమ్.

247

ఏవం సహస్రనామాని కృత్వా భగవతే కృతినాయకాయ సమర్ప
యతి. వినాయకో గరుడ ఏవ శ్రౌతో రథః గరుడస్య ఛన్దోమయత్వాత్.

తమధిరూఢస్య సత ఉత్తమస్య కాలత్రయాబాధ్యస్య వా వినాయకస్య
విష్ణో రసాజ్ఞసుధాకటాక్షౌమృతం తన్మయా తద్వికారభూతా తత్కార్య
భూతేతి యావత్. విచిత్రసాహస్రసుమా విచిత్రాణి సహస్రమేవ సాహ
స్రం నామాని యస్యాం నా తథోక్తా. ఇయం కృతిః సుఖాదనాయాసేన
వినాయకోదారగళం విష్ణోర్మహాంతం గళం అధిరోహతాత్ అరోహతాత్
ఇత్యాశిషి లోట్. అశీశ్చిత్ర ప్రార్థనానామ. యద్వా వినాయకస్య గరు
డస్య ఉదారగళమధిరోహతాత్. గరుడః కృపయా కృతిమిమాం భగవత్స
న్నిధౌ పఠత్విత్యర్థః.

పరాభవ జ్యేష్ఠకమాసపూర్ణిమా

తిథౌ సమాప్తిం గమితాసకౌ కృతిః

సుఖేన రామేణ సమర్పితా హరేః

పదాబ్జయోరావిధు భాసతాంతరామ్.

అసావేవ అసకౌ కృతిః రామేణ కవినా సుఖేనానాయాసేన పరా
భవసంవత్సర జ్యేష్ఠకమాసపూర్ణిమాతిథౌ పరాభవసంవత్సర జ్యేష్ఠకమాసపూర్ణి
మాయాం తిథౌ సమాప్తిం గమితా ప్రాపితా హరేః పదాబ్జయోః సమ
ర్పితా చ. అసకౌ కృతిః అవిధు చిన్ద్రపర్యంతం భాసతాంతరాం అతిశయేన
భోభతామ్. అచిన్ద్రతారం వర్తతామిత్యర్థః.

పరాభవాషాఢశుద్ధద్వాదశ్యామసకౌ కృతిః

రామేణ సర్వా వ్యాఖ్యాతా ప్రాపితా చ హరేః పదమ్

మూలం తావత్పూర్వం సమర్పితం అధునా తు సవ్యాఖ్యం మూల
మర్పితమితి నార్పితార్పణప్రసంగా.

శ్రీ హ య గీ) వార్పణ మస్తు

పరాభవజ్యేష్ఠ శు ౧౫ మూలరచనాసమాప్తిః

పరాభవాషాఢ శు ౧౨ వ్యాఖ్యారచనాసమాప్తిః

వి వ ర్ణా ది విష్ణు సహస్ర నామావళిః

హరిః ఓమ్
 విష్ణవే నమః
 విశ్వస్యై నమః
 విశ్వకర్త్రే నమః
 విశ్వహృతే నమః
 విశ్వపాలకాయ నమః
 విశ్వదూరాయ నమః
 విశ్వగతాయ నమః
 విశ్వాత్మనే నమః
 విశ్వచేతనాయ నమః
 విశ్వయన్త్రే నమః 10
 విశ్వతనవే నమః
 విశ్వవిదే నమః
 విశ్వదుర్గమాయ నమః
 విశ్వాజ్ఞేయాత్మకాయ నమః
 విశ్వనిదానాయ నమః
 విశ్వపావనాయ నమః
 విశ్వోదయాయ నమః
 విశ్వలయాయ నమః
 వివిశ్వాయ నమః

విశ్వపారగాయ నమః 20
 విశ్వమృరాయ నమః
 విశ్వమయాయ నమః
 విశ్వభుజే నమః
 విశ్వమోహనాయ నమః
 విశ్వానందాయ నమః
 విశ్వదుఃఖదూరాయ నమః
 విశ్వసుఖప్రదాయ నమః
 విశ్వప్రియాయ నమః
 విశ్వసఖాయ నమః
 విశ్వధృతే నమః 30
 విశ్వరూపధృతే నమః
 విశ్వక్రీడాయ నమః
 విశ్వసేవ్యాయ నమః
 విశ్వదాయ నమః
 విశ్వసమ్మతాయ నమః
 విశ్వభోగ్యాయ నమః
 విశ్వగుణాయ నమః
 విశ్వచక్షుషే నమః
 విరిఞ్చక్రతే నమః

విశ్వచక్షుర్మణ్డలస్థాయ నమః
 విశ్వచక్షుఃప్రకాశకృతే నమః
 విశ్వాాయ నమః
 విశ్వాంతరాయ నమః
 విశ్వతనవే నమః
 విశ్వప్రచోదనాయ నమః
 విశ్వాంశాయ నమః
 విస్మయావాసాయ నమః
 విశ్వకల్యాణభాజనాయ నమః
 విశ్వబిమ్బాయ నమః
 విశ్వనిధయే నమః 50
 విశ్వమాయాయ నమః
 విభామయాయ నమః
 వివస్వత్మణ్డలాంతస్థాయ నమః
 విద్వాసుఖసదాత్మకాయ నమః
 వివస్వతే నమః
 విగ్రహాదిత్యాయ నమః
 వివస్వద్భాసకాయ నమః
 విభవే నమః
 వికర్తనసహస్రాభాయ నమః
 విష్వక్సేనాయ నమః 60
 వికుణ్డనాయ నమః
 విద్యుత్ప్రతామ్బరాయ నమః

విద్యామన్దిరాయ నమః
 విష్టరశ్రవసే నమః
 వినాయకాయ నమః
 విప్రబంధవే నమః
 విద్యుత్ప్రసక్తగర్భిణాయ
 నమః
 వియద్గంగాపదామ్బాజాయ
 నమః
 విక్రమాక్రాంతలోకకాయ
 నమః
 విరిఞ్చినాభీకమలాయ నమః
 వినతాతనయధ్వజాయ నమః
 విషాయనాయ నమః
 విషధరస్వామిశయ్యాయ నమః
 విషోదయాయ నమః
 విషావహారణే నమః
 విషధిస్తోమకుక్షయే నమః
 వియత్సమాయ నమః
 విలయామృధివిశ్రాంతాయ
 నమః
 వికారరహితాయ నమః
 విధవే నమః 80
 విధిరుద్రేంద్రదాసేరాయ నమః

విబుధావళిపక్షగాయ నమః
 విబుధేశాయ నమః
 విధూతాఘాయ నమః
 విరుగ్మథుకైటభాయ నమః
 విఘ్నమణ్డలమధ్యస్థాయ నమః
 విఘ్నసూర్యవిరోచనాయ నమః
 విఘ్నసుందరవక్త్రాబ్జాయ నమః
 విఘ్నహేతుహృదమ్బుజాయ
 నమః

విఘ్నలేఖానఖాయ నమః 90
 విజ్ఞాయ నమః
 విభయాయ నమః
 విద్రుమాధరాయ నమః
 విషణ్ణాసురరాత్రే నమః
 వినాధజనరక్షణాయ నమః
 విభవాయ నమః
 విహతారాతయే నమః
 విస్పష్టమలేక్షణాయ నమః
 విరిఞ్చివనితాగీతాయ నమః
 విమృష్టమణినూపురాయ
 నమః 100

విద్యుద్మచిరలక్ష్మీకాయ నమః
 విలసత్స్మరచంద్రికాయ నమః

వికస్వరసురోర్వీజపుష్ప
 మాలానిభేక్షణాయ నమః
 విరూపాక్షప్రియాయ నమః
 విద్వద్ధృదయామ్బుజ బమ్భ
 రాయ నమః
 విముక్తాయ నమః
 విషయాసక్తాయ నమః
 విపత్సమయబాంధవాయ నమః
 విపురోరసే నమః
 విశాలాక్షాయ నమః 110
 విపులాంసాయ నమః
 విజిత్త్విరాయ నమః
 విమలాయ నమః
 వితితిఖ్యాతయే నమః
 విశ్వనామ్నే నమః
 విభీషణాయ నమః
 విలాసినే నమః
 విలసద్భూషాయ నమః
 వివిధాయాధభాస్వరాయ నమః
 విశ్వభృరావతయే నమః 120
 విశ్వాత్కాంతమహిమ్నే
 నమః
 విధయే నమః

విధిత్రాతే నమః
 విధితవఃఫలదాయ నమః
 విధిదేశికాయ నమః
 విధిస్తుతాయ నమః
 విధివిధుశ్శీకంతాత్మనే నమః
 విధీశ్వరాయ నమః
 విధిశక్తివ్రదాయ నమః
 విశ్వశక్తయే నమః 130
 విధివిమోహనాయ నమః
 వివిధాత్మజ్ఞానబలక్రియా
 శక్తయే నమః
 విలక్షణాయ నమః
 విశ్వోత్తమాయ నమః
 విసదృశాయ నమః
 విద్వద్వాయ నమః
 విగతవ్యయాయ నమః
 విమత్సరాయ నమః
 విశ్వసిద్ధయే నమః
 విజితాత్మనే నమః 140
 విముక్తిదాయ నమః
 విశ్వమృరాభారహరాయ
 నమః
 విష్వక్రదీచీనవైభవాయ నమః

వివిధప్రాణేశగుణాయ నమః
 విద్రావితజనాంతకాయ నమః
 విధూతమాయావిభవాయ
 నమః
 విఖ్యాతబలపౌరుషాయనమః
 వినిద్రాయ నమః
 విజరాయ నమః
 విత్తాయ నమః 150
 విదోషాయ నమః
 విఫలక్రియాయ నమః
 విజ్ఞాననాదినే నమః
 విమదాయ నమః
 విక్రోధాయ నమః
 విజితేంద్రియాయ నమః
 వినేత్రే నమః
 విశ్రుతకథాయ నమః
 విమలాశయదర్శనాయ నమః
 వితిర్కహీనాయ నమః 160
 విరుజాయ నమః
 విభేదాయ నమః
 విప్రిరూప్రియాయ నమః
 విజ్వరాయ నమః
 వికచామోఘజచరణాయనమః

వినీతాఖిలాయ నమః

విధికత్తే నమః

విధానజ్ఞాయ నమః

విధమే నమః

విధిఫలప్రదాయ నమః 170

విధిదృష్టక్రియాభ్యర్చాయ

నమః

విధిహీనాయ నమః

విధిప్రియాయ నమః

విధిసూత్రబద్ధలోకాయనమః

విధివత్కృతకత్మపాయ నమః

విహితత్యాగిసంశాస్త్రే నమః

విహితావిహితాతిగాయనమః

విహితాఖిలమర్యాదాయ

నమః

విధిమద్రదాదేశాసనాయ నమః

విధివత్కర్మ సజ్జోప్తే నమః

విధివిద్వేషిభిక్షనాయ నమః

విధాతృదర్శితపదాయ నమః

విధిలోపాపహారిధాయ నమః

విలసత్కమలావక్షసే నమః

విప్రదైవాయ నమః

విపద్ధరాయ నమః

విధువిద్యోతమానాబ్జాయ

నమః

విరోచనసుదర్శనాయ నమః

విద్విద్రక్తాచితగదాయ నమః

వివన్నాభయకృత్కరాయ

నమః

190

విశుద్ధవిజ్ఞానఘనాయ నమః

విజ్ఞానకలప్రథవే నమః

విత్తీర్ణవిమలప్రజ్ఞాయ నమః

విశ్రాణనసురద్రుమాయనమః

విధికోటిశతానందాయ నమః

వివాదావిషయాయ నమః

విశాయ నమః

విహ్వలద్విరద్రత్రాత్రే నమః

విషాటీన్ద్రవిదారణాయ నమః

వివిధాఖ్యానసంస్థాననిర్మాతే

నమః

200

విశ్వతోముఖాయ నమః

విష్వస్సుజానీకశతాయ నమః

వికచాబ్జాయ తేక్షణాయ

నమః

విష్వక్చిరసే నమః

విష్వగజ్ఞయే నమః

విష్వక్రోచ్ఛితాయ నమః

విస్మత్పరాాయ నమః

విష్వగురవే నమః

విష్వగురసే నమః

విష్కక్కణాయ నమః

విపుష్కరాయ నమః

విద్యుత్త్వత్కేశచిచయాయ
నమః

విటప్రినాతలోమకాయ నమః

విష్ణుపద్యాదితటినాడికాయ
నమః

విష్టపాకృతయే నమః

వివస్వత్తనయోదార

దంష్ట్రాయ నమః

విష్ణుపద్యాకాయ నమః

విన్యాదిభూమిధరాస్థయే
నమః

విద్యాహసాయ నమః

వికమ్పనాయ నమః 220

విబుధేశభుజనాతాయ నమః

వియద్వైద్యోరునాసికాయ
నమః

విడిక్కణాయ నమః

విధిస్తానమాళయే నమః

విశ్వమ్భరావదాయ నమః

విహజ్జమవ్యాకరణాయ నమః

వియస్మధ్యాయ నమః

నిరాడ్యపుషే నమః

విదీప్తసన్ధ్యావసనాయ నమః

విధృతోడుసుమస్త్రజాయనమః

విదీర్ణకాణ్డపటహాయ నమః

వియదమ్బునిషిక్తపదే నమః

విలయాబ్ధిక్పతాచామాయ
నమః

విశ్వాశరాయ నమః

విశృంభలాయ నమః

విస్మత్పరతమస్సిద్ధు

మధ్యస్థాయ నమః

విగతాశయాయ నమః

విలీనశక్తయే నమః

విశ్రాంతాయ నమః

విహితాత్మసుఖాశయనాయ
నమః

విక్షేపహీనాయ నమః

వికృతయే నమః

విగుణాయ నమః

విగతావృతయే నమః
 విలీనపురుషాక్షానోపాధయే
 నమః
 విశ్వవరాయణాయ నమః
 విశ్వాదృష్టవశత్య క్తయోగ
 నిద్రాయ నమః
 విబుద్ధధియే నమః
 విశ్వాబ్జనాభయే నమః
 వివిధప్రాణిబీజ
 కృతోదయాయనమః 250
 విరిజ్ఞాప్యదిత్రజానాథసము
 త్పాదిత పత్స్రీజాయనమః
 విశ్వభూరుణ్మూలకందాయ
 నమః
 విశ్వవృద్ధివిధాయకాయ నమః
 విచిత్రవీర్యాయ నమః
 విచిత్రకృత్యాయ నమః
 విశ్వకుటుమ్భకాయ నమః
 విచిత్రావతరాయ నమః
 విశ్వరక్షావహితమానసాయ
 నమః
 విచిత్రాలయమాయేశాయ
 నమః

విశ్వపావనచేష్టితాయ నమః
 విద్యానిధయే నమః
 విద్యదాప్తాయ నమః
 విరక్తజనశేవధయే నమః
 విత్తప్తాయ నమః
 విరతాయ నమః
 విస్థాయ నమః
 విక్రీడాయ నమః
 విదితాత్మకాయ నమః
 విహతేంద్రియ సజ్జారాయ
 నమః
 విదితావిదితేతరాయ నమః
 విపాసాయ నమః
 వికలాయ నమః
 విశ్వాయ నమః
 విపుణ్యాయ నమః
 వివరాయ నమః
 వియతే నమః
 విదుఃఖాయ నమః
 విసుఖాయ నమః
 విజ్ఞాయ నమః
 వివాయవే నమః
 వివిరోచనాయ నమః

విజలాయ నమః
 విగతస్పర్శాయ నమః
 విరసాయ నమః
 విగతధ్వనయే నమః
 విగన్ధాయ నమః
 విమహత్తత్త్వాయ నమః
 విగతాహఙ్కృతయే నమః
 విధాయ నమః
 విరూపాయ నమః 290
 విగతాభిఖ్యానాయ నమః
 విస్త్రీభావాయ నమః
 విపారుషాయ నమః
 విక్షైత్యాయ నమః
 విమనుష్యత్వాయ నమః
 విదైవాయ నమః
 విగతానురాయ నమః
 విశేషాయ నమః
 విశ్వధిక్కారశేషాయ నమః
 విశ్వతమోరవియే నమః
 విసక్తాయ నమః
 విగతాసక్తాయ నమః
 విబన్ధాయ నమః
 విశ్వబన్ధకృతే నమః

విపాణయే నమః
 వివదాయ నమః
 విశ్వగ్రాహిణే నమః
 విశ్వాతిగస్యదాయ నమః
 విచక్షుషే నమః
 విశ్వదృశే నమః 310
 విశ్వశ్రోతే నమః
 విశ్వకిర్ణకాయ నమః
 విప్రాణాయ నమః
 వివిధప్రాణిప్రాణనాయ
 నమః
 విమనసే నమః
 విఖాయ నమః
 విశుభ్రాయ నమః
 విద్యుదాపీతశిఖాన్తస్థాయ
 నమః
 వియత్పదాయ నమః 320
 విన్నాయ నమః
 వినాయకాధీశాయ నమః
 విఘ్నహర్త్రే నమః
 వికామనాయ నమః
 విశ్వాసినే నమః
 విశ్వజనకాయ నమః

విశ్వామిత్యవసజ్గ్రహాయ

నమః

వివదమ్బుధిపోతాజ్ఞయే

నమః

విచారాసహనాకృతయేనమః

విరాజద్విక్రమాదిత్యాయ

నమః

వికశ్చిద్గళభూషణాయ నమః

వియచ్ఛత్రాయ నమః

విధుమయాదర్శాయ నమః

విశ్వమ్భరాసనాయ నమః

విరోచనవ్రతీహారాయ నమః

విద్యున్మాలా

మయామ్బరాయ నమః

విషరాశిస్థురత్పత్రాయ

నమః

విటనాయకకన్దుకాయ నమః

విదిక్పదిక్పాలభృత్యాయ

నమః

విచరద్వాయుచామరాయ

నమః

విరోచనముఖాయనమః 340

విప్రముఖాయ నమః

విధిహుతాశనాయ నమః

విడూరవే నమః

వివిధక్షత్రబాహవే నమః

విధికరాజ్ఞికాయ నమః

విశ్వమ్భరాతివర్తిష్ణుదశాజ్ఞుల

మహాకృతయే నమః

విశ్వభూతమయైకాంశాయ

నమః

వివిశ్వతిపదామృతాయ

నమః

విద్యావిద్యాసృతిక్తాస్తేనమః

విబుధాహవసద్ధవిషే నమః

వివన్నవిప్రసంశ్చిన్యాయ

నమః

వికాసమయవిగ్రహాయనమః

వితానకృతే నమః

వితానేశాయ నమః

వితానాజ్గవపాశనాయ నమః

వితానవీతిహోత్రాత్మనే నమః

వితానాయుతదుర్లభాయ

నమః

విజయినే నమః

విజయాగీతనామ్నే నమః

విజయదాయకాయనమః 360

విజయాజయతుల్యశాయ

నమః

విజేతవ్యనివర్జితాయ నమః

విశేషహీనచిద్రూపాయనమః

విశిష్టాయ నమః

విగతాజ్ఞనాయ నమః

విశేషణీభూతవిశ్వాయ నమః

విబుధాళిసుధాః రాయ నమః

విశ్వకేతుమనోజ్ఞాజ్ఞాయ

నమః

విధున్తుదనికృంతనాయ నమః

విశ్వకేతు పిత్రే నమః 370

విశ్వకేతువైభవవర్ధనాయ

నమః

విశ్వకేతవే నమః

విశ్వకేతుజయినే నమః

విశ్వప్రలోభనాయ నమః

విశ్వకేతుస్మరాయ నమః

విశ్వకేతువిశ్వజయప్రదాయ

నమః

విద్యాధరాదివినుతాయనమః

విభూతిసముపాసితాయ నమః

విభూతిభూషితమునయే నమః

విభూతిమయవిష్టపాయ నమః

విభూత్యుబ్ధవృజనాయనమః

విభూతివిభవప్రదాయ నమః

విభూతిదుష్ప్రభావ్యాత్మనే

నమః

విభూతిసముదజ్ఞనాయ నమః

వితథేతరసజ్కల్యాయ నమః

వివిక్తబహుళక్రియాయ నమః

వివిక్తరూపాయ నమః

వివిక్తనామ్నే నమః

విశదసద్రదాయ నమః

వివిక్తచిహ్నాయ నమః 390

విష్ణుప్రపద్మమాలాయ నమః

విశేషకినే నమః

వితేంద్రశృంగమకుటాయనమః

విశదోపలకుణ్డలాయ నమః

విశ్వకేతుధనుఃప్రాయ

భూలతాయ నమః

విస్తృతాననాయ నమః

విశ్వమాత్రాశయహరాయ

నమః

విలోలమధుపాలకాయ నమః

విముగ్ధనాసికాదణ్డాయ నమః
విశాలహనుసుందరాయ నమః
విశ్వమాత్రాదర్శగణ్డాయ
నమః

వినీలశ్రుమణ్డలాయ నమః
విశాలాక్ష్యైరక్తరేఖాయ
నమః

విస్తీర్ణశీకృతిశ్రవసే నమః
విశ్వమాతృకరగ్రాహ్య
చిబుకాయ నమః

విశ్వదస్మితాయ నమః
విశాలఫాలాయ నమః
విషజగ్రీవానయ నమః
విషజరత్నధృతే నమః
విలమ్బితామరకుర్పూర విశదోర
స్థలస్తరాయ నమః 410
విషద్రేన్ద్రాయతభుజాయ
నమః

విషాణిరిపుమధ్యమాయ నమః
వినిమ్ననాభయే నమః
విపులశ్రోణయే నమః
వివిధవేషనాయ నమః
వినదత్స్విర్ణవలయాయ నమః

విద్యుత్స్వతతిమేఖలాయనమః
విషాణికరముగ్ధోరవే నమః
విజతూణీరజస్థి కాయ నమః
విగూఢజత్రవే నమః 420
విశ్వోఘశరణ్యాజ్ఞిపయో
రుహాయ నమః

విసారవజ్రచక్రాబహులకే
త్వజ్కధృత్పదాయనమః
విద్రుమారక్తనఖరాయ నమః
వివిధామ్నాయనూపురాయ
నమః

విముగ్ధస్నిగ్ధరత్నాజ్ఞి
తలాయ నమః

విసదృశాకృతయే నమః
విద్యారాజాయ నమః
విద్యమానాయ నమః
విద్యాకిమలినీరవయే నమః
విద్యమానాగామిభూత
ప్రభవే నమః 430

విద్యాదురన్వయాయ నమః
విద్యావల్లీమూలకన్దాయ
నమః

విద్యానన్దాభిఘోలనాయ నమః

విద్యాలతోపఘ్నభుజాయ
నమః

విద్యామౌఢ్యరూపబమ్భరాయ
నమః

విద్యావద్మమరందాత్మనేనమః
విద్యాపుష్కరచంద్రమసే
నమః

విద్యానందమయాయ నమః
విద్యానందబిమ్బాయ నమః
వివిద్యకాయ నమః 440

విద్యాప్రదాయినే నమః
విద్యాత్మనే నమః
విద్యాఫలమయాకృతయే
నమః

విద్యావినయసమ్పన్నబ్రహ్మ
హస్త్యాదితుల్యధియేనమః
విద్యాలక్ష్మీతపాకీర్తితుష్టి
పుష్టిసతివృతాయ నమః

విక్రాంతాయ నమః
విహ్వలత్రాతే నమః
వియాతాయ నమః
వినయాన్వితాయ నమః
విరోధహీనాయ నమః 450

విన్నేహాయ నమః

విధర్మాయ నమః

విగుణాయ నమః

విమాయ నమః

విక్లమాయ నమః

విగతాధర్మాయ నమః

వివృద్ధయే నమః

విపరిక్షయాయ నమః

విస్వేదాయ నమః

విమలాయ నమః 460

విప్రహీనాయ నమః

విత్కుధే నమః

వితృషే నమః

విజాయ నమః

విప్రకృతాయ నమః

విభాషిణాయ నమః

విప్రసూణాయ నమః

విబంధనాయ నమః

విప్రకృష్టాయ నమః

వికుర్వాణాయ నమః 470

విహారిణే నమః

విరళోదయాయ నమః

విశామృతయే నమః

విశ్వతాత్మనే నమః

వివిధాన్నామయమృగ్యపదే

నమః

వివిక్తసేవినేదీయసే నమః

వినాయకవినిర్జితాయ నమః

విదై వాయ నమః

విప్లవాహారే నమః

విధేయాఖిలదైవతాయనమః

వికుణ్ఠలోకనిర్మాతే నమః

వికుణ్ఠేశాయ నమః

వికుణ్ఠభాయ నమః

వికుణ్ఠాకూటతనయాయనమః

వికుణ్ఠనగరీప్రియాయ నమః

వికుణ్ఠపద్మమార్తణ్డాయ

నమః

వికుణ్ఠవిభవాశ్రయాయ నమః

వికుణ్ఠలోలాయ నమః

వికుణ్ఠనారీనయనచంద్రిమసే

నమః

వినతాసుతసద్భాహుభాసకో

రవే నమః

490

విభాసకాయ నమః

విలోలతులసీమాలాయనమః

వికచాబ్జవిధూననాయ నమః

విశదోపలముక్తాఘచ్ఛత్ర

ద్వయ సమశ్చితాయ

నమః

వివిస్వదయుతచ్ఛన్త

త్రదీపాయ నమః

విచలత్పటాయ నమః

విధుచిమ్బమయప్రాజ్యా

రాత్రికోడుత్రదీపితాయ

నమః

విమర్దోత్థాపాతగన్ధమూర్చి

తాశాప్రబోధనాయ నమః

విశ్వమృగరాకరామ్భోజ

చామరానిలసేవితాయ

నమః

విద్యుద్భాషణభూషాబ్జ

శ్రీముఖేన్దుప్రభార్చితాయ

నమః

500

విధ్వంసవిన్యస్తభుజాయనమః

విష్వక్సేనాది సంవృతాయ

నమః

విధ్యుల్లరేణు సశ్చరక్షమ

రోమాన్ఘజాలకాయ నమః

విశ్వమృతారజః పుష్క గణకా
గణ్య వీర్యవతే నమః
విష్టవత్రయపుష్కార్థ్య లోక
విష్కమ్భక స్యతాయ
నమః

విరిశ్చికల్పాంతసాక్షిణే నమః
విరిశ్చిప్రతినర్థనాయ నమః
విరిశ్చ్యయుత సాహస్ర
జనకాయ నమః

విధిసావకాయ నమః
విరిశ్చి డ త్రవరరక్షఃఖిణ్డన
వణ్డితాయ నమః 510

విరిశ్చి కార్యనిర్వాహాయ
నమః

విరిశ్చి కరదైవతాయ నమః
విరిశ్చిపుత్రోపదిష్టతత్త్వాయ
నమః

విధిహృదాలయాయ నమః
విశిష్టశిల్పదేవర్షి సజ్జీతాయ
నమః

విధిసౌహృదాయ నమః
విధిసత్త్వోన్మేషకారిణే నమః
విధివక్త్రాటపీహరయే నమః

విధిలోకాతినేదీయసే నమః
విధిముక్తిపదాయకాయ
నమః 520

విధిబమ్భరనాభ్యజ్ఞాయనమః
విధివక్త్రాబ్జ భాస్కరాయ
నమః

విధిలోకకృతశ్రేయసే నమః
విధిబన్ధవే నమః
విధీష్టదాయ నమః
విష్టపేశీకృతవిధయే నమః
విధిదత్తాఖిలాగమాయ నమః
విధిసాభాగ్యసన్ధాత్రే నమః
విధిచేతోవిశోధనాయ

నమః
విశ్వోపజీవ్యాయ నమః 530

విశ్వాన్నసైత్ర నమః
విశ్వానన్యాయ నమః

విడర్దనాయ నమః
విశ్వశమ్భవే నమః

విరూపాక్షజిహ్వోరజ్జసలీ
నటాయ నమః

విరూపాక్షజటాకాశగజ్గా
వర్ణవలాహకాయ నమః

విరూపాక్షశరణ్యాజ్ఞయే

నమః

విరూపాక్షత్రిశూలదాయ

నమః

విరూపాక్షద్విషద్యస్మాగుర

ప్రాణవినాశనాయ నమః

విరూపాక్షపరిత్రాతే నమః

విరూపాక్ష శుభప్రదాయ

నమః

విరూపాక్షబలాధాతే నమః

విరూపాక్ష జయప్రదాయ

నమః

విరూపాక్ష స్మయాహరే

నమః

విరూపాక్షేషు భూతభాయ

నమః

విరూపాక్షజయినే నమః

విభ్రాజే నమః

విరూపాక్షపిపతుహృతే నమః

విరూపాక్షప్రీతిపాత్రాయ

నమః

విరూపాక్ష మనోగతాయ

నమః

550

విరూపాక్షమయాయ నమః

విద్ధవిరూపాక్షతమోఽ

శుభాయ నమః

విరూపాక్షానస్తకోటికయ

సాక్షిణే నమః

విరోధజితే నమః

విరూపనేత్రహృదయాయ

నమః

విరూపాక్ష పితామహాయ

నమః

విరూపనేత్రసదృశవే నమః

విరూపాక్షముఖాక్షిదాయ

నమః

విరూపాక్షసమానాత్మనే

నమః

విరూపాక్షౌష్ణసిద్ధిదాయనమః

విరూపాక్షమహాదేవాయ

నమః

విరూపాక్ష మహాగురవే నమః

విరూపనేత్రాంతరాత్మనేనమః

విరూపాక్షసమీరణాయనమః

విరూపాక్షపరిజ్ఞేయతత్త్వాయ

నమః

వివిధమార్గకృతే నమః
 విరూపాక్ష బ్రహ్మహత్యాహర
 భిక్షోవ్రదాపనాయనమః
 విరూపాక్షోభయకరాయ
 నమః
 విరూపాక్ష విమోహనాయ
 నమః
 విరూపనేత్రోపభుక్తవిషవీర్య
 వినాశనాయ నమః 570
 విరూపాక్షకృతత్రాసాయ
 నమః
 విశ్వభవ్యమహాతపసే నమః
 విరూపాక్షప్రజారక్షాయ
 నమః
 విరూపాక్షవిమోక్షదాయ
 నమః
 విరూపాక్షమతావిష్టపాషణ్డ
 జనతాపనాయ నమః
 విరూపాక్ష లలాటాక్షీ వీతి
 హోత్రాహితప్రభాయ
 నమః
 విధిరుద్రాదికుల్యాస్తర్దృష్టశక్తి
 జలామ్బుదాయ నమః

విధిరుద్రాదిమానౌఘపూర్ణ
 మాయావయోనిధయే
 నమః
 విశ్వప్రణాంతరాదు నమః
 విశ్వప్రణాధిష్ఠాతృ పౌరు
 షాయ నమః 580
 వినాయకాభ్యవహృతిక్రియా
 విఘ్నవివారకాయ నమః
 వినాయకాయతాధీశ
 విష్వక్సేనోపసేవితాయ
 నమః
 వినాయకకరాగ్ధారాన్నపిత
 శ్రీస్వయంవృతాయనమః
 వినాయకైకరదనచ్ఛేదశాంత
 సుదర్శనాయ నమః
 వినాయకసముద్గీతాయ నమః
 వినాయకవరప్రదాయ నమః
 వినాయక పరిత్రాత్తేనమః
 వినాయకభయావహాయ
 నమః
 వినాయకశరణ్యాజ్ఞయే
 నమః
 వినాయకశుభప్రదాయనమః

వినాయకోదరస్థాగ్ని జ్వాలా
వర్ధనమారుతాయ నమః
విశ్వజన్మాదరాగ్న్యత్తనే
నమః

విశ్వాన్నపతిపాదకాయ
నమః

విశ్వమృరాపుణ్యగర్ధాయ
నమః

విద్యుత్ప్రతుష్పసద్రసాయ
నమః

విరోచనలసద్రూపాయ నమః

వియచ్ఛబ్దాయ నమః

విశేషతయే నమః

విరోచనసఖస్పర్శాయనమః

విధుజ్యోత్స్నాయనమః 600

వికాతపాయ నమః

విషశేవధిగామిభర్యాయ
నమః

విశ్వజ్ఞానాయ నమః

వివిత్సుఖాయ నమః

విశ్వమృగశమాజ్గల్యాయనమః

విశ్వపూరుషపేరుషాయ
నమః

విశ్వమృరాక్షమాయ నమః

విద్యుదుచయే నమః

విక్రాంతవిక్రమాయ నమః

విద్యుత్ప్రదుదయాయ నమః

విద్యుద్భజ్జాయ నమః

విధువిభేదనాయ నమః

వికమ్పనాయ నమః

విషశేధిసన్నివృత్తయే నమః

వివిత్పతయే నమః

వినివృత్తయే నమః

విక్రవృత్తయే నమః

విభావసుగతయే నమః

విదాయ నమః

విశ్వాధికాయ నమః 620

విటవరాత్యుచ్చితాయనమః

విటధారదాయ నమః

విశేంద్రాయ నమః

విటరాట్పుష్పజనిలయాయ

నమః

విటవర్ధనాయ నమః

విటరాణ్మన్థనాయ నమః

విద్యుత్స్ఫురన్మకరకుణ్డలాయ

నమః

విటకూటాక్రకాంతభూజాయ

నమః

విషధేనృవికర్షణాయ నమః

విస్ఫురద్భుజసన్దోహపర్యా

యాక్రకాంతమన్దరాయ

నమః

విధ్వసత్కరసాహస్రభర్త్రి

తార్కకరోత్కరాయ

నమః 630

విచలత్కచబృన్దాభ్రమాలా

జ్ఞానవపుర్ణరాయ నమః

విస్తీర్ణవళిమద్రక్తకణ్ఠాయ

నమః

విమృదితసజాయ నమః

వివల్గత్ప్రథులశోణయే

నమః

విరణస్మణిః జ్యోతాయ నమః

విభ్రశ్యదూర్థ్వకౌశేయాయ

నమః

విబుధద్రుగుమాప్లుతాయ

నమః

వివిధస్వరసమ్పూర్ణ మగ్జ్ఞగీత

వినోదనాయ నమః

విషధీన్ద్రకరోదజ్ఞుత్పయః

క్షౌళితవిగ్రహాయ నమః

విభ్రమాక్రకాంతవిబుధవల్లతీ

దృష్టిమానసాయ నమః

విస్ఫురద్భాసవిభవధ్వస్తసత్పా

ద్రుశీశ్మలాయ నమః

విధువక్త్రస్మితజోత్సన్న వర్ధిత

క్షీరవారిధయే నమః

విశిఖాసాజ్ఞానహతలక్ష్మీ చిత్ర

య నమః

వినోదభాజే నమః

విశ్వావస్వాదిగన్ధర్వగీయమా

నగుణేహితాయ నమః

విధిరుద్రేన్ద్రకలితజయశబ్ద

య నమః

విషార్దనాయ నమః

విశ్రాణనగుణాక్రకాంత కామ

ధేనుసుంద్రమాయనమః

విబుధద్విపసశ్శాస్త్ర గతి

గామ్యార్భ్యసద్గుణాయ

నమః 650

విధుమణ్డలశఙ్కృతమఖిల్జ్ఞ

ప్రభాకలాయ నమః

విబుధాశోవనజ్ఞాన్తవేశద్య

విశదేశ్రవసే నమః

విబుధాహారసజ్ఞాన్త

మాధుర్యమధురాధరాయ

నమః

విబుధక్షితి వామాక్షీక్రాన్త

సాన్దర్యవిగ్రహాయ నమః

విషరత్నోపసజ్ఞాన్తతేజసే

నమః

విశ్వప్రమాణవిదే నమః

విశ్వవ్యవస్థాసన్ధాతేనమః

విశ్వసజ్ఞాహనిగ్రహాయ

నమః

విషరాట్చీరక్షాఘచిత్రితా

కారపుష్కరాయ నమః

విషాక్లేద్యాయ నమః 660

విషాదాహ్యాయ నమః

విషధయే నమః

విషనాశనాయ నమః

విశ్వమాతృస్మితోన్మేషాయ

నమః

విశ్వమాతృవ్యయంవృతాయ

నమః

విశ్వమాతృకటాక్షాళిపీయ

మానవదామ్బుజాయ

నమః

విశ్వమాతృసమానాత్మనే

నమః

విశ్వమాతృకరీక్షితాయ

నమః

విశ్వమాతృస్మితాహారాయ

నమః

విశ్వమాతృపదాజ్జితాయ

నమః

670

విశ్వమాతృకలాభూషాయ

నమః

విశ్వమాత్రధరస్పృహాయ

నమః

విశ్వామ్భికోరోజకుమ్భనాభి

లేపాయితాకృతయేనమః

విశ్వమాతృమఖామ్భాజ

కస్తూరీతిలకద్వైతాయ

నమః

విశ్వమాతృశిరోజౌఘమేఘ

మణ్డలభృత్కరాయ

నమః

విశ్వమాతృకు చోర్వి ధవిశ్రా
 న్తాద్భుతవారిదాయ నమః
 విశ్వమాతృముఖానజ్ఞ చంద్ర
 మణ్డలమానదాయ నమః
 విశ్వమాతృముఖామౌఘజ
 పీయమానాధరామృతాయ

నమః

విశ్వమాతృభుజవ్యాజ
 చక్రుకన్దసగ్గపద్మశాయ
 నమః

విశ్వమాతృకు చద్వంద్వపీడి
 తోరిఃస్థలస్రజాయ

నమః

680

విశ్వమాతృదృశాభృజ్జీవీత
 హృత్తద్మసద్రసాయనమః

విశ్వమాతృకపోలాన్తఃప్రతి
 బిమ్బితసన్మఖాయ నమః

విశ్వమాతృముఖామౌఘజ
 ప్రతిమాభృత్తపోలకాయ

నమః

విశ్వమాతృశ్రవోభూషా
 రుక్పూర్వేశ్వరితాననాయ

నమః

విదృమాత్పతపదాసన్నాసి
 కామాక్తికాధరాయ

నమః

విశ్వమాతృశిరస్సోరీక్షిష్ట
 గజ్జాకృతాప్లవాయ

నమః

విశ్వమాతృదృగ్నాభాక్షణ
 నిలోత్తరాధరాయ నమః

విశ్వమాతృదృగ్మౌఘజ
 సజ్జోచోన్మేషదేక్ష

నమః

విశ్వమాతృలకాక్షేపాసహ
 నేన్దుకలానఖాయ నమః

విశ్వమాతృతాననాదర్శ వృన్త
 చ్చిబుకధృత్కరాయ

నమః

690

విశ్వామాత్రోష్ఠపీయూష
 పానత్యక్తసుధా

నమః

వివర్ణస్వరజిల్లక్షీత్ర గానమ్నా
 ధుర్యవిస్మితాయ నమః

విశ్వమాతృస్వర్ణలతావసన్తా
 నితవిగ్రహాయ నమః

విశ్వమాతృశ్రుతిద్వంద్వ
భూషణాయితభూషణాయ

నమః

విశ్వమాతృవిచఃపుష్పమర
ద్దాపూరితాశయా

నమః

విశ్వమాతృస్వర్ణపుత్రీభూషి
తాజ్జోవశోభితాయ

నమః

విశ్వమాతృమనోజ్ఞాసలక్ష్మీ
లాలితసమ్భజాయ

నమః

విశ్వమ్భకరికజ్ఞాత సఖా
భారతజ్ఞస్తనాయ

నమః

విశ్వమ్భపాద్గనీలాబ్జపూజి
తాయ

నమః

విశ్వమన్మథాయ

నమః 700

విశ్వమ్భకైశికామోదా
ప్రభూణకేళివిచక్షణాయ

నమః

విశ్వమ్భస్పర్శసుఖతాయ

నమః

విశ్వమ్భమూర్ధచుమ్భ
నాయ

నమః

విశ్వమ్భమోహపాశాభవ
నమాలావిభూషితాయ

నమః

విశ్వమ్భకుచకాశ్మీరరజ్జి
తోత్తరసత్పతాయ

నమః

విశ్వమ్భరాలసత్ప్రస్థాయ

నమః

విశ్వమ్భదృఢసౌహృదా
య

నమః

విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృమణ్డి
తోభయపార్శ్వకాయ

నమః

విశ్వమ్భరాధృతామ్భాజ
చ్ఛత్రాయ

నమః

విశ్వమ్భరాప్రియాయ

నమః

710

విశ్వమ్భరగన్వర్ణవాలవ్య
జనవీజితాయ

నమః

విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృ

వామసవ్యకుచగ్రహాయ

నమః

విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృస్మన్తై
కైకాంబుజేక్షణాయ

నమః

విశ్వమ్భరాసముల్లాసాయ
నమః

విశ్వమ్భరానవర్ధనాయ
నమః

విశ్వమ్భరానయాభిజ్ఞాయ
నమః

విశ్వమ్భరావచనానిగాయ
నమః

విశ్వమ్భరావిశ్వమాతృసవ్యా
సవ్యకర్తృహాయ నమః

విశ్వమ్భరాకృష్ణవేణీ సంసేవా
సుఖితాశయానమః

విశ్వమ్భరాకోపధిభుజాయ
నమః 720

విశ్వమ్భరాశిపూదరాయ
నమః

విశ్వమ్భరాశ్లేషిడివ్యభవ్యా
రాప్తివిగ్రహాయతాయ
నమః

విశ్వమ్భరాగర్భధాత్రే నమః
విశ్వమ్భరాభోగవర్ధనాయ
నమః

విశ్వమ్భరాసముద్ధరే నమః

విశ్వమ్భరానిత్యసంయ
తాయ నమః

విశ్వమ్భరానిత్యబద్ధవే నమః
విశ్వమ్భరాజస్మభూరుచయే
నమః

విశ్వమ్భరాకరామ్భోజశుక
సంస్తుతసద్గుణాయ నమః

విశ్వమ్భరాగర్భలీనదివ్యాషధి
సముద్ధరాయ నమః 730

విశ్వమ్భరాధేనువృషాయ
నమః

విశ్వధర్మపరాయణాయనమః

విరుద్ధధర్మనిర్హరే నమః

వివిధతాతృవిగ్రహాయ నమః

విశ్వమ్భరాపరాధారాయ
నమః

విశ్వకంఠుకితాకృతయే నమః

విశ్వబీజప్రహ్లాదాయనయే
నమః

విశ్వయోనిప్రకల్పకాయ
నమః

విశ్వవిశ్వేదేవదేవాయ నమః

విశ్వభాషావిశారదాయనమః

వివిధగ్రంథవిషయానాం నమః
 విశ్వమంత్రార్థసజ్జిహ్వానాం నమః
 వివిధానస్తమంత్రార్థానాం నమః
 విశ్వమంత్రాధిదైవతానాం నమః
 విగ్రహాపలసన్నతానాం

నమః

విశ్వమంత్ర ఫలప్రదానాం నమః
 విశ్వాత్మానామయూతానాం

నమః

విశ్వమంత్రాదయే నమః
 విశ్వమంత్రసతే నమః
 వివిధాస్త్రప్రయోగజ్ఞానాం

నమః

750

వివిధాస్త్రమయాకృతయే
 నమః

వివిధాస్త్రోపసంహారవేత్తే
 నమః

విశ్వాస్త్రభజ్జ్ఞానానాం నమః
 విశ్వాస్త్రవారణాత్మానాం
 నమః

విశ్వాస్త్రాస్పృశ్యవిగ్రహానాం
 నమః

విశ్వాస్త్రబలసన్నాతే నమః

వివిధాస్త్రసముద్భవానాం

నమః

వితథేతరవిగ్రహానాం నమః

వివిధాస్త్రమహేశ్వరానాం

నమః

వివిధాత్మానామనిశ్శాస్త్రినాం

నమః

760

విదీప్తశుతమస్తకానాం నమః

విశ్వవేదైకసంవేద్యానాం నమః

విహితాత్మానామమస్తకానాం

నమః

విగ్రహాశ్చ ద్వేదవద్విస్తుతానాం

నమః

వివిధవేదవిదే నమః

వివిధాత్మానామసంతానాం

నానాకాయానాం నమః

వివృతశుతయే నమః

విధ్యర్థవాదావిషయానాం

నమః

విలసచ్చుతివల్లభానాం నమః

విశ్వమంత్రాప్రతిష్ఠాత్మధృత

భూతానాం నమః

770

విలంఘనానాం నమః

విధుభూతాత్మసంపృష్టవివిధౌ
 వధిమణ్డలాయ నమః
 విశ్వానరసుతావిష్టస్వతేజః
 పాచితౌదనాయ నమః
 విరోచనసఖావిష్టస్వశక్కుజ్జీ
 వితప్రజాయ నమః
 విభావనుసమావిష్టస్వతేజో
 వృష్టభూతలాయనమః
 విశ్వోపసజ్జాన్తసచ్చిత్సు
 ఖాంశాయ నమః
 విశ్వవిభ్రమాయ నమః
 విభక్త్యర్థాయ నమః
 విభక్తిస్థశక్తిరూపాయ నమః
 విభక్తికృతే నమః 780
 విభక్త్యగోచరకదాయనమః
 విభక్త్యాత్మనే నమః
 విభక్తిభృతే నమః
 విశ్వాహోహాయ నమః
 విశ్వవృత్తయే నమః
 విశ్వజ్ఞానాయ నమః
 విభోజనాయ నమః
 విశ్వస్ఫుతయే నమః
 విశ్వనిద్రాయ నమః

విశ్వజాగరణాయ నమః 790
 విద్యుతే నమః
 విశ్వప్రేమాస్పదపదాయనమః
 విశ్వభూతాత్మవత్సలాయ
 నమః
 విశ్వఘోషదరాయ నమః
 విశ్వవసుజితే నమః
 విశ్వమన్దిరాయ నమః
 విషశేషధిజామాత్రే నమః
 విషధిశ్వశురోత్తమాయ
 నమః
 విశ్వప్రియాబుద్ధిగురవే నమః
 విశ్వసూత్రకృత్ప్రియాయ
 నమః 800
 విశ్రవస్తనయాధీశాయ నమః
 విశ్రవస్సుతశేషధయే నమః
 విశ్రవస్తనయోదారధన
 దాయ నమః
 విశ్రవస్సుతాయ నమః
 విశ్రవస్సుతసంసేవ్యాయ
 నమః
 విశ్రవస్సుతబంధవాయనమః
 విశ్రవస్సుతసంత్రాతే నమః

విశ్రవస్సుత కామదాయ

నమః

విశ్రవస్సుతహృద్వాసాయ

నమః

విశ్రవస్సుత చోదనాయ

నమః

810

విశ్రవస్సుతదుర్జయాయ

నమః

విశ్రవస్సుతతోషితాయ

నమః

విశ్రవస్సుతదత్తోత్తరాశాయ

నమః

విశ్రవప్రశయానమః

విశ్రవస్తనయైశ్వర్యవిదలక్ష్మీ

దృగజ్జలాయ నమః

విబుధైశ్వర్యదృక్పద్మసహ

స్రామితసౌభగాయ నమః

విబుధాధిపసోదరాయ నమః

విబుధాధిపపాలనాయ నమః

విబుధేంద్రాయ నమః

విబుధరాడ్వీర్ణవిబుధా

లయాయ నమః

820

విబుధేంద్రాఃసంహరే నమః

విబుధేంద్రవివద్ధరాయ నమః

విబుధేంద్రవివద్భన్దవే నమః

విబుధేంద్రప్రసాదితాయనమః

విబుధేంద్రకృతైశ్వర్యాయ

నమః

విబుధేశ్వరకామదాయ నమః

విబుధేంద్రకృతైశ్వర్యాయ

నమః

విరోచనసుతాన్దనాయ నమః

విబుధేంద్రకృతశత్రుకతవేనమః

విబుధనాథజితే నమః 830

విబుధాధీష్టుపాతాయనమః

విబుధస్త్రీవణర్తితాయనమః

విబుధశ్రీలతోపఘ్నాయనమః

విబుధేశ్వరసాహ్యకృతేనమః

విబుధేంద్రాయుధస్థాతేజసే

నమః

విబుధదీపనాయ నమః

విబుధాహరితసుధాయ నమః

విబుధోత్సాహవర్ధనాయ

నమః

విబుధాసురసంహారిమజయ

లక్ష్మీసమృద్ధితాయనమః

విబుధాస్యాబ్జమార్తణాయ

నమః 840

విబుధేంద్రపురోహితాయ

నమః

విబుధాచార్యసంశాస్త్రే నమః

విబుధాచార్యదేశికాయ

నమః

విబుధాచార్యసంస్తుత్యాయ

నమః

విబుధాచార్యమానదాయ

నమః

విబుధద్రుమసంతానపుష్పలక్ష్మీ

నిషేవితాయ నమః

విబుధద్రుమమూలస్థాయ

నమః

విబుధద్రుమజన్మకృతే నమః

విబుధధ్వజనీపాలాయ నమః

విశాఖామితవీర్యదాయ

నమః 850

విశాఖాతనయత్రాతే నమః

విశాఖహృదయాంతరాయ

నమః

విశాఖవిన్యస్తనిజతేజసేనమః

విజితతారకాయ నమః

విశాఖాద్భుతదర్పాబ్ధికుమ్భ

భువే నమః

విబుధోదయాయ నమః

విశాఖషణ్ముఖాశ్రాంతగీత

షడ్గుణభూషణాయ నమః

విశాఖాతనయవ్యూహసేనా

పాలనకణ్డతాయ నమః

విశాఖానస్తవిద్యాదాయ

నమః

విశాఖాసుతచోదనాయ

నమః 860

విశాఖప్రీతహృదయాయ

నమః

విశాఖపరిపూజితాయ నమః

విశాఖసిర్దమ్భబంధవే నమః

విశాఖపరదైవతాయ నమః

విశాఖపరమోదారతపోవల్ల

ఫలవ్రదాయ నమః

వికైతవతపోనూపాయ నమః

విదోషతపత్రశ్రయాయ నమః

విదర్శనతపఃప్రపాప్యాయ

నమః

వివిష్ణు సుతపఃప్రియాయ

నమః

విషాధీశాయ నమః 870

విషాధీశప్రతీచీదాయ నమః

విషేశజ్ఞానదాయకాయ

నమః

విషాధీశాంతరారామాయ

నమః

విషాధీశహృదీశ్వరాయ

నమః

విషాధీశ్వరవిజ్ఞాతతత్త్వాయ

నమః

వివతప్రియాయ నమః

వివిక్తద్వారనవికల్పహృత్తన
భాసనాయ నమః

విస్మృతామృతసమ్పూర్ణ

బ్రహ్మపుర్యంతరుజ్వలాయ

నమః

విశుద్ధచక్రనిలయాయ

నమః

880

విశుద్ధారిద్యగర్భితాయ నమః

విశుద్ధచక్రావేశితాసుప్రా

ప్రాయ నమః

వివిధచక్రకృతే నమః

వివిక్తవట్పక్రపురస్వామి నే

నమః

వివిధచక్రగాయ నమః

విశుద్ధచక్రోపరిస్థపూర్ణ

చంద్రాయ నమః

విశుద్ధదృశే నమః

విదుభాస్వన్వాడికాంత

స్సుషుమ్నాశ్రతలాల

యాయనమః

వివిక్తోత్థాపితాహీంద్రస్మృతా

మృత పసత్ప్రియాయ

నమః

విరతస్వాంతకమలప్రతీతాయ

నమః

890

వితమఃప్రభాయ నమః

వివరానుభవాకారాయ

నమః

విశ్వశూన్యవిచక్షణాయ

నమః

వివికల్పసమాధ్యాత్మనే

నమః

వికల్పసమాధిభాజే నమః

వివికల్పసమాధ్యాప్తాయ

నమః

వివికల్పసమాధిదృశే నమః

వికల్పితసమాధిస్థపురుషా

జ్ఞేయసత్పదాయ నమః

వివిక్తసచ్చిత్సుఖాత్మనే

నమః

విశ్వమాయా దురస్వయాయ

నమః 900

వికల్పితతదభావనాకలి

తాయ నమః

విలయోదయాయ నమః

విద్యావిద్యోపాధిహీనాయ

నమః

విద్యావిద్యావకల్పనాయ

నమః

విశేషహీనచిద్రూపమాయా

కల్పితదేహభాజే నమః

వివాదావిషయావార్య

మాయాయ నమః

విప్రకృతిప్రభాయ నమః

విషువాద్యపరిచ్ఛేద్యాయ

నమః

విభావర్యాదికల్పనాయ

నమః

విభావర్యాద్యవయవవత్స

రాత్మకచక్రకృతే

నమః

910

పినిరోధాబ్జచక్రోరువేగాత్

పురుషాయుషాయ నమః

విశ్వతాణాత్మచరణప్రసన్న

ధృవసద్గతయే నమః

విభ్రమత్కాలనేమిఘ్నాయ

నమః

పిషువాయ నమః

విషవప్రభవే నమః

వికాలచక్రపదగాయ నమః

వివస్వద్భ్రమణాతిగాయనమః

వివస్వదాయుః కలనాయ

నమః

వివస్వత్సుతశాసనాయ నమః

వివస్వత్తనయోదార దణ్డ

పాశాహితప్రభాయ

నమః

920

వికాలాకాష్ఠాదిసత్య

కాలాయ నమః

విశ్వోత్తరావదాయ నమః
 విపూర్వాయ నమః
 విప్రతీచీకాయ నమః
 విధిలోకాదిదక్షిణాయ నమః
 వివస్వధ్విధుతారాదిభ్రమణా
 గోచరాలయాయ నమః
 విధ్వాదిమచ్ఛింశుమారచక్ర
 నిత్యభ్రమావహాయ
 నమః
 విశ్వామిత్రాది సప్తర్షిపూజిత
 ధృవలోకకృతే నమః
 విశ్వామిత్రాది సప్తర్షి దత్త
 జ్యోతిర్మయక్షితయే
 నమః
 వివిక్తనక్షత్రపథాయ
 నమః 930
 వియద్గంగాధునీధరాయ
 నమః
 వివస్వత్స్వద్దనాధారాయ
 నమః
 విధులోకరసావహాయ నమః
 విద్యుద్వివస్వద్వరుణాద్యాతి
 వాహికకల్పకాయ నమః

విరోచనజ్యోతిరాద్యా
 పునరాన్వతిమార్గకృతే
 నమః
 విధూతకలుషోదారభక్త
 దత్తాత్మరూపకాయ
 నమః
 విమానప్రవరాసీతభక్తదర్శన
 కౌతుకాయ నమః
 విధిరుద్రాదిసత్కారతుష్ట
 భక్తప్రియంబదాయనమః
 విద్యుదమ్బరసచ్ఛజ్ఞచక్ర
 గణావృతాయ నమః
 విముక్తనిత్యముక్తాత్మ
 సేవితాయ నమః 940
 విచ్యుతిస్వకాయ నమః
 విముక్తనయనానందాయ
 నమః
 విముక్తహృదయప్రియాయ
 నమః
 విముక్తహృదయా
 రామాయ నమః
 విముక్తోక్తాత్మ తత్త్వకాయ
 నమః

విముక్తజనసంవాదినే నమః
విముక్తజనతర్పణాయ నమః
విరజాతీరకాంతారవిహృ

తాయ నమః

విరజాప్రియాయ నమః
విరజాతోయసంసర్గాపాకృ
తాత్మీకృతస్వకాయ
నమః 950

విరజాతీరతులసీవనదేవీ నిషేవి

తాయ నమః

విరజాతోయకపటసచ్చిదా
నందవిగ్రహాయ నమః

విరజాయ నమః

విరజాతోయగున్నాతాయ
నమః

విరజాపతయే నమః

విరజోర్మిచ్ఛటాడోలావిహ
రిణే నమః

విరజాస్తరాయ నమః

విరజాదేవతాకేశయే నమః

విరజావిభ్రమాశయా
నమః

విరజామీననయనాకరాలిజ్జిత

కన్ధరాయ నమః 960

విరజాకుచకజ్జాతకోశగుర్భు

కరద్వయాయ నమః

విరజావిహగ్రశేణీకాఞ్ఞీ

విఘటనోత్కరాయ

నమః

వికుణ్ఠలక్ష్మీదుకూల విర

జామ్బువిలోలనాయ

నమః

విరజాముఖకజ్జాతచుమ్ప

నాయ నమః

విరజోదయాయ నమః

విరజాభువనక్రీడానిర్జిత

ప్రేయసీగణాయ నమః

విరజాజలగూఢాత్మనే

నమః

970

విరజాక్లేదితామ్బరాయ నమః

విరజాతీరవిహరద్వైమానిక

కృతోత్సవాయ నమః

విరజాజలజన్తోవృఘముక్తాఘ

పరిపూజితాయ నమః

విరజామృతపానాప్తబ్రహ్మోనంద

పురీజనాయ నమః

విరజాసలిలాధారాయ నమః
విరజేభూతమాయకాయ

నమః

విరజావరతీరస్థాయ నమః
విరజావరిఘాలయాయ నమః
విరజాగాధసలిల్లభీతభీతవిరిజ్ఞ
నాయ నమః

విరజాతోయపానాప్తవిద్య
భక్తజనేడితాయ

నమః 980

వినాయకధ్వజభ్రాజద్విమాన
వరభూషణాయ నమః
వియద్విచూనభ్రాజదబలా
తారకావిధవే నమః

వికుణ్ఠనగరీనారీశీరాజిత
పదామ్బుజాయ నమః

వికుణ్ఠపౌరీశేత్రాళిపీయమా
నోత్సవాసవాయ నమః

విష్ణుప్రేక్షీవరాభాత్మలగ్న
లక్ష్మీమఖేందుభాయ నమః

విశ్వామ్భాసేమపుత్ర
భృద్వక్త్రోశీలాశ్మపీత
కాయ నమః

విధుబిమ్భాపరిస్థార్కభాను
విద్యోతితామ్బరాయ

నమః

వివేలాత్మప్రభాపూరసీవీకృత
మహాహిపాయ నమః
విషధ్రమూర్ధసాహస్రరత్నా
భావేప చిత్రితాయ.

నమః

విసాక్షితైకభావ్యగ్రీకజ్జణా
భాఞ్చితేంద్రిరాయ

నమః 990

విశ్వామ్భాకరకజ్జాతలక్ష్మీ
లాలితజానుకాయ

నమః

విచిత్రదివ్యాభరణాంశుకా
భాసిన్దూదయశ్రీముఖ

చంద్రబిమ్బాయ నమః

విష్వక్ష్మపాదర్శితకామ
పూరఃఖేందుభిన్నాజుళి
పాదపద్మాయ నమః

విశ్వాంబుజవ్యాపిచిత్రగంధ
మల్లీతులస్యంబుజచుమ్పి
తాజ్ఞాయ నమః

విశ్వమృతావాసిత చాతుగ్రంథ
తిష్ఠాజ్ఞనీరంధ్రకవచి
రేఫాయ నమః

విచిత్రభూషామృతవైష్ణవ స్త్రీ
సజ్జీతనాట్యాకలనస్మితా
స్యాయ నమః

వివృత్తరత్నోత్తమపుష్పమాలా
గృహీతగర్భాద్భుతకేశ
వేశాయనమః

వినాయకోదాతసుకల్పకమ్పన
ప్రభూరదివ్యానిలతాలి
తాలకాయ నమః

విరిఞ్చనాద్యున్మకుటరథా
త్తురీనిషిక్తపాదాయ నమః
వివిధాశయాఞ్చితాయ నమః

1000

ఇతిరామేణ వివచితా వివర్ణాది విష్ణు సహస్రనామావళి
రియం శ్రీ హయగ్రీవాయ జేవాయ సమర్పితాసీత్.

SRI BELLAMKONDA RAMA RAYA KAVINDRA TRUST

Do.No.12-8-5/5 NARASARAOPET. REG NO : - 112/bk - q/09.

గౌరవార్థులు :

ప్రొ శ్రీ తారాన్య విధులరాం చంద్రబాబు బాలాబాయి మోడ

తల్లిదండ్రులు :

ప్రొ శ్రీ విధులరాం చంద్ర బుచ్చిబాబుగారి

ఉపాధ్యక్షులు :

ప్రొ శ్రీ విధులరాం రామచంద్ర రెడ్డి

ప్రధాన కార్యదర్శి :

ప్రొ శ్రీ విధులరాం పద్మలక్ష్మి

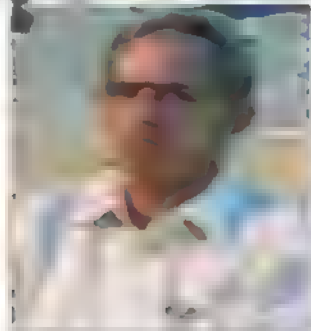
సహాయ కార్యదర్శి :

ప్రొ శ్రీ విధులరాం మోహన్ రెడ్డి

కోశాధికారి :

ప్రొ శ్రీ విధులరాం చంద్ర బుచ్చిబాబుగారి

కార్యనిర్వాహక సభ్యులు :

ప్రొ శ్రీ విధులరాం చంద్ర బుచ్చి బాబుగారి

కార్యనిర్వాహక సభ్యులు :

ప్రొ శ్రీ విధులరాం రామచంద్ర

BELLAMKONDA FAMILY.

GREAT-GRAND SON'S OF RAMA RAYA KAVINDRULU.

BELLAMKONDA VENKATA RAMANA

BELLAMKONDA VENKATA SRIDHAR

	APARASANKARA	ABHINAVA	VIDYARANYA
	SRI BELLAMKONDA RAMA RAYA KAVINDRULU.		
	TOTAL BOOK'S LIST.		
1	ADWYTHA ANYA MATHA KHANDANAM		
2	ADWYTHA AMRUTHAM		
3	ADWYTHA VIJAYAHA		
4	ADWYTHA ASTAKAM		
5	AGNISTAKAM		
6	ASWATHAMASTAKAM		
7	ARCHASTAKAM		
8	AMARAVATEESWARASTAKAM		
9	ANJANEYASTAKAM		
10	ATMASTAKAM		
11	ASHAYA HITOPADESASTAKAM		
12	ESWARI ROOPA SANGRAHASTAKAM		
13	UPANISHADASTAKAM		
14	AA KARMA YOGAMU ESSAY		
15	AMBASTAKAM		
16	KALKI ASTOTHARA SATANAMAVALI - SAVYAKHYA		
17	KALI BHUSHANAM		
18	KAVITHASTAKAM		
19	KAMA MEEMAMSA		
20	KUMARA SWAMI ASTAKAM		
21	KUALAYANANDA KATIPAYASLOKA VAKHYA		
22	KOORMASTOTHARA SATHA NAMAVALI - SAVYAKHA		
23	KRISHNOOTHARA SATANAMAVALI - SAVYAKHA		
24	KRISHNOOUDDAVA SAMVADA VAKHYA		
25	KRISHNA LEELA TARANGINI		
26	KRISHNA ASTAKAM		
27	KANDARPA DARPA VILASABANAM		
28	KOTEESASTAKAM		
29	GARUDA SANDESAHA		
30	GANAPATHI ASTAKAM		
31	GANGASTAKAM		
32	GURVAASTAKAM		
33	GUNJA GARVA BHANJANAM		
34	GODAVARI ASTAKAM		
35	JANANYASTAKAM		
36	JANARDANA - STUTI		
37	JAYASTAKAM		
38	CHANDRASTAKAM		
39	CHITRAPRABHO POTGATAHA		
40	TRIPURASURA SAMHARANTARARDHA PRATIPADAKA MEKAM PADYAM		
41	TRIMATA SAMMATHAM		
42	TRIMURTHYASTAKAM		
43	TULASI ASTAKAM		

44	DATTATREYASTAKAM
45	DEEKSHITASTAKAM
46	DEHA - DEHI BHAVA NIRMULANAM
47	DWYTHA ADWYATHA VISISTADWYTHA SANKHYA CHALAMATA SAMMATHASTAKAM
48	DHANA VARNANAM
49	DHARMA PRASAMSA
50	NARASIMHASTOTHARA SATHANAMAVALI SAVYAKHYA
51	NIYOGI - VYDIKA JANA HITOPADESAM
52	PANCHANANA PALAYANAM
53	PARAMATMA SAHASRANAMAVALI - SAVYAKHYA
54	PARASURAMASTOTHARA SATHA NAMA VALI
55	PASYA SABDA MEEMAMSA
56	PRADAKSHINA STHAVARAJAMU
57	PINAKINYASTAKAM
58	BRAHMANA SABDA VICHARAHA
59	BOUDHASTOTHARA SATHANAMAVALI - SAVYAKHYA
60	BHAGAVAD GEETA (SANKARA) BHASHYARKA PRAKASIKA
61	BHAGAVAD GEETASTAKAM
62	BHAGAVAD BHAJANASTAKAM
63	BHAGAVADSAMBHODHANASTAKAM
64	BHAGAVATA CHATUSLOKI - VAKHYA
65	BHAGAVATA CHAMPOO - VAKHYA
66	BHAGAVATHASTAKAM
67	BHARATANTARARDHA VARNANAM
68	BHOOMYASTAKAM
69	MATHYASTOTHARA SATANAMAVALI -SAVYAKA
70	MANASAMBHODANASTAKAM
71	MAYAVYASTAKAM
72	MUKTA HARILATA
73	MURAHARASTAKAM
74	MURARI NATKA VYAKHYA
75	MOKSHA PRASADAHA
76	RAMA PARINAYA CHAMPOO MANJARYATMIKA
77	RAMA RADHASTAKAM
78	RAMA VALLABHARAYA ASTAKAM
79	RAMA VALLABHARAYA STUTHI
80	RANGANAYAKASTAKAM
81	RAMA ASTOTHARA SATHANAMAVALI - SAVYAKA
82	RAMASMARANASTAKAM
83	RAMASTAKAM
84	RAMAYANANTHARARDHA PRATIPADIKA SLOKATRAYAM
85	RAMASOONABHUDAYA HARIKADHA
86	RUKMINI PARINAYA CHAMPOO - SAVYAKHYA
87	LAKSHMI ASTAKAM
88	LOKAYATADI YOGANTHA MATA KHANDANAM

89	VARAHA ASTOTHARA SATANAMAVAI - SAVYAKHYA
90	VAYAVYASTAKAM
91	VAMANASTOTHARA SATANAMAVALI - SAVYAKHYA
92	VYASASTAKAM
93	VIJAYASTAKAM
94	VIDYARDHA - VIDYOTHAHA
95	VIMATHA KHANDANA POORVAKADVYATHA MATHA STAPANASTAKAM
96	VISWAROOPA GADYAHA
97	VISHNU BHAKTYASTAKAM
98	VISHNU SAHASRANAMAVALI - SAVYAKHYA
99	VISHNU VIJAYAM
100	VEERA RAGHAVA STUTHI
101	VENKATA NADHASTAKAM
102	VEDANTA TATWAMRUTHAM
103	VEDANTA SANGRAHA
104	VEDANTA NISCHAYAHA
105	VEDANTA MUKTAVALI
106	VEDANTA KOWSTUBHAM
107	VEDANTA DEEPIKA
108	VEDANTA DINAKARAM
109	VEDADRI SALAGRAMA NRUSIMHASTAKAM
110	VEDADRI YOGANANDA NRUSIMHASTAKAM
111	VRUSHAKADHA PRATIPADAKA BHAGAVATANTARARDHA PRATIPADIKA MEKAM PADYAM
112	VYJAYANTHI
113	SANKARA - SANKARA BHASHYA VIMARSA
114	SANKARASTAKAM
115	SARADRATHRI -SIDDHANTA KOUMUDI - VYAKHYA
116	SAREERAKA CHATUSOOTRI VICHARAHA
117	SIVA BHUJANGA PRIYADASTAKAM
118	SIVA STUTHI
119	SIVASTAKAM
120	SRIMATH HAYAGREEVASTAKAM
121	SOODRA - DHARMA DARPANAM
122	SESHASTAKAM
123	SAMASYA RATNAKARAM
124	SAMUDRA MADANA CHAMPOO - - MANJARYATMIKA
125	SARASWATHI - STUTHI
126	SAGARASTAKAM
127	SALAGRAMASTAKAM
128	SIDDHANTA SINDHUVU - SIDDHANTHA BINDU - VYAKHYA
129	SWEEKARA NIRNAYAM
130	SUMANO MANORANJANAM
131	SURYASTAKAM

132	SOMA SUNDARASTAKAM
133	HANUMADDANDAKAM
134	HANUMANNATAKA -VYAKHYA
135	HANUMADASTAKAM
136	HAYAGREEVAVATARA SRAJAM - SAVYAKHYA
137	HAYAGREEVASTAKAM
138	HAYAGREEVA PADANU PEKSHASTAKAM
139	HAYAGREEVA NAVA RATNA STUTHI
140	HAYAGREEVA DANDAKAM
141	HAYAGREEVASTOTARA SATHANAMAVALI - SAVYAKHYA
142	HAYAGREEVA SAHASRA NAMAVALI - SAVYAKHYA
143	HAYA RAJASTAKAM
144	HAYAVADANA SATHAKAM - SAVYAKHYA
145	HIRANYA GARBHASTAKAM
146	VEDANTA DINDIMAM

**BELLAMKONDA VENKATA
SUBRAMANYA SARMA.**

**BELLAMKONDA
SRINIVASASARMA**

**BELLAMKONDA
CHAKRADHAR KUMAR.**

